

ODSJEK POLITOLOGIJA

USMJERENJE MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMATIJA

**KULTURNA HEGEMONIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH
DRŽAVA – PERIOD HLADNOG RATA –**

- magistarski rad -

Kandidat

Adnan Ajanović

1107/II-PiR

Mentor

prof. dr. Sarina Bakić

Sarajevo, maj 2023.

SADRŽAJ

UVODNA RAZMATRANJA	1
METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	2
<i>Problemsko pitanje.....</i>	2
<i>Predmet istraživanja .....</i>	2
<i>Ciljevi istraživanja .....</i>	2
<i>Hipoteze.....</i>	2
<i>Metodologija istraživanja .....</i>	3
TEORIJSKI PRISTUPI ZNAČENJU I FUNKCIJI KULTURE	3
<i>Kultura i društvo – kultura kao dio društvenog sistema .....</i>	5
ISTINA ILI PERCEPCIJA – KULTURA KAO ORUŽJE JEDNE GLOBALNE SILE..	7
SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE – ZEMLJA NOVOG DOBA.....	13
<i>“Novi svijet“ – borba za nezavisnost i građanski rat .....</i>	14
<i>Zlatno doba i XX. vijek .....</i>	16
<i>Rat je umro, živio rat!</i>	21
<i>Sjedinjene Američke Države kao svjetska sila .....</i>	23
HLADNI RAT – KRATAK HISTORIJSKI PREGLED.....	25
KULTURNA HEGEMONIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA – PERIOD HLADNOG RATA	32
<i>Početak američke kulturne ofanzive.....</i>	37
<i>Komunistička ruka u Americi .....</i>	39
<i>Odbori, komiteti i Kongres za slobodu kulture .....</i>	41
<i>Moderna američka umjetnost u službi američke propagande .....</i>	49
<i>Uloga religije i filma u američkoj hladnoratovskoj strategiji.....</i>	56
<i>Uloga muzike u američkoj hladnoratovskoj strategiji .....</i>	60
<i>Borba za slobodu .....</i>	62
<i>Europski pokret .....</i>	64
<i>Hladni rat i društvene nauke .....</i>	66
<i>Studije o historijskim i geografskim oblastima .....</i>	67
<i>Globalna društvena promjena i modernizacija.....</i>	69
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	72
LITERATURA	75

UVODNA RAZMATRANJA

“Kultura nije vakuum, niti je očišćeni prostor, zaštićen i nevin od prljavštine politike i previranja društvenih grupa...,”

(Sarina Bakić, *Kontroverze recepcije kulture*, 2021)

Kultura je veliko interesantno polje, nikad dovoljno istraženo i uvijek ima šta da ponudi. O kulturi postoje mnoge teorije, mnogi pristupi istraživanja koji definiraju kulturu i njene funkcije u društvu te odnos pojedinca i društva prema kulturi i obratno. S obzirom na karakter ovog rada mi ćemo kulturu posmatrati sa aspekta njene veze sa državom kao krunom političkog uspjeha jednog društva. “Istovremeno, želim istaći da je intenzivno interesovanje za kulturu jedan od najznačajnijih trendova u savremenim sociološkim istraživanjima u svijetu, naročito zato što su ona povezana s mnogim drugim društvenim, političkim i ekonomskim aktuelnim pitanjima u kojima je kultura sredstvo kojim čovjek istovremeno određuje i svoju individualnost, ali i svoju kolektivnu sudbinu. S tim u vezi, postindustrijski kontekst zapadnih društava i kontekst postmoderne uveliku utiču na redefiniranje promišljanja i koncepta same kulture“ (Bakić, 2021:13). Iz navedenog vidimo da je interesovanje za kulturu i dalje na visokom nivou jer ne istražujemo više kulturu zbog nje same u velikoj mjeri već zbog njene neminovne povezanosti i u utjecaja na moderno društvo. Bakić dalje kaže da današnji pojam kulture više odnosi na “razumijevanje i prihvatanje kulturne proizvodnje kao elemenata koji su ključni za razumijevanje i dalji razvoj svakog društva“ nego što je to shvatanje kulture koja za cilj ima kulturno prosvijećivanje (Bakić, 2021:13). Svima nam je dobro poznat termin masovna ili popularna kultura. Upravo je ona karakteristična za savremeno društvo što ujedno predstavlja ključnu tačku i za ovaj rad. Mnogi filozofi, sociolozi vide masovnu kulturu kao nametnutu kulturu i u njoj ne vide ništa dobro odnosno vide umanjen ljudski potencijal za maštom i kreacijom. “Razlog Adornovog i Marcuseovog neprijateljstva prema masovnoj kulturi nije, kako se to obično obojici imputira, to što su smatrali da je ona “uprljala“ visoku ozbiljnu kulturu, prije svega umjetnost, već što su masovnu kulturu promišljali kao proizvedenu i kao nametnutu, drugim riječima konstruisanu. Proizvodnjom kulture za široku potrošnju industrija unaprijed oblikuje duh pa samim time i potrebe i ukus koji karakteriše same mase“ (Bakić, 2021:15). Naravno ovo je jedno od mišljenja neko osnovno kako bi smo jednostavno mogli na neki način definirati masovnu kulturu. No, da se vratimo samoj kulturi odnosno pristupima

istraživanja kulture i definiranja pojma. U narednom dijelu navesti nekoliko teorijskih pristupa funkciji kulture.

METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problemsko pitanje

Na koji način su Sjedinjene Američke Države vodile borbu za uspostavljanje svjetske hegemonije na kulturnom planu u periodu Hladnog rata?

2. Predmet istraživanja

Na osnovu analize dostupne i relevantne literature predstavljamo neke bitne američke intervencije koje su za cilj imale stvaranje i projekciju američke kulturne moći u novom bipolarnom svjetskom poretku koji je nastao nakon završetka Drugog svjetskog rata. Ovdje je bitan historijski kontekst perioda Hladnog rata u kojem se ovo dešava tako da se analiza odnosi na period stvaranja i djelovanja mnogih državnih agencija koje su bile u službi plana američkog političkog vrha da se globalno pozicionira kao svjetski kulturni hegemon.

3. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj je identificiranje čimbenika američkog političkog aparata, zvaničnog i nezvaničnog te njihove akcije koje su doprinijele etablimanju globalne američke kulturne moći.

Društveni cilj je prikazati kulturu kao atraktivno i efektno oružje u rukama jedne države kojom ona pored sirove može širiti i svoju meku moć što za cilj ima njeni nametnji drugim državama i narodima.

4. Hipoteze

Glavna hipoteza – Sjedinjene Američke Države su u periodu Hladnog rata ostvarile globalnu kulturnu hegemoniju.

Pomoćna hipoteza – Kultura je bila ključni resurs u hladnoratovskoj strategiji Sjedinjenih Američkih Država.

Druga pomoćna hipoteza – Kultura je služila američkom državnom aparatu kao sredstvo koje će po potrebi popravljati američki ugled u svijetu i nametati svoj sistem vrijednosti.

5. Metodologija istraživanja

Ovaj rad se temelji na analizi dostupne relevantne naučne literature od raznih autora. Dakle, ovaj rad je koncipiran na način da upozna čitaoce sa nekim teorijskim pristupima kulturi i njenom mjestu u društvu što je bitno za razumijevanje centralne teme rada. Također, historijski kontekst ovog rada je bitan pa je tako bilo potrebno dati historijski pregled nastanka i razvoja Sjedinjenih Američkih Država kao i pregleda početka i kraja Hladnog rata. Literatura koja je korištena obiluje informacijama o javnim događajima, ljudskim sudbinama te se i kritički odnosi prema temi koju predstavlja te čitaocu omogućava da izvede niz zaključaka i da iznova sebi postavlja nova pitanja.

TEORIJSKI PRISTUPI ZNAČENJU I FUNKCIJI KULTURE

U svojoj knjizi "Kontroverze recepcije kulture", profesorica Sarina Bakić navodi nekoliko teoretičara koji su dali svoja tumačenja i objašnjenja same kulture pa tako teoretičar Leslie White "razumijeva kulturu kao specifičnu i autonomnu 'veličinu' kao 'superindividualnu' i 'supersocijalnu' vrijednost, kao '*entitet sui generis*' te smatra da se ona može objasniti isključivo samom sobom. Whiteov zaključak da čovjek nije taj koji kontroliše kulturu, nego obratno, neminovno je doveo do kulturnog determinizma, do kulturalističke koncepcije koja je odbacivala uticaj i pomoć psihologije, antropologije i naročito sociologije kada je u pitanju istraživanje kulture" (Bakić, 2021:20). Sa sociološkog stanovišta navodi se Lintonova definicija koja "kulturu razumijeva kao konfiguraciju naučenog ponašanja i rezultata ponašanja, čije su komponente zajedničke članovima određenog društva, koje oni prenose sa generacije na generaciju" (Bakić, 2021:21). Poljski teoretičar Zygmunt Bauman smatra da "kultura ne obuhvata sve ono što je čovjekov proizvod, tj. da u kulturu ne spadaju stvari koje ljudi proizvode, već značenja koja im se pridaju i način njihovog kognitivnog sistematiziranja i osmišljavanja. Kultura tako određuje kako čovjek misli i kako shvata ovaj svijet (Bakić, 2021:23). Antonina Kłoskowska pridaje pažnju jeziku kao načinu uspostavljanja veze sa drugim ljudima. "Jezik se prema njenom shvatanju, javlja kao bitan faktor pomoću kojeg čovjek uspostavlja vezu s drugim ljudima, preovladava entropijsku stvarnost i gradi novu sredinu (Bakić, 2021:24). E.V. Sokolov objašnjava da se kultura izražava kao čovjekov odnos prema prirodi te se nije složio sa prosvjetiteljskom idejom kulture kao "ukrasa života" (Bakić, 2021:24). Raymond Williams objašnjava razliku shvatanja kulture nekada i danas pa tako kaže

da je kultura nekada označavala duhovne vrijednosti dok je danas ona prisutna u cijelom čovjekovom svijetu i njegovom životu (Bakić, 2021:24). "Ovo je jedna od teorijskih potvrda da se danas bliže određenje kulture ne može vezivati isključivo za 'duhovnu' kulturu jer tada ostajemo 'zaglavljeni' u tradicionalnim iskustvima i tradicionalnim saznanjima" (Bakić, 2021:25). Herbert Marcuse ilustruje suprostavljenost kulture i civilizacije definiranjem dometa jedne i druge oblasti čovjekovog samopotvrđivanja. "Tako se kultura odnosni na duhovni rad, praznik, dokolicu, slobodu, neoperacionalno mišljenje dok civilizacija podrazumijeva materijalni rad, radni dan, prirodu i operaciono mišljenje (Bakić, 2021:25). Također Bakić pojašnjava da Marcuse smatra kulturu kao neko utočište za čovjeka ili bijeg od stvarnosti. "S tim u vezi svijet kulture postaje ontološka realnost posebne vrste nalazeći se neprestano u sukobu sa svakodnevnom i praktičnom egzistencijom i aktivnostima čovjeka. Ali, upravo time što se izdvaja i uzdiže nad postojećim kultura se nudi kao alternativa svakodnevnom, kao drugaćiji svijet kome se čovjek može obratiti i kome se obraća kada se osjeća zarobljenim i pritisnutim svakodnevnicom" (Bakić, 2021:299). Edgar Moren smatra kako "kultura ne smije biti odvojena od čovjekovog svakodnevnog života niti od izvornog ljudskog postojanja" (Bakić, 2021:26). Clifford Geertz smatra da je kultura čovjeku dala sve te da je zbog nje postao ono što jeste. Geertz kaže da "ljudi bez kulture ne bi bili pametni divljaci iz Goldinovog *Gospodara muha* vraćeni na surovu mudrost svojih životinjskih nagona, niti bi bili plemići prirode prosvjetiteljskog primitivizma, čak ni, kao što bi klasična antropologija implicirala, intrinskično nadareni bezrepi majmuni koji su nekako propustili da nađu sebe. Oni bi bili neupotrebljiva čudovišta sa vrlo malo korisnih nagona, još manje prepoznatljivih osjećanja i bez imalo intelekta" (Bakić, 2021:26). Nadalje Bakić navodi jedan jako interesantan Geertzov citat koji možda praktično prikazuje funkciju kulture u ljudskim životima pa tako kaže da "između onoga što nam govori naše tijelo i onoga što moramo da znamo da bismo funkcionali postoji vakuum koji moramo sami da ispunimo i mi ga popunjavamo informacijama ili dezinformacijama koje pruža naša kultura. Granica između onoga što je urođeno kontrolirano u ljudskom ponašanju nejasna je i lelJAVA" (Bakić, 2021:26). Freud je sa stanovišta psihoanalize iznio svoja promišljanja o kulturi. Bakić kaže da se u središtu Freudovog posmatranja pojedinca u kulturi "nalazi još uvijek izrazito provokativna tvrdnja da je cijena kulturnog napretka plaćena gubitkom uživanja sreće zbog jačanja osjećaja krivice" (Bakić, 2021:26). Dakle, kultura je nešto što sprječava što postavlja prepreke čovjekovom izvornom biću. "Freud smatra da su strah od autoriteta i strah od Nad-ja osnovni preduslovi za osjećaj krivice. Tako su, prema njegovom shvatanju čovjeka, potiskivanje nagona kao i njihova sublimacija važan aspekt za razumijevanje funkcije kulture. U ovom kontekstu kultura se smatra kao 'nužno zlo' u kojem je

sadržana cjelokupna 'nelagoda' čovjekovog odricanja“ (Bakić, 2021:27). Iz navedenog smo vidjeli da postoje različiti teorijski pristupi funkciji kulture u životu pojedinca i društvu, ali se svi slažu u jednom da je kultura neizostavna samo je način njene interpretacije drugačiji. Međutim, Bakić naglašava da je jedan od najvažnijih događaja u tom povijesnom toku kulture prijelaz na industrijski način rada tako da smatra da dolazi do “dalnjeg sužavanja pojma kulture, pod čime se podrazumijeva ograničen svijet stvaranja u domenu vrhunske umjetnosti, koja je jedina 'prava i autentična' i koja se po svemu izdvaja od životnih iskustava i potreba većine što joj se nude 'ništavni i prolazni' oblici zabave i razionode“ (Bakić, 2021:32). Sada se krećemo prema društvu tačnije prema funkciji kulture u društvu kao njegovog dijela.

Kultura i društvo – kultura kao dio društvenog sistema

U prethodnom dijelu smo govorili i navodili primjere uopšteno na teorijskom nivou. Međutim, to je samo jedan segment pristupa gdje je, kako kaže Bakić, pojам kulture korišten u “najširem smislu, posmatranjem kulture kao realtivno jedinstvene cjeline, koja integriše različite elemente i njihove specifične funkcije. Ovaj opštiji teorijski nivo nije dovoljan kako bi se objasnila kultura kao komponenta ljudske sredine i način na koji ona djeluje kako na konkretno društvo tako i na svakog pojedinca“, zatim dodaje da “svaka pojedinačna kultura nastaje u određenim društvenim uslovima i vrši određene funkcije. (Bakić, 2021:33). Kada govorimo o društvu i njegovom sistemu Bakić kaže da se u “društveni sistem uklapaju materijalne tvorevine (tehnologija) i naučna saznanja koja se mogu primjeniti neposredno i isključivo u ostvarenju ciljeva određenog društva, a pomoću njih se ostvaruju fundamentalne funkcije kulture kao što su: vrijednosni sistemi u smislu idealja, fundamentalna naučna dostignuća, filozofski i religijski sistemi, umjetnost (podložna ideološkom utjecaju). Sve se to može djelimično uklapati u društveni sistem ili biti u raskoraku sa drugim dijelovima kulture koji su integrirani u određeni društveni sistem“ (Bakić, 2021:34). Kada govorimo o odnosima prema društvenom sistemu Bakić govorи o tri grupe elemenata i njihovom odnosu prema sistemu društva pa tako “jedna grupa elemenata kulture jeste integrisana u društveni sistem te je njemu podređena vršeći funkcije sistema. Druga grupa je realtivno nezavisna, ali ne izlazi iz okvira sistema te nije sa sistemom u sukobu. Treća grupa elemenata kulture u pokušaju da prevaziđe postojeći sistem najčešće je u sukobu s normama društva i definicijom poželjnog“ (Bakić, 2021:35). Nadalje kada govorи o integraciji ili sukobu elemenata kulture odnosno o nivou integracije u društveni sistem kaže da to “ovisi o ne samo potrebama sistema, njegovim ciljvima i mogućnosti da se pomoću elemenata kulture ostvaruju ciljevi i zadaci politike već i o usmjerenosti same kulture

i o tome koliko su vrijednosti same kulture u skladu ili antagonizmu s vrijednostima društva u datom periodu“ (Bakić, 2021:35). Međutim, mogli bi se s pravom zapitati da li postoje određeni elementi kulture koji imaju univerzalnu vrijednost pa tak prelaze granice društava. “Uprkos činjenici da su funkcije određenih elemenata kulture mnogo jače povezane s fundamentalnim potrebama, određene kulturne djelatnosti imaju univerzalnu vrijednost i prevazilaze konkretan društveni sistem te se prenose iz jednog u drugi sistem društva, jer su opšteljudskog karaktera i odgovaraju na opšteljudske potrebe“ (Bakić, 2021:36). U skladu s tim navodi primjer umjetnosti, filozofije i naučnih otkrića koja su značajna “jer dotiču fundamentalne probleme čovjeka i samim time predstavljaju trajniju perspektivu te zato mogu vršiti uticaj i izvan vremena i društva u kojem su nastala“ (Bakić, 2021:36). Kada govorimo o odnosu sistema prema kulturi Bakić konstatuje da je svaki društveni sistem “itekako zainteresiran za kulturu i ne odnosi se ambivalentno prema njenim orijentacijama i mogućim utjecajima, jer samo pomoću određenog tipa kulture može realizovati svoje ciljeve tako što će poželjni kulturni sistem inkorporirati u svoju strukturu u vidu institucija, medija, favorizovanih kulturnih djelatnosti, favorizovanih umjetnika preko kojih utemeljuje poželjni sistem vrijednosti za koji se opredjeljuju vladajuće grupe“ (Bakić, 2021:37). Iz navedenog vidimo da “politika“, kako mi to kolokvijalno kažemo misleći pri tome na institucionalni društveni sistem pridaje veliki značaj kulturi. U ovom kontekstu misli se na na pokušaj ovlađanja kulturom, pravljenje monopolia nad kulturom i kreiranje ambijenta za “proizvodnju“ kulture prema željama sistema odnosno poretku u društvu kako su to zamislile vladajuće grupe. Taj određeni institucionalno inkorporirani tip kulture pomoću kojeg sistem realizira svoje ciljeve, može biti korišten i za “vanjsku upotrebu“ odnosno da li je taj sistem dovoljno sposoban da tu svoju “poželjnu“ kulturu “izvozi“ i ako da šta želi s tim da postigne. U prilog tome Bakić (2021) kaže kako su mnogi teoretičari društva i umjetnosti poput Bastide i Burgera smatrali kako su “vladajući slojevi uvijek nastojali produbljivati jaz između građana i 'nediscipliniranih' stvaralaca u kulturi tako što su podržavali tezu o elitnoj kulturi, koja prezire masu i teži da ostane neuprljana u dodiru s njom. Bastide smatra da se na taj način proizvodi željeni efekat: 'običan svijet' gaji klasnu mržnju prema vrhunskim dijelima kulture i kao svoju prihvata onu kulturu koja mu se nameće bilo propagandom ili silom svoje masovnosti i sveprisutnosti. Pri tome se sakrivala i dalje sakriva istina o 'putevima' vrhunske kulture i umjetnosti, tj. da se vrhunska kultura i umjetnost nisu odvojili od građana i pojedinaca zato što to njeni stvaraoci žele. Prema Bourdieu vrhunska kultura se izdvaja kao elitna kada se društvo klasno diferencira i stvara elitu kao privilegovani sloj, nasuprot kojoj ostane većina članova društva, koji nemaju vremena, niti finansijskih mogućnosti, niti potreba i interesovanja za kulturna ostvarenja“ (Bakić, 2021:39). Tu dolazimo

do masovne kulture¹ za koju se ne smatra da je “okrenula leđa“ ljudima već da je ona upravo tu zbog njih za razliku od “mrske vrhunske“ kulture. “U velikom dijelu masovna kultura ne doprinosi razumijevanju realnosti i izgrađivanju kritičkog odnosa prema sebi, vež razvija psivni duh i apologetski stav prema društvenim i političkim institucijama. Istovremeno, za teoretičare koji polaze od koncepcije savremenog društva kao društva mase ili masovnog društva kultura je najjasniji primjer rastvaranja oštrih klasnih granica, te pretapanja cijelog društva u jedinstvenu masu“ (Bakić, 2021:40). Na kraju bitno je pomenuti i većinu savremenih razmišljanja o masovnoj kulturi, a to je da ovaj “proces ujednačavanja u kulturi, s jedne strane, doprinosi većoj demokratizaciji društva, ali ovaj proces ima i svoju drugu stranu – ukoliko ugrožava individualnu autonomiju i slobodu“ (Bakić, 2021:40). Dakle, vidimo da je odnos kulture i društvenog sistema intenzivan i uzajaman. Međutim, naglašena je intencija sistema da koristi kulturu kao polugu vlasti i da oblikuje kulturu prema svojim željama. U državama pogotovo onim koji nameću trendove u borbama između pozicije i opozicije pitanje kulture je neizostavno i svaka frakcija će pronaći svoje pristalice. Ostaje pitanje da li bi možda promjenom vladajućih grupa došlo i do promjene elemenata kulture odnosno načina života i razlučivanja šta je to dobro, a šta ne. Primjetan je trend “iskakanja“ pojedinih država Europe, članica Europske Unije poput Mađarske i Poljske, kako to oni kažu iz globalističkog i liberalnog shvatanja načina života i nalaze sigurnost u nacionalnom i tradicionalnom, a u isto vrijeme smatrajući da to njihovo nacionalno i tradicionalno nije ništa manje “europsko“ ili “zapadnjačko“ naprotiv za njih je ono to u punom smislu riječi.

Iz ovog kratkog osvrta na teorijske prisupe kulturi i poziciju kulture u sistemu jednog društva vidimo da je kako smo to rekli i na početku, pitanje kulture neiscrpno polje koje otvara mnoge teme. Iz ovog možemo zaključiti da kulturu trebamo promatrati ne samo kao objekt u jednom društvu već kao aktivnog subjektra koji ima možda i presudnu ulogu.

ISTINA ILI PERCEPCIJA – KULTURA KAO ORUŽJE JEDNE GLOBALNE SILE

Mogli bismo reći da je kultura lična karta pojedinca i društva. Ona je ta koja oblikuje pojedinca, društvo pa i svijet u konačnici. Zašto mi percipiramo neke gradove da su mjesta za poželjeti, a u isto vrijeme ih nazivamo prijestolnicama kulture? Zašto nam prvo na pamet padaju Beč ili Pariz? Mi već o ovim gradovima imamo formirano mišljenje kao mjestima idealnim za život

---

¹ Vidjeti više u: Dittmer, Jason (2015), “Popular Culture and World Politics - On Captain America and ‘Doing’ Popular Culture in the Social Sciences”, E-International Relations www.E-IR.info Bristol, UK 2015

bez nekih velikih nedostataka. Nije isto popiti kafu u Beču i Pekingu ili popiti konjak u Parizu i Buenos Airesu. Zašto je *Američki san*, zašto nije neki drugi? Kakva je sad veza kulture sa uslovima života? Naravno svaki pojedinac ima sebi svojstven ukus i kako se kaže o njima ne treba raspravljati, ali postoji neko generalno mišljenje da su pojedini gradovi simboli kulture, civiliziranosti i napretka. Možemo to i posmatrati u duhu današnjeg vremena, digitalnog doba društvenih mreža i to na individualnom nivou. Svaka osoba uređuje svoj profil na određenoj društvenoj mreži i možemo reći da je i to njena lična karta pa tako kada neka osoba želi da izgleda glamurozno, pametno, elegantno, a uz sve to “kulturno osviješteno“ onda će se obavezno uslikati u teatru, opernoj dvorani, muzeju ili čak u hodnicima dvorova nekadašnjih kraljevskih dinstija. Mi formiramo mišljenje o toj osobi na onovu onoga što vidimo na toj slici bez da se pitamo da li je to stvarno urađeno iz ljubavi prema tim mjestima s aspekta razumijevanja ili je to čisto da zadivi svoje pratioce na društvenoj mreži. Mi ne znamo da li je ta osoba prisustvovala izvođenju opere pa se poslije uslikala ispred ili je to zbog toga što su te građevine izgrađene tako da vam “stane dah“ dok ih gledate. Svaka osoba želi sebe predstaviti optimalnom i stoga koristi se svim sredstvima da tako izgleda. Naravno svako na svoj način neko ljepotom, neko pameću, neko snagom, neko dobrotom, neko tajnovitošcu i slično. Na osnovu toga ljudi grade odnos prema njima odnosno na temelju percepcije o njima, a ne o istini. S druge strane da bi smo saznali da li je stvarno ta osoba takva onda moramo da se družimo s njom određeno vrijeme i tek onda ćemo vidjeti da li je to bio samo blef ili realni prikaz, a naravno to je nemoguće jer mi možda u toku života uđemo u intimu jedne, dvije ili eventualno tri osobe. Sa individualnog nivoa pređimo na globalni i vidjeti ćemo da se i države tako ponašaju. Nema države koja sebe ne želi predstaviti najboljom pa ako je moćna i bogata govori to i demonstrira na svakom koraku, a ako to pak nije onda govori kako ona ima potencijal da postane takva jednog dana. Država želi izgraditi idealno društvo, a da bi bilo prihvatljivo i drugima mora naći način da im se svidi. Da bi to uradila potrebno je da ljudima pokaže svoju dobru stranu i svoju civiliziranost, a najbolji način za to jeste kroz kulturu. Neke države su vojno i politički jako moćne, ali нико не voli da vidi njihovu političku aroganciju koja uvijek bude produkt te moći, a domet njihovih balističkih raket će većinu ljudi da uplaši osim onih čudaka koji vole razaranja i ubijanja. Tu na scenu stupa vaša kulturna moć tačnije da li je država u stanju da izgradi imidž takav da je se boje, a da ju u isto vrijeme i vole. Upravo ćemo mi u ovom radu pokušati predstaviti jednu takvu državu i njen utjecaj na svijet u kojem danas živimo. Riječ je o Sjedinjenim Američkim Državama. Dakle, ovdje govorimo sa pozicije stvaranja istine ili percepcije od strane jedne globalne sile kako bi sebe prikazale optimalnim u odnosu na druge. Govorimo o modernom dobu zapravo o globalnoj promjeni u svijetu kulture koje je

donijelo novo doba i da li je i ako jeste kako je promijenilo percepciju kulture. Kako je ta promjena korištena kao oružje protiv drugog, a u isto vrijeme protiv starog svijeta i starih vrijednosti. Nas konkretno zanima period Hladnog rata o čemu ćemo detaljno svakako govoriti u glavnom dijelu. Prije govora o tome kao i o povijesti ove države napraviti ćemo mali uvod u američku kulturnu moć u smislu kako se ona globalno manifestira.

U knjizi "Velika šahovska ploča" Zbigniew Brzezinski govorí o SAD-u kao trenutno jedinoj istinskoj globalnoj sili. Ukratko, Amerika suvereno vodi u četiri odlučujuće domene globalne dominacije: vojnoj, zahvaljujući neusporedivom globalnom dosegu; ekonomskoj, obzirom da ostaje glavnom lokomotivom globalnog rasta, iako u nekim aspektima taj primat ozbiljno ugrožavaju Japan i Njemačka (od kojih niti jedna nema ostale atribute globalne moći); tehnološkoj, jer zadržava primat u odlučujućim područjima inovacija i kulturnoškom, gdje usprkos nekim krajnostima, uživa popularnost kakva do sada nije zabilježena, posebice među mladima - što sve daje SAD-u političku težinu kakvu nema nijedna druga država. I upravo je kombinacija sva četiri čimbenika ta koja Ameriku čini jedinom istinski globalnom silom (Brzezinski, 1997:18). Dakle, prema Brzezinskem da bi jedna država postala globalnom silom mora imati sve ove navedene aspekte, a jedan od njih je kako vidimo i kulturna moć koja nas trenutno najviše interesuje. Zanimljivo je da je u svim drugim aspektima došlo do promjena pa je tako Kina postala ozbiljan rival SAD-a na ekonomskom² i tehnološkom³ polju. U vojnom smislu su neke države značajno napredovale iako su SAD još uvijek u vodstvu. Međutim, u kulturnoškom smislu SAD su još uvijek dominantne i tu ne postoji ni jedan ozbiljan rival koji bi ponudio nešto drugačije. Kulturna dominacija do sada je bila nedovoljno cijenjeni aspekt američke globalne moći. Što god netko mislio o njenim estetskim vrijednostima, američka masovna kultura dokazala je svoju magnetsku privlačnost, posebice kod mladeži čitavog svijeta. Njena atraktivnost može izvirati iz hedonističkog načina života koji ona projicira, no njezina globalna prihvaćenost ne može se osporavati. Američki televizijski programi i filmovi čine tri četvrtine ukupnog svjetskog tržišta. Američka popularna glazba jednako je dominantna, a američki pomodni hirovi, prehrambene navike, pa čak i način oblačenja, sve se više imitiraju diljem svijeta. Engleski je jezik Interneta. Isto tako, ogroman dio svjetske komunikacije tim medijem dolazi iz Amerike i utječe na sadržaje globalne konverzacije. I konačno, Amerika je postala Mekom za sve one koji traže napredno obrazovanje, s nekih pola milijuna stranih

² Vidjeti više na: <https://www.worldeconomics.com/Thoughts/China-vs-the-USA-The-real-relative-growth-story.aspx>

³ Vidjeti više na: <https://itif.org/publications/2023/01/23/wake-up-america-china-is-overtaking-the-united-states-in-innovation-capacity/>

studenata, među kojima se mnogi od onih najsposobnijih nikada ne vraćaju. Diplomci američkih sveučilišta mogu se naći u gotovo svakoj Vladi na svim kontinentima (Brzezinski, 1997:18). Dakle iz navedenog vidimo da su SAD prema mišljenju Brzezinskog uspjele nametnuti totalnu kulturološku dominaciju nad svijetom uspjevši je napraviti privlačnom posebno novim generacijama i taj trend se ne smanjuje. Međutim, ne radi se samo o mladim ljudima i kako se to kolokvijalno kaže "običnom svijetu" već američki obrazac ponašanja se prenosi i na nosioce političkih funkcija. Svojim političkim stilom mnogi strani, demokratski političari sve više oponašaju američke. Nije samo J. F. Kennedy bio imitiran u inozemstvu, već i neki kasniji (manje slavljeni) američki politički vode postaju objektom pažljivog proučavanja i političkog oponašanja. Čak i političari iz potpuno različitih kulturoloških sredina, kao što su japanski i britanski (na primjer japanski premijer iz sredine 90-tih, Ryutaro Hashimoto i britanski premijer Tony Blair - obratite pozornost na "Tony", kao u "Jimmy" Carter, "Bill" Clinton, "Bob" Dole), nalaze sasvim primjerenim oponašati Clintonov ležeran, kućni stil, populističku neposrednost i tehnike u odnosima s javnošću. Nadalje, demokratski ideali, koji se povezuju s američkom političkom tradicijom, dodatno pojačavaju ono što mnogi doživljavaju kao "američki kulturni imperijalizam". U doba najmasovnijeg širenja demokratskih oblika vladanja, američko političko iskustvo postaje oglednim standardom. Sve jače naglašavanje središnje pozicije pisanog ustava, kao i supremacije zakona nad političkom oportunošću, bez obzira koliko uspješno primjenjivano u praksi, dobrim dijelom crpi snagu iz američkog poimanja ustavnosti. Američki sustav civilno-vojnih odnosa snažno je utjecao na novije prihvaćanje civilnog nadzora nad vojnom silom u bivšim komunističkim zemljama, posebno kao uvjet za članstvo u NATO-u (Brzezinski, 1997:19). Dalje, Brzezinski također pominje i druge države iz dalje i bliže povijesti te je za svaku karakteristično da je imala moć da širi svoj kulturološki utjecaj na druge, ali ipak ne tako jako i ne tako dugotrajno kao što to imaju SAD jer ostale ne možemo okarakterisati kao globalne sile. Ukratko, Rim je svoju nadmoć temeljio u velikoj mjeri na superiornoj vojnoj organizaciji i kulturološkoj atraktivnosti. Kina se u vladanju imperijem koji se temeljio na zajedničkom etničkom identitetu oslanjala na učinkovite državne službe i visoko razvijenu svijest o kulturnoj nadmoći. Mongolsko carstvo je kombiniralo napredne vojne taktike u osvajanju teritorija s inklinacijom ka stjegovima koje je pratila trgovina, a kontrola je bila podržavana superiornom vojnom organizacijom i kulturnom nametljivošću. No, niti jedno od tih carstava nije bilo globalno u punom smislu tog pojma. Čak ni Velika Britanija nije bila sasvim globalna sila. Ona nije imala kontrolu nad europskim kontinentom, već je samo uspjevala u balansiranju snaga. Stabilna Europa bila je od vitalnog značaja za britansku međunarodnu premoć, pa je europsko samouništavanje

označilo i kraj britanskog primata (Brzezinski, 1997:16). Zanimljiv je i citat kojeg Brzezinski navodi u svojoj knjizi, a koji pripada Nelsonu Mandeli i njegovom svjedočenju života pod britanskom vlašću. "Odgojen sam u britanskoj školi, u vrijeme kad je Britanija bila domovina svega što je najbolje na svijetu. Nisam nikad odbacio sav utjecaj koji su Britanija i britanska povijest i iskustvo imali na nas" , Brzezinski dodaje: " Kulturna nadmoć, uspješno nametnuta i potiho odobravana, imala je kao posljedicu smanjenu potrebu za oslanjanjem na velike vojne snage u održavanju moći imperijalnog središta. Do 1914. godine, svega je nekoliko hiljada britanskog vojnog osoblja i civilnih službenika kontroliralo oko 19 miliona km² teritorija, s gotovo 400 milijuna ne-britanskog stanovništva" (Brzezinski, 1997:16). Dakle, vidimo jedan povijesni kontinuitet širenja kulturološkog utjecaja od strane velikih sila na druge države i društva. Jednostavno vladari ili predsjednici carstava i država su shvatali da nije dovoljno izvršiti projekciju vojne i političke pa čak i ekonomске moći na određeni teritorij već ju je potrebno i kulturološki "pridobiti" kako bi ste skrili onu vašu mračnu stranu, a ujedno i oblikovali razna društva prema vašem kulturološkom habitusu. Kada vi obrazujete i oblikujete društvo prema vašim kulturološkim principima ono postaje vaše.

Dolazimo do perioda koji je za ovaj rad prioritet, a to je Hladni rat. Govoreći o povijesnom kontinuitetu razvoja događaja Brzezinski u svojoj knjizi dolazi do perioda Hladnog rata za koji kaze: " Sljedećih je pedeset godina bilo obilježeno bipolarnim američko-sovjetskim rivalitetom za globalnu premoć. U nekim je aspektima to natjecanje između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza predstavljalo ispunjenje najsmjelijih geopolitičkih teorija: sučeljavanje vodeće svjetske mornaričke sile, dominantne na Atlantskom i Pacifičkom oceanu, s vodećom svjetskom silom na kopnu, u srcu Euroazije (uz zapanjujuću sličnost područja pod kontrolom kinesko-sovjetskog bloka s onim Mongolskog Carstva). Geopolitička dimenzija nije mogla biti jasnija: Sjeverna Amerika protiv Euroazije, uz čitav svijet kao ulog. Pobjednik bi zaista dominirao globusom. Kad bi pobjeda bila dosegnuta, nitko više ne bi predstavljaо prepreku na putu" (Brzezinski, 1997:7). Obje države odnosno SAD i Sovjetski Savez, odnosno dva bloka su bile dominantne na svom području te su imale svoje utvrde iz kojih su mogle da djeluju. Obje države su na svaki način širile svoju ideologiju prikazivajući je optimalnom. Naravno, svima nam je poznat ishod ovog pedesetogodišnjeg sukoba, ali nama je bitno da vidimo kako i zbog čega su jedni pobijedili, a drugi izgubili. U glavnom dijelu rada ćemo svakako detaljnije govoriti o tome, ali sada ćemo reći samo neke osnovne stvari sa akcentom na kulturu i njen utjecaj. Brzezinski govoreći o uzrocima propasti Sovjetskog Saveza pominje onaj ideoološki, politički, ekonomski, tehnološki i na kraju kao konačan udarac pominje kulturološki uzrok

odnosno slabu poziciju Sovjetskog Saveza po tom pitanju. I konačno, ishod je u velikoj mjeri bio uvjetovan i kulturnoškim značajkama. Američki su saveznici, u velikoj većini, prihvaćali kao pozitivne mnoge značajke američke političke i društvene kulture. Dva najznačajnija američka saveznika na zapadnom i istočnom rubu Euroazije, Njemačka i Japan, ozdravile su svoja gospodarstva u kontekstu gotovo posvemašnjeg prihvaćanja svega američkog. Amerika je u velikoj mjeri doživljavana kao reprezentant budućnosti, kao društvo vrijedno divljenja i oponašanja. Suprotno od toga, Rusija je gotovo svim saveznicima iz središnje Europe bila kulturnoški odbojna, a isto tako i sve značajnijem istočnom savezniku, Kini. Za zemlje središnje Europe ruska je dominacija značila izolaciju od svega onoga što su tamo smatrali svojim domom u filozofskom i kulturnoškom smislu: Zapadne Europe i njene kršćanske tradicije. Još gore, značilo je to dominaciju ljudi koje su Srednjoeuropljani, često neopravdano, smatrali kulturnoški sebi inferiornim (Brzezinski, 1997:9).

U autorskom tekstu “Popularna geopolitika i rat protiv terorizma“, autor Klaus Dodds zapravo slikovito opisuje kako su SAD u periodu Hladnog rata koristile svoju kulturnu nadmoć odnosno predstavlјali svoj način života kao jedinim ispravnim te kako su oni zapravo na strani dobra u borbi protiv zla, a ta nadmoć je u jednom periodu bila direktno oličena u samom vrhu američke moći, a to je institucija predsjednika. Predsjednici poput bivšeg holivudskog glumca Ronalda Reagana⁴ su shvatili da se geopolitika Hladnog rata može voditi i objašnjavati frazama i terminima iz holivudskih filmova. Kada je Reagan 1983. godine nazvao Sovjetski Savez “carstvom zla“ mnogi politički komentatori su brzo pronašli paralelu sa kultnom franšizom “Ratovi zvijezda“. Sovjetsko rukovodstvo sa ulogom “Darth Vadera“ i njihovi zli vojnici su se odlično uklapali u Reaganov filmski način izražavanja te je borbu dobra protiv zla prenio i na geopolitički teren odnosno u borbi protiv Sovjetskog Saveza. Također, američka “Strateška odbrambena inicijativa“ koja uključuje i svemirski sistem naoružana ubrzo je prozvana “Ratovi zvijezda“. Dalje, Reaganov način oblačenja, govor i ponašanje su bili usklađeni prema trendovima tog doba koje su nametala holivudska filmska ostvarenja. Oblačio se i ponašao u isto vrijeme kao državnik, glavni komandant, ali i kao kauboj i običan čovjek. Uz sve to često je u svojim govorima koristio citate iz filmova Clint Eastwood-a, Ramba potom iz filmova kao što su “Nestali u akciji“ i “Top Gun“. To je bio zapravo simbol SAD-a tog doba, mladi, bijeli, mišićavi, heteroseksualni muškarci koji lete u tehnološki sofisticiranim borbenim letjelicama i obaraju neprijateljske avione ili spašavaju nestale vijetnamske zarobljenike (Dodds, 2015:53). Dakle, cilj je bio da se stvori vizuelni efekt kako su američka strana i njeni

⁴ <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/>

saveznici u boljoj formi te što je najvažnije na pravoj strani historije, neotuđeni od naroda već naprotiv uvijek sa narodom jer dijele istu sudbinu. Ovakvi načini širenja “istine“ o jednom društvu jesu učinkoviti i oni su strateški planirani kao sredstvo za ostvarenje cilja.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE – ZEMLJA NOVOG DOBA

“Once, near dusk, in the bitter cold of winter, a father and his young son embarked in secret from the beach just down the bay, not three miles from here. They were two future presidents of the United States, John Adams and eleven-year-old John Quincy Adams. The year was 1778, in the midst of the Revolutionary War.

John Adams was bound three thousand miles over the sea in the dead of winter, to seek French support for the American cause. And there was every reason why he could have refused the mission, why it need not have happened. No one sailed the Atlantic in winter if it could be avoided. Enemy cruisers lay in wait. Adams was leaving family, home livelihood, everything he loved, risking his life, risking capture and who knew what horrors at the hands of the enemy.

He felt ill-suited for diplomacy and had no training or experience. He spoke no French, the language of diplomacy. He had never in his life laid eyes on a king or queen or foreign minister of a great power or set foot in city of more than thirty thousand people. But go he did. With his overriding sense of duty, his ardor for his country, there was never really any doubt of his going. If he was new to diplomacy, so was every American. If he was unable to speak French, he would learn.

Adams did well on the far side of Atlantic. He secured vital loans, he played a key part in the Treaty of Paris that ended the war, and served as the first American ambassador to Britain. The boy John Quincy, as it turned out, would travel all the way to St. Petersburg and back, an epic, unheard of adventure of the time and the start of a life of diplomatic missions in the service of our country.

The lessons of history are manifold.

Nothing happens in isolation. Everything that happens has consequences.

We are all part of a larger stream of events, past, present, and future.“

(McCullough, American spirit, 2017)

“Novi svijet“ – borba za nezavisnost i građanski rat

Povijest Sjedinjenih Američkih Država je kao i povijest mnogih drugih država obilježena ratovima, borbom za slobodu, prevlast, resurse i ideologiju. Nakon otkrića američkog kontinenta 1492. godine od strane Kolumba to je bila izuzetna prilika za jake države tog doba Španiju, Portugal, Francusku, Veliku Britaniju, Nizozemsku da zauzmu što više teritorija u tom novom svijetu. Došlo je do sukoba europskih osvajača i domorodačkog stanovništva na području čitavog američkog kontinenta. Naravno nije ovo bio jedini sukob na ovom prostoru već su se i europske države sukobljavale međusobno zbog podjele novog svijeta jer je svaka za sebe uvijek htjela više. Prije proglašenja nezavisnosti i nastanka SAD-a na njenoj teritoriji tačnije na njenoj Istočnoj obali su bile uspostavljene kolonije Velike Britanije. Period do proglašenja nezavisnosti SAD-a bio je praćen stalnim sukobima Velike Britanije i Francuske oko teritorija. Mi se nećemo mnogo zadržavati na tim sukobima ili onim sa domorodačkim stanovništvom. Mi ćemo krenuti od perioda kada su nakon završetka sedmogodišnjeg rata između Velike Britanije i Francuske (1756. – 1763.) kada je Francuska izgubila Kanadu i predala je na upravu Velikoj Britaniji 1763. godine. Iako je Velika Britanija pobijedila nakon ovog rata su nastali ozbiljni ekonomski problemi po ovo kraljevstvo. Prvo su izbili sukobi sa domorocima koji su nekad bili pod vlašću Francuske gdje su imali određene povlastice te su htjeli napraviti isti dogovor sa Britancima. Radilo se o tome da su domoroci zahtijevali redovnu opskrbu oružjem i manje cijene na ostale životne potrebštine. Britanci nisu pristali na ove uvjete te je izbio sukob domorodačkih plemena sa Velikom Britanijom (Remini, 2028:31). Drugi problem je bio ogroman nacionalni dug Velike Britanije. “Nacionalni dug Velike Britanije je iznosio 147 miliona funti te je premijer George Grenvile bio odlučan da ga umanji“, (Remini, 2008:32). Usljedilo je nametanje dodatnih poreza stanovništvu u kolinijama koji su sve više i više podizali nezadovoljstvo kod lokalnog stanovništva. Tako je pored poreza na šećer “Sugar Act“ lokalnom stanovništvu bilo nametnuto da moraju izgraditi i finansirati kasarne u kojima će biti smješteni britanski vojnici u kolonijama “Quartering Act“. Okidač za pobunu protiv novih poreza jeste bio poznati “Stamp Act“ odnosno plaćanje dodatne takse na oficijelni pečat Velike Britanije koji je morao biti nalijepljen na zvanične administrativne dokumente koji su lokalnom stanovništvu bili potrebni u komunikaciji, trgovini i slično. (Remini, 2008:32). Međutim, ovaj akt je važio samo za kolonije dok su građani u Velikoj Britaniji na otoku bili oslobođeni plaćanja ovog poreza. Ovo je ujedinilo kolonije koje su se zajednički suprotstavile britanskoj kruni i na kraju uspjele osigurati opoziv ovog akta. U njegovom opozivu veliku ulogu

je imao Benjamin Franklin jedan od osnivača SAD-a i jedan od kreatora američke Deklaracije o nezavisnosti. Ovdje je posebno interesantno naglasiti da su se sve kolonije, osim njih četiri, ujedinile u zahtjevu sa opozivo ovog akta, a to su uradile na način da su osnovale kongres što je postao naziv za tu skupštinu gdje su raspravljali o ovom aktu. To zapravo predstavlja neku ranu preteču današnjeg kongresa odnosno najviše instance zakonodavne vlasti u SAD-u. (Remini, 2008:33). Ono što je u bio povod za objavu rata američkih kolonija Velikoj Britaniji jeste poznati događaj pod nazivom “*Bostonska čajanka*“. Prije toga, bitno je i pomenuti “*Bostonski masakr*“ kada je grupa lokalnog stanovništva napala britanske vojниke, da bi oni odgovorili vatrom te ubili pet i ranili šest osoba. Što se tiče “*Bostonske čajanke*“, riječ je o tome da je Istočnoindijska kompanija bila na rubu bankrota te su se obratili britanskoj vladu za pomoć. Kompanija je imala monopol za prodaju čaja u Velikoj Britaniji međutim nisu mogli platiti sve obaveze koje je država tražila od njih tako da je pronađeno rješenje da će se čaj prodavati engleskim kolonijama u Americi i to da se na svakih pola kilograma čaja plate dodatna tri britanska pensa. To je razbjesnilo lokalno stanovništvo te su objavili bojkot čaja da bi 16. decembra 1773. godine noću grupa maskiranih muškaraca ušla na brodove Istočnoindijske kompanije te bačve sa čajem bacali u more. Ovaj čin je razbjesnio britansku krunu što su oni smatrali direktnom objavom rata (Remini, 2008:36). 19. juna 1775. godine počinje američki rat za nezavisnost. Počeo je otvoreni rat organiziranih britanskih kolonija protiv britanske krune te su se redale bitke za bitkom. U tom bezumlju rata javljaju se i prve diplomatske akcije mlade države u nastajanju. Šestog februara 1778. godine Benjamin Franklin predvodi delegaciju koja putuje u Francusku na pregovore te potpisuju dva sporazuma sa francuskom vladom. Potpisani je ugovor o razumijevanju gdje se obavezuju na prijateljske odnose i upostavljaju trgovinsku saradnju te prava obaju država na posjede u “*Novom svijetu*“. Drugi ugovor obavezuje obje strane da se ne prestaju boriti protiv Velike Britanije sve dok ona ne prizna nezavisnost američkih kolonija odnosno Sjedinjenih Američkih Država (Remini, 2008:43). Pored vojnih gubitaka i ovi sporazumi su za Veliku Britaniju bili veliki udarac tako da je ponudila američkim kolonijama povlašteni status i ukidanje svih poreza. Međutim, SAD su to odbile, a Velika Britanija i Francuska su se otvoreno sukobile na moru. 4. jula 1776. godine trinaest američkih kolonija je potpisalo američku Deklaraciju o nezavisnosti kojom sebi daju za pravo da se bore protiv Velike Britanije za svoju nezavisnost. 1783. godine Velika Britanija je priznala nezavisnost SAD-a te je tako nastala nova država koja će obilježiti stoljeća koja dolaze. Naredne godine su bile jako teške za novonastalu državu, a kulminacija toga je svakako američki građanski rat.

Američki građanski rat je naziv za rat koji se vodio između saveznih američkih država od 1861. do 1865. godine između "juga" i "sjevera". Naime, južnačke robovlasničke države su se protivile pokušajima nacionalne vlade da ukinu ropstvo kao i da ne dozvole širenje sistema ropstva na države koje još uvijek nisu postale savezne države SAD-a. 1861. godine Abraham Lincoln postaje predsjednik SAD-a. Ubrzo nakon inauguracije suočio se sa ratom te je kao vrhovni zapovjednik američke vojske krenuo poveo države *Unije* protiv država *Konfederacije*. Rat je mnogo koštao tako da je u jednom trenutku dostigao cijenu od dva miliona dolara dnevno. Ubrzo nakon toga kongres je odlučio da odobri štampanje papirnog novca što je ujedno i prvi put da je vlada SAD-a počela štampati papirni novac. Kao i svaki drugi rat i ovaj je bio krvav i razarajući. Redale su se bitika za bitkom te su nakon početnog uspjeha Konfederacijskih snaga države Unije su uspjele na kraju pobijediti i primorati Konfederaciju na predaju. Američki građanski rat završava 9. aprila 1865. godine (Remini, 2008:153). Unija je pretrpjela gubitke od 359,528 mrtvih i 275,175 ranjenih dok je Konfederacija pretrpjela gubitke od 258,000 mrtvih i 100,000 ranjenih (Remini, 2008:153). Možda je prva i najpoznatija asocijacija za Američki građanski rat upravo tadašnji predsjednik Abraham Lincoln. Ostao je u historiji upamćen kao jedan od najvećih državnika. Ono također što je poznat događaj jeste atentat koji je izvršen na njega u kojem je Lincoln poginuo. Lincoln je ubijen u teatru Ford dok je gledao predstavu 15. aprila 1865. godine (Remini, 2008:153).

Zlatno doba i XX. vijek

Nakon kraja građanskog rata vlada SAD-a je odlučila krenuti u masovnu obnovu države što je svakako bila namjera i prethodnog predsjednika Lincoln. Novi predsjednik je postao Andrew Johnson⁵. Suočili su se sa ozbiljnim problemima. Država je bila iscrpljena od rata: porušeni gradovi, spaljene plantaže, narušena saobraćajna infrastruktura, a mnogi ljudi koji su živjeli dobro na osnovu ropstva i koji su tu uveliko investirali našli su se u ozbiljnog finansijskom problemu (Remini, 2008:157). Ono što je još uvijek otežavalo situaciju jesu bili česti protesti južnačkih kongresmena kao i naroda koji je bio ohrabren njihovom protivljenju mnogih prijedloga za zakone koji su dolazili u kongres. Jug je pokazao da njihova ideja još uvijek nije poražena i da su oni pokušavali da sada političkim sredstvima ostvare ono ili barem dio onoga što nisu uspjeli na vojnom polju. Što se tiče političkih reformi i ljudskih prava bitno je pomenuti petnaesti amandman na ustav SAD-a koji je donešen 26. februara 1869. godine. Ovim

---

⁵ <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/andrew-johnson/>

amandmanom se regulira pravo na glasanje na izborima kao i pravo da se bude izabran na političke funkcije bez obzira na rasu, boju kože ili na prethodni položaj u društvu (ropstvo) (“Remini, 2008:164). Nakon toga mnogi Afroamerikanci su izabrani kao članovi američkog kongresa što je predstavljalo do samo nekoliko godina unatrag nemoguću situaciju. Međutim, to je bio samo početak i još mnogo desetljeća će proći dok Afroamerikanci dobiju potpunu slobodu bez da se na njih odnose neki izuzeci kao što je to bio slučaj.

Što se tiče ekonomskog aspekta obnove on je uz industrijski rast neminovno bio izložen i uvećanju korupcije koja je stvorila mnogo problema, ali uprkos tome obnova je trajala. Također, Sjever se mnogo brže industrijski razvijao od Juga što je stvaralo disbalans između saveznih država. Dok su države Unije se koncentrirale na novac, biznis, ekonomski razvoj, države Konfederacije su prvo morale reformirati svoje društvo tačnije poraziti sopstvenu ideologiju rasizma te se okrenuti industrijskom razvoju. Pored korupcije i nereformiranog Juga pojavio se i problem monopolna na tržištu. 1870. godine osniva se naftna kompanija Standard Oil⁶, a već 1882. godine u svoj posao uključuje i druge proizvođače nafte te na taj način kontrolira 90% američkog naftnog tržišta. Ono što je bilo još opasnije jeste da su veliki biznismeni pomoću velikih suma novca uspjeli dolaziti do važnih političkih ličnosti najviše kongresmena kako bi im sa zakonske strane olakšali rad ili im barem ne bi smetali. Nastaju prvi lobisti koje kompanije plaćaju, a koji u ime njih lobiraju kod kongresmena za povlastice svojih kompanija (Remini, 2008:178). Međutim, Remini kaže da obnova države odnosno *zlatno doba* ipak nije posve bilo moralno dekadentno. On naglašava važnost novih tehnoloških otkrića tog doba koja su bila revolucionarna. Također naglašava i modernizaciju poljoprivrede, rast velikih biznisa, porast novca u opticaju, privlačenje stranog kapitala kao i povećanje broja imigranata u SAD-u (Remini, 2008:172). Remini konstatiše da su ovi izumi naglo promijenili američko društvo. Također, važno je napomenuti da su mnogi uređaji koji su preteča današnjim bili izumljeni u to vrijeme poput telefona, pisaće mašine, kao i komunikacijska infrastruktura koja je postavljena preko Atlantskog okeana što je omogućilo jeftiniju komunikaciju između kontinentata. 1882. godine u New Yorku je napravljena prvo električno postrojenje od strane “The Edison Electric Illuminating Company” (Remini, 2008:172). Također, značajna je i izgradnja saobraćajne infrastrukture prije svega željezničkog saobraćaja što je bio jedan od uslova za jaku ekonomiju. Gledajući sa političke strane dešava se jedan novi trenutak, a to je provođenje u djelo “Manifesta sudbine“ kojeg je 1845. godine napisao američki kolumnist, novinski urednik

⁶ Kompanija Standard Oil je zbog monopolna kojeg je svojom snagom uspostavila na američkom tržištu nafta 1911. godine podijeljena, od strane Vrhovnog suda SAD-a, na 37 kompanija. Vidjeti više na: <https://energyhistory.yale.edu/units/antitrust-and-monopoly>

časopisa *Democratic Review* i diplomata John L. O'Sullivan. On je smatrao da je čisto "Proviđenje" odabralo SAD i odredilo njenu sudbinu kao državu koja je zadužena da širi svoje ideje o slobodi i način vladanja preko ostatka čitavog američkog kontinenta. Međutim, ova ideja se ne zaustavlja samo na američkom kontinentu ona postaje dio globalnog plana u kom su SAD "zadužene" da šire sve dobrobiti slobode i demokratije. Prvi rezultat ove ideje je bio rat sa Španijom pod vodstvom predsjednika Williama McKinley-a. Rezultat je bio taj da je Španija u potpunosti poražena te je priznala nezavisnost Kube, a Guam i Puerto Rico su predate SAD-u u vidu ratne odštete. Također, Španije je predala i Filipine uz naknadu od 20 miliona dolara kao i Djevičanska ostrva 1917. godine od Danske za 25 miliona dolara (Remini, 2008:191,192).

Sada dolazimo do XX. stoljeća čije je prvo obilježje u ekonomskom aspektu *zlatni standard*, što je značilo da jedino zlato može biti stvarno pokriće štampanom novcu. Koliko država ima zlata u rezervama toliko može štampati novca. Nakon atentata u kom je ubijen predsjednik McKinley dužnost predsjednika preuzima Theodore Roosevelt. On je bio predsjednik u vrijeme *Progresivnog pokreta* koji je postao veoma popularan i jak u to doba, a koji je u suštini tražio bolja i veća prava za radnike. Roosevelt je donio zakone koji se tiču prava radnika, hrane, lijekova, obnovu željeznice i slično. Ovo se međutim nije svidjelo republikanskim političarima koji su smatrali da su ovi zakoni i ideje protiv brzog ekonomskog napretka SAD-a (Remini, 2008:193). Inače, Roosevelt je također bio republikanac. Predsjednik Roosevelt je smatrao da SAD moraju imati veću ulogu na globalnom planu. Izjavio je da je njegova ideja sadržana u jednoj afričkoj poslovici, a ona glasi: "Govori tiho i nosi veliki štap stići ćeš daleko" (Remini, 2008:194). Njegov veliki projekat u duhu američkog širenja i ovladavanja sve većim prostorom bio je Panamski kanal koji spaja Atlantski i Pacifički ocean. Prije toga je potaknuo Panamu da traži nezavisnost od Kolumbije što su oni i učinili i izborili je uz pomoć SAD-a. Tako je Roosevelt mogao da ispunji svoj cilj o gradnji ovog kanala (Remini, 2008:195).

Važna prekretnica u povijesti čovječanstva Prvi svjetski rat, počinje 1914. godine. Predsjednik u tom periodu je bio Thomas Woodrow Wilson. Ono što je natjerala SAD da se uključi u ovaj rat jeste njemački napad na britanski brod *Lusitania* 7. maja 1915. godine pri čemu je ubijeno 128 američkih državljanina. Njemačka je nastavila sa serijom napada i u narednim godinama rata što je izazvalo SAD da se uključe u rat. Trećeg februara 1917. godine SAD prekidaju sve diplomatske odnose sa Njemačkom, a 6. aprila 1917. godine uz odobrenje kongresa SAD se uključuju u Prvi svjetski rat (Remini, 2008:202). SAD su bile prekretnica i odlučujući faktor u borbi protiv Centralnih sila na čelu sa Njemačkom što je u konačnici rezultiralo njihovim porazom. SAD su prvi put izašle kao globalni pobjednik. Međutim, predsjednik Wilson se nije

zaustavio sam na pobjedi na bojnom polju pa je tako 1918. godine čak i prije zvaničnog završetka rata objavio oznatih “Četrnaest tačaka“ za koje je smatrao da će postati osnova za svjetski pravedan i dugotrajan mir. Još jedan njegov poznati projekat je bila *Liga nacija* preteča današnjih Ujedinjenih nacija (Remini, 2008:205).

Početkom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća dešavaju se značajne društvene promjene. Jedna od značajnijih su masovna naseljavanja američkih gradova i napuštanje sela tako da se u početku dvadesetih godina u gradove preselilo oko 13 miliona osoba (Remini, 2008:206). Počeo je postratni oporavak ekonomije i američka privreda je raglo počela da raste. “Jedan od najspektakularnijih tehnoloških razvoja ovog doba u SAD-u je bila avionska industrija“ (Remini, 2008: 207). Prvi svjetski rat je pokazao važnost avijacije kako u vojne svrhe tako i u civilne. Nastaje ubrzani razvoj avionskog putničkog saobraćaja kao i korištenja aviona u trgovini i komunikaciji. Dolazi i do velikih društvenih promjena. Prva takva je uvođenje poznate *Prohibicije* koja se odnosila na zabranu na proizvodnju, distribuciju i prodaju alkoholnih pića (Remini, 2008:207). Naravno takav zakon je ojačao crno tržište i razne kriminalne grupe koje su ilegalno proizvodile i prodavale alkohol što je kasnije dovelo do toga da se prohibicija ukine. Također dolazi do razvoja muzike prije svega pravaca kao što su *Jazz* i *Blues* koji imaju afroameričko korjenje. “Jazz je nastao kod Afroameričkih muzičara u New Orleans-u, ali se brzo proširio sve do Čikaga i to prije Prvog svjetskog rata“ (Remini, 2008:208). Jazz i blues kombiniraju temeljne elemente afričke ritmove sa određenim elementima francuske, španske i engleske muzike. Međutim, ono što je važno da je u tim godina ta vrsta muzike dosegla i globalnu prepoznatljivost te je postala jedan od omiljenih muzičkih pravaca u pojedinim dijelovima svijeta. Javlja se veliki broj umjetnika muzičara koji su postigli svjetsku slavu kao što su: Cole Porter, Jerome Kern, Irving Berlin i George Gershwin (Remini, 2008:208). Dolazi i do razvoja književnosti i taj period je dao značajna književnička imena kao što su: Ernest Hemingway, F. Scott Fitzgerald, John Dos Passos, Theodore Dreiser i Sherwood Anderson (Remini, 2008:209). Također dolazi do razvoja američke drame i popularizacije teatarske umjetnosti. Jedan od začetnika drame i realizma kao književnog pravca u SAD-u je Eugene O'Neill (Remini, 2008:209). Još jedan poseban pravac u američkoj kulturi jeste zapravo kako to Remini navodi “slavljenje afroameričke kulture poznate kao *Renesansa iz Harlema*“ (Remini, 2008:209) gdje se izdvajaju pisci kao što su: Langston Hughes, W. E. B. DuBois, James W. Johnson, Alain Locke i Claude McKay, naglašavajući i radost, ali i patnju života afroamerikanaca. Potrebno je na kraju pomenuti i američku likovnu umjetnicu Georgia-u

O'Keeffe kao i stil gradnje u arhitekturi koji je je svjetski poznat, a pripada Frank Lloyd Wright-u. (Remini, 2008:209).

Ovaj period u SAD-u je s društvenog i političkog aspekta bio jako buran. S jedne strane krenuo je snažan i brz ekonomski i kulturni napredak dok su s druge strane rasla nezadovoljstva radnika, a korupcija je zauzimala sve više prostora. Korupcija je napredovala do te mjere da je došla i do samog vrha države kada je u korupcijske afere bio umješan sam predsjednik Warren Gamaliel Harding (Remini, 2008:209). Također, potrebno je naglasiti da je ovo period kada je vladalo mišljenje *izolacionalizma* i okrenutost Amerike svojim unutrašnjim stvarima. Herbert Hoover je postao 31. predsjednik SAD-a 1929. godine. Pokušao je nizom reformi da spasi američku ekonomiju od krize koja je sve više bila izvjesnija međutim nije uspio tako da je slomom berze 23. oktobra 1929. godine nastupila najveća ekonomска kriza u historiji američke nacije i svijeta poznata pod nazivom *Velika depresija*.

Velika ekonomска kriza dovodi do nezaposlenosti, propasti skoro svih ekonomskih subjekata, deflaciјe odnosno velike neizvjesnosti i beznađa. U tom katastrofalnom stanju 32. američki predsjednik postaje demokrata Franklin Delano Roosevelt, 1932. godine. Preuzimanjem mandata odlučan je da provede svoj plan borbe sa ekonomskom krizom tako što javnosti predstavlja set mjera ublažavanja ekonomске krize pod nazivom *New Deal*. To je bila velika borba i Roosevelt je nizom zakona i reformi pokušavao da ublaži teret krize. Za vrijeme njegovog drugog mandata ponovo svijet ulazi u još gore razdoblje od same krize. U Njemačkoj su na vlasti nacisti na čelu sa Adolffom Hitlerom, u Italiji fašistički diktator Benito Mussolini dok je u novoformiranom Sovjetskom Savezu bastionu komunizma na vlast došao Josif Visarionovič Staljin. Ovo sve je bio jasan signal Rosseveltu da SAD u ovakovom razvoju događaja ne može stajati po strani, ali ukoliko bi prekinuo tradiciju politike intervencionizma pogotovo u uslovima ekonomске krize vjerovatno bi se suočio sa žestokim otporima i mogućim padom popularnosti koja mu je uprkos sporosti ekonomskog oporavka bila u rastu. Međutim, Rossevelt je jačao američke vojne snage i nacionalnu odbranu sa dodatnim ulaganjima što je ujedno i povećavalo nacionalni dug SAD-a u tom trenutku na 4 milijarde dolara (Remini, 2008:233). Drugi svjetski rat je uveliko trajao, Njemačka je zajedno sa svojim saveznicima Italijom i Japanom napredovala sa teritorijalnim osvajanjima. Međutim, jedan događaj će promijeniti tok rata, a to je japanski napad na američku morsku luku *Pearl Harboor* 20. novembra 1941. godine. Amerika je napadnuta na svojim teritoriju i više nije bilo izgovora za američku neutralnost u ovom ratu. Ovim napadom je nanesena ogromna ljudska i materijalna šteta SAD-u. SAD su zvanično ušle u rat protiv Sila osovine te su se ponovo nakon Prvog

svjetskog rata aktivno umješale u globalne procese. Predsjednik Roosevelt nije dočekao kraj rata preminuvši 12. aprila 1945. godine, a na toj poziciji ga je naslijedio predsjednik Harry S. Truman. Posljednja država koja se predala bio je Japan. Ono što je uslijedilo nakon toga predstavlja jednu od najmračnijih stranica ljudske i američke povijesti. Šestog augusta 1945. godine predsjednik Truman je izdao naredbu da se baci atomska bomba na japanski grad Hirošimu ubivši pri tome 160.000 ljudi (Remini, 2008:244). Samo tri dana nakon Truman izdaje i drugu naredbu da se ponovo baci atomska bomba ovaj put na japanski grad Nagasaki zbrisavši grad. Nakon toga Japan se predao 14. augusta 1945. godine.

Rat je umro, živio rat!

Drugi svjetski rat koji je donio ogromne ljudske gubitke i razaranja je završen. U njemu je prvi testirano strašno razarajuće atomsko oružje. Bio je to sumrak civilizacije. Međutim, svijet je odahnuo i svi su smatrali da je došlo konačno vrijeme da se čovječanstvo posveti izgradnji dugotrajnog mira. Predsjednik Truman se obratio američkom kongresu proglašavajući pobjedu nad fašizmom. Ipak, vrijeme koje dolazi pokazati će da je ovo tek početak jednog velikog i dugotrajnog preoblikovanja svijeta koje će se manifestirati po fazama. Fašizam jestе pobijeden, ali se svijet suočio sa drugom ozbiljnom prijetnjom, a to je komunizam. Strah od širenja komunizma koji je zavladao u SAD-u u narednim decenijama će oblikovati američku vanjsku i unutarnju politiku (Remini, 2008:245).

Predstavnički dom kongresa SAD-a osniva 1945. godine “*Committee on Un-American Activities*”, odnosno komitet koji će prepoznavati i boriti se protiv svih potencijalnih prijetnji američkom načinu života. Ovaj komitet je zapravo postojao i ranije pod nazivom “*Dies Committee*”, po prezimenu republikanskog zastupnika u Predstavničkom domu SAD-a Martinu Dies-u Jr (Remini, 2008:245). Dok su demokrate imali većinu u Predstavničkom domu ovaj komitet je radio u tišini dok je veliki preokret i obračun sa neistomišljenicima počeo onda kada su republikanci preuzeли većinu i kontorlu nad komitetom, nakon izbora 1946. godine. Predsjednik komiteta Parnell Thomas je aktivno počeo sa radom te je pozvao filmske zvijezde, producente i reditelje na ispitivanja pred komitetom zbog sumnje da se u Hollywoodu-širi ideja komunizma i da su mnogi glumci i producenti postali sljedbenicima te ideologije. Napravljena je i crna lista ljudi koji se dovode u vezu sa subverzivnim djelovanjem, a mnogi su bili uhapšeni ili zatvoreni. Novi član komiteta Richard Nixon 1948. godine pokreće istragu protiv urednika u magazinu *Time* Whittaker Chambers-a i bivšeg komuniste. Chambers s druge

strane optužuje uglednog bivšeg službenika američke vlade Alger-a Hiss-a da mu je obezbjeđivao tajne dokumente američke vlade te tako oslabili sigurnost SAD-a (Remini, 2008:246). U SAD-u počinje opšta histerija i strah od komunizma kao najveće prijetnje po američki način života. U Europi se također počeo širiti strah od komunizma jer je Sovjetski Savez ideološki ovlađao sa državama Istočne Europe te je postojao strah od dalnjeg širenja na Zapadnu Europu. SAD su se odlučile aktivno uključiti u europske odnose te se nameću kao lider odbrane Europe od najeze komunizma. Tako je 21. jula 1949. godine odlučeno da SAD potpiše Sjeveroatlantski sporazum između dvanaest država (Velika Britanija, Francuska, Španija, Kanada, Belgija, Luksemburg, Nizozemska, Italija, Portugal, Danska, Norveška i Island) čija će glavna ideja biti da ukoliko neko napadne jednu članicu potpisnicu ovog sporazuma to će značiti napad na sve druge. Ovaj ugovor je stvorio moćan vojni Sjeveroatlantski savez odnosno *North Atlantic Treaty Organization – NATO*. Naknadno su se priključile Grčka i Turska 1952. godine (Remini, 2008:247). Također, ovaj period je na unutarnjem planu SAD-a bio obilježen turbulentnim odnosima radnika, sindikata i vlade. Što se tiče ponovo vanjske politike SAD-a važno je pomenuti političke akcije predsjednika Trumana prema Grčkoj i Turskoj. *Trumanova doktrina* predstavlja odlučnost predsjednika Trumana da SAD trebaju intervenirati na onim mjestima na kojima su ugrožena ljudska prava od strane totalitarnih režima. Grčka i Turska kao strateški važne geopolitičke tačke nikako ne smiju prepustiti Sovjetskom utjecaju te da ih je potrebno inkorporirati u Zapadni sistem vrijednosti (Remini, 2008:249). Kao što smo već prethodno kazali Grčka i Turska su postale članice NATO-a 1952. godine. Međutim, to nije bio jedini problem za SAD i Europu. Države Zapadne Europe su također bile u opasnosti od komunističke ideologije jer su te države bile u ozbiljnim ekonomskim problemima nastalim nakon Drugog svjetskog rata. Na scenu stupa veliki ekonomski plan predsjedničke administracije kojeg je u ime nje predstavio ratni veteran i heroj američke nacije George C. Marshall. *Marshallov plan* koji je dobio ime po generalu je predstavljao finansijski paket pomoći europskim državama koje nisu pale pod uticaj komunizma kako bi se ekonomski oporavile i ojačale i samim time smanjili prijetnju od radničkih protesta koji su postali jedan od načina širenja komunističke ideologije (Remini, 2008:249). Europa počinje snažno da se razvija i oporavlja od ogromnih razaranja.

S druge strane, SAD se u narednim decenijama suočavaju sa novim problemima i ratovima od kojih su najznačajniji oni na Bliskom i Dalekom Istoku. Prvi takav sukob počinje na Korejskom poluotoku. Počinje sukob Sjeverne i Južne Koreje kao proxy rat između SAD-a i Sovjetskog Saveza i druge komunističke države Kine. Rat je trajao tri godine da bi 27. juna 1953. godine

SAD, Kina, Sjeverna Koreja i Južna Koreja potpisale sporazum o prekidu vatre te je povučena linija razgraničenja između Sjeverne i Južne Koreje na 38 paraleli⁷ (Remini, 2008:260). Nakon toga je uslijedila revolucija na Kubi dolazak na vlast Fidela Castra potom Kubanska kriza, invazija u Zaljevu svinja, američka vojna intervencija u Vijetnamu kao i podrška talibanskom režimu u Afganistanu tijekom Sovjetske okupacije 80-tih godina. Ovaj period je još obilježila i utrka u naoružanju između SAD-a i Sovjetskog Saveza. Također, na unutarnjem planu SAD su potresale i političke afere, a najpoznatija je afera *Watergate*⁸ u čijem se središtu našao tadašnji predsjednik SAD-a Richard Nixon kao i atentat na predsjednika John-a Fitzgerald-a Kennedy-a 22. nove,bra 1963. godine.

Sa kulturološkog aspekta ovaj period je jako značaj za SAD i svijet. U ovom periodu se afirmira mladalačka kultura najviše kroz muziku, a govoreći o muzici u ovom periodu je nemoguće bez da se spomene ime *kralja rock 'n' roll-a* Elvisa Presley-a (Remini, 2008:261). Također, nezaobilazno ime su i britanska grupa The Beatles koji su ostavili neizbrisiv trag na muzičku umjetnost. Rock 'n' roll je muzički pravac koji je postao simbolom otpora prema društvenim normama pa i politici jer je zahtijevao neograničenu slobodu. To će kulminirati hippie pokretu šezdesetih godina gdje su mladi ljudi pružali otpor tadašnjim društvenim normama (Remini, 2008:261).

Pad Berlinskog zida koji je bio granica Zapada i Istoka je pao 1989. godine. To je označilo definitivni kraj Istočnog bloka koji se i desio 1991. godine propašću Sovjetskog Saveza. Ovo je bila pobjeda zapadnjačkog načina života i normi, a samim time i SAD-a. Nakon toga je uslijedio i krvavi raspad Jugoslavije kao komunističke države, a već sa raspadom Sovjetskog Saveza nastaje period američke globalne dominacije odnosno hegemonije. Novi milenijum i 21. vijek su pred vratima i SAD se pripremaju da uđu u novo doba.

Sjedinjene Američke Države kao svjetska sila

Prije nego kažemo nešto o ulozi SAD-a u svijetu nakon raspada Sovjetskog Saveza ne možemo, a da ne pomenemo ubrzani tehnološki razvoj modernog doba. Još je 1960. godine napravljen računar od strane IBM kompanije koji je bio revolucionaran da bi samo deset godina nakon toga napravljen mikro čip koji je omogućio proizvodnju manjih i efikasnijih računara što postaje prava tehnološka revolucija (Remini, 2008:315). Jedna od najpoznatijih kompanija Microsoft

⁷ <https://www.neh.gov/article/korea-and-thirty-eighth-parallel>

⁸ <https://www.thejournal.ie/what-was-watergate-14-facts-richard-nixon-494970-Jun2012/>

Bill-a Gates-a proizvodi neophodni operativni sistem za računare Microsoft. Osniva se niz tehnoloških kompanija u mjestu pod nazivom *Silicijska dolina* koja će postati sinonim za tehnološki napredak. Razvoj interneta, posebno internet mreže *World Wide Web* i mikročipova je toliko brz da ga postaje gotovo nemoguće pratiti (Remini, 2008:316). Uporedo s tim dolazi i do razvoja bežičnih telefona koji će u narednim godinama postati osnovni dio pribora kojeg posjeduje svaki čovjek.

Nakon propasti Sovjetskog Saveza na vanjsko-političkom planu uslijedio je niz vojnih intervencija SAD-a. Prva je ona poznata pod nazivom *Zaljevski rat* 1991. godine. Predsjednik George H. W. Bush okuplja koaliciju država koje će napadom na Irak spriječiti iračku invaziju na Kuvajt (Remini, 2008:306). To se i desilo, američka vojska je ostvarila svoj cilj te su uspješno odvratili Irak i tadašnjeg njegovog predsjednika Saddama Husseina od daljnje okupacije Kuvajta. Na narednim predsjedničkim izborima unatoč uspješno izvedenoj operaciji koja je Busha proslavila izgubio je od demokratskog kandidata Bill-a Clinton-a koji 1993. godine postaje 42. predsjednik SAD-a. Što se tiče unutarnjih pitanja SAD-a Clinton je počeo i vodio svoj mandat ne tako uspješno, ali se na vanjsko-političkom planu je uspio izvojevati određene pobjede tako što je naredio NATO napade na srpske vojne položaje u BiH (Remini, 2008:312) kako bi se zaustavila agresija te je na kraju došlo do potpisivanja *Dejtonskog mirovnog sporazuma* između BiH, Hrvatske i tadašnje Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Također, 1999. godine predsjednik Clinton je inicirao i NATO kombinovano bombardovanje tadašnje Jugoslavije zbog mogućnosti izbijanja rata na Kosovu odnosno vojne intervencije Jugoslavije (Remini, 2008:312). Sa ekonomskog aspekta Clintonov uspjeh je bio i sporazum *NAFTA* odnosno sporazum o slobodnoj trgovini između SAD-a, Kanade i Meksika (Remini, 2008:313). Također, bitno je pomenuti i aferu koju je predsjednik Clinton imao na ličnom planu sa svojom sekretaricom Monicom Lewinsky. 2001. godine 43. predsjednik SAD-a postaje George W. Bush. Njegova vladavina je obilježena teorističkim napadom na SAD tačnije na Svjetski trgovinski centar u New York-u poznate zgrade "Blizance". Događaj u kojem su dva putnička aviona namjerno udarila u ove dvije zgrade, a treći u zgradu Pentagon odnosno sjedište Ministarstva odbrane SAD-a je poznat kao *11. septembar*. Za napad je optužena teroristička organizacija Al-Qaida koja je imala sjedište u Afganistanu, a njen vođa je bio Osama bin Laden (Remini, 2008:325). Nakon toga je uslijedila NATO invazija na Afganistan kao znak odmazde, a dvije godine nakon toga i američka i britanska invazija na Irak 2003. godine. George W. Bush je u svom govoru najavio globalni "rat protiv terorizma". Ono što još uvijek traje kao izazov SAD-u na vanjsko-političkom planu jeste Rusija koja se uspjela

jednim dijelom podići iz pepela pod vodstvom Vladimira Putina, sve ekonomski i vojno jača Kina, Iran kojem su SAD i saveznici nametnuli nepodnošljive ekonomske i političke sankcije te izolirana Sjeverna Koreja kao i konstantni napor očuvanja Europe pod svojom sferom utjecaja. Naravno ovo su ukratko predstavljene informacije i neka ovo bude osnov za neka buduća istraživanja gdje će u središtu biti politička povijest Sjedinjenih Američkih Država.

HLADNI RAT – KRATAK HISTORIJSKI PREGLED

“At the present moment in world nearly every nation must choose between alternative ways of life“ – Harry S. Truman

(McMahon, *Cold War*, 2003)

Nakon završetka Drugog svjetskog rata svijet se suočio sa neizvjesnošću, a države Europe zajedno sa Japanom su se našle u ekonomskom haosu i beznađu. Sjedinjene Američke Države izlaze kao pobjednik iz ovog rata jer su bile prekretnica u borbi protiv fašizma, a bili su u prednosti jer se rat nije odvijao na njihovoj teritoriji. Počinje politički, ekonomski, vojni i kulturni uspon SAD-a te su koristeći svoju moć imali svoju viziju postratnog svijeta te su je namjeravali i ostvariti. Još u toku rata SAD su povećavale svoju ekonomsku moć tako da je bruto nacionalni dohodak udvostručen između 1941. i 1945. godine (McMahon, 2003:6). Ono što je vječna američka zabrinutost kako navodi McMahon (2003) jeste njena nacionalna sigurnost odnosno rad na prevenciji kako SAD više nikad ne bi bile napadnute na svom teritoriju. Taj strah je prisutan još od Napoleonovih ratova⁹, preko japanskog napada na Pearl Harboor sve do napada na Svjetski finansijski centar u New Yorku i Pentagon 2001. godine (McMahon, 2003:6). Prema tome, SAD su nakon završetka Drugog svjetskog rata krenule u globalnu projekciju vojne sile instalirajući vojne baze na strateškim tačkama u svijetu pogotovo blizu svojim “neprijateljskim” državama kako bi moguće napade na SAD spriječili prije nego što stignu do američkog kopna. Američka vlada je 1946. godine napravila spisak sa strateškim tačkama gdje bi se trebale graditi američke baze, a to su: Burma, Kanada, Fidži, Novi Zeland, Kuba, Grenland, Ekvador, Maroko, Senegal, Island, Liberija, Panama, Peru i Azori (McMahon,

---

⁹ <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/napoleonic-wars>

2003:7). Ono što je također važna stavka u američkoj vojnoj moći jeste da su donosioci odluka u SAD-u shvatili da više nikada ne smiju dozvoliti da teritorijom, stanovništom i resursima Europe, Euroazije i Istočne Azije vladaju neprijateljske države ili koalicija država kao što je to bio slučaj u Drugom svjetskom ratu (McMahon, 2003:8). Drugi svjetski rat je zapravo pokazao stratešku geopolitičku važnost Euroazija označenog kao središta Zemlje o kojoj je mnogo godina prije govorio Halford Mackinder¹⁰.

SAD su u ekonomskom smislu smatrale da je potrebno što više uvezati svijet preko slobodne trgovine, jednakih šansi za poslovna ulaganja za sve nacije kao i konvertibilnost valuta smatrajući da bi na taj način svijet postao sigurnije mjesto jer bi se države okrenule ekonomiji što bi ubrzalo razvoj. Još prije završetka rata tačnije 1944. godine održana je poznata konferencija u Bretton Woods-u na kojoj su SAD usvojile ove principe uz podršku novoosnovanih internacionalnih finansijskih organizacija Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke za obnovu i razvoj (McMahon, 2003:9). SAD su u tom trenutku bile vodeća kapitalistička država u svijetu sa 50% udjela u svjetskoj ekonomiji.

S druge strane, Sovjetski Savez je novoformirana država koja je postala bastion komunizma i koja je također imala svoje ideje o uređenju posravnog svijeta. Kao i SAD, Sovjetski Savez je imao strah za svoju sigurnost pa je nastojao svim silama da ojača svoju odbranu kako se ne bi ponovo dogodio neki njemački iznenadni napad kao onaj iz 1941. godine pogotovo što su sovjetski gubici neuporedivo bili veći od američkih kako u ljudstvu tako u infrastrukturi i naoružanju. Prvo što je rukovodstvo Sovjetskog Saveza shvatilo jeste da se ne smije ulaziti u otvorenu konfrontaciju sa Zapadom dok se država ne stabilizira na svim poljima (McMahon, 2003:10). Nadalje, lider Sovjetskog Saveza Josef Visarionovič Staljin je smatra da bi svijet morao poštovati njegovu državu kao svjetsku silu te ih uključiti u sve buduće globalne planove i procese (McMahon, 2003:12,13). Ono što je sovjetsko rukovodstvo razmišljalo na osnovu svoje marksističke i lenjinističke ideološke podloge, jeste da nezbježno mora doći do sukoba kapitalističkog i socijalističkog svijeta, a iz kojeg će socijalizam izaći kao pobjednik (McMahon, 2003:14).

Ubrzo je bilo očigledno da se povlače linije razdvajanja između dva bloka, dva svijeta, zapadnog pod vodstvom Sjedinjenih Američkih Država i istočnog pod vodstvom Sovjetskog Saveza. U zajedničkoj akciji SAD-a i Velike Britanije odlučeno je da se što prije Grčka i Turska

---

¹⁰ Vidjeti u: Blouet, W., Brian (2010), "The Geographical Journal, Vol. 170, No. 4, Halford Mackinder and the 'Geographical Pivot of History' (Dec., 2004), pp. 322-329 - The Imperial Vision of Halford Mackinder"

moraju zaštititi od sovjetskog utjecaja. Tako su SAD na prijedlog Velike Britanije donijele odluku o slanju paketa ekonomске i vojne pomoći u iznosu od 400 miliona američkih dolara (McMahon, 2003:28). Problem je bio taj što Velika Britanija više nije bila sposobna da kontrolira Mediteran nakon izlaze i Grčka i Turska jer je ona već bila sila u opadanju te je zbog toga nastao vakuum koji su ubrzo ispunile SAD počevši sa ovim paketom pomoći ovim državama (McMahon, 2003:28). Grčka se suočila sa građanskim ratom između zvanične vlade i komunističkih pobunjenika dok su s druge strane vlasti u Kremlju imale namjeru osigurati za svoje potrebna strateški bitan morski tjesnac Dardanele što bi im otvorilo put prema Mediteranu. Dardaneli pripadaju teritorijalno Turskoj te bi sovjetski utjecaj u Turskoj ili eventualno prijateljstvo između ove dvije države bilo od izuzetnog značaja za Kremlj (McMahon, 2003:28). Intervencija SAD-a u Grčkoj i Turskoj je dio Trumanove doktrine.

Usljedila je druga američka diplomatska ofanziva na tlu Europe, a to je poznati Marshallov plan. SAD su kroz ovaj plan obezbijedile finansijsku pomoć u iznosu od 13 milijardi američkih dolara kako bi obnovile i na noge podigle urušenu privredu europskih zemalja (McMahon, 2003:30). SAD su ovim htjele smanjiti i potpuno ugušiti komunistički utjecaj u državama Zapadne Europe, a također je američka vlada smatrala da je uz jaku SAD potrebna i jaka Europa u nastavku izgradnje svjetskog poretku. Ono što je posebno bilo interesantno jeste Njemačka koja je tada bila podijeljena na Zapadnu i Istočnu. Naravno da je Staljin imao namjeru da proširi svoju vlast i na Zapadni dio, ali mu to nije uspjelo. SAD su jakom ekonomskom podrškom Zapadnoj Njemačkoj razbjesnili Staljina i rukovodstvo Sovjetskog Saveza što je rezultiralo konačnom podjelom Njemačke. 1949. godine zapadni saveznici su formirali Saveznu Republiku Njemačku dok je Sovjetski Savez mjesec dana kasnije uspostavio Demokratsku Republiku Njemačku na prostoru Njemačke koji su oni okupirali (McMahon, 2003:32). Nadalje, 4. aprila 1949. godine formira se NATO savez kao savez Zapadnih država na čelu sa SAD-om kao kolektivnu odbranu od Sovjetskog Saveza, a s druge strane Sovjetski Savez je to vidojao kao ogromnu prijetnju.

Na drugoj strani svijeta na Dalekom Istoku prijete novi sukobi. Azija je također jedna od pozornica gdje je započeo Hladni rat, ali za razliku od Europe taj će sukob prerasti u otvoreni rat na korejskom poluotoku između Sjeverne i Južne Koreje 1950. godine koji će trajati do 1953. godine gdje će taj poluotok ostati podijeljen između komunističkog sjevera i kapitalističkog juga. U ovom dijelu svijeta Sovjetski Savez je imao namjeru da povrati teritorije carske Rusije koje su uključivale dijelove Mandžurije i Mongolije te da utvrdi državnu granicu. S druge strane, SAD su namjeravale učiniti Japan svojim saveznikom tako što će im uništiti

svaku mogućnost nekog budućeg militarističkog režima koji će ići ka teritorijalnoj ekspanziji i umjesto toga da se okrenu ekonomskom razvoju, demokratskom režimu i ljudskim pravima (McMahon, 2003:37). Naravno, prije svega bitno je bilo osigurati da Japan ne padne pod sovjetski utjecaj čime bi ostvarili veliku pobjedu na globalnom planu. U jednoj drugoj državi, japanskom i korejskom susjedu, Kini, na vlast dolaze komunisti 1. oktobra 1949. godine. U prethodnom dugom i iscrpnom građanskom ratu pobjedu su odnijeli komunisti na čelu sa Mao Zedong-om. Ovo je također bila prekretnica u novim globalnim odnosima jer se javlja još jedna velika komunistička država. Međutim, to nije značilo povoljan ishod za Sovjetski Savez u smislu konkurenčije jer su oni vidjeli Kinu slabom i htjeli su je ostaviti slabom odnosno učiniti je sovjetskom satelitskom državom. Kineske vlasti su naravno bile svjesne toga te su pažljivo balansirale vodeći računa o svojim interesima te da očuvaju svoju nezavisnost.

Nakon ovih dešavanja u Aziji već je bilo jasno da će Hladni rat biti globalni problem i da će se svijet morati podijeliti. Period Hladnog rata su također obilježili tragični i krvavi ratovi koji u se ovog puta vodili u zemljama "Trećeg svijeta". Nakon početka Korejskog rata kao da je fokus javnosti skrenut sa Europe što joj je dalo priliku da se konsoliduje i da se smanje tenzije (McMahon, 2003:57). 1953. godine dolazi do promjena u rokovodstvima SAD-a i Sovjetskog Saveza. Novi predsjednik SAD-a je Dwight D. Eisenhower, a na čelo Sovjetskog Saveza Nikita Hruščov. Eisenhower je bio zagovarač konfliktne politike i za razliku od Trumana je imao oštريji stav prema Sovjetskom Savezu ne želeći bilo kakav kontakt sa njima. Kao odgovor na sve jači NATO-a u Europi posebno u Njemačkoj i na opšti oporavak Europe u Istočnom bloku se formira vojni savez komunističkih država pod nazivom Varšavski pakt (Demokratska Republika Njemačka, Poljska, Mađarska, Čehoslovačka, Rumunija, Bugarska i Albanija) kao protuteža NATO savezu (McMahon, 2003:61). Ovaj savez je dobio priliku da vojno djeluje kao podrška ruskoj Crvenoj Armiji kada su u Poljskoj i Mađarskoj 1956. godine izbili protesti građana protiv patronata Sovjetskog Saveza. Ustanci su ugušeni u krvi.

Ono što je dobro poznata karakteristika Hladnog rata je trka u naoružanju. SAD i Sovjetski Savez su počeli ubrzano razvijati konvencionalna i nuklearna oružja. Upravo je nuklearno oružje specifično za period Hladnog rata (McMahon, 2003:76). Nuklearno oružje zapravo dolazi kao oružje odvraćanje mogućeg napada od strane ono drugog. Tako se zapravo formiralo mišljenje da će NATO odvratiti moguću Sovjetsku invaziju na Europu upravo prijetnjom upotrebe nuklearnog oružja (McMahon, 2003:76). Upravo je nuklearno oružje pored svoje strašne i razorne moći napravilo neku ravnotežu i sve manju mogućnost od sukoba ovih dvaju sila. Kad je u pitanju samo nuklearno oružje SAD su koristile imale jednu priču za javnost, a

drugu onu iskrenu su čuvali za sebe. Naime, u javnosti su SAD konstantno upozoravale na bespotrebnost nuklearnog oružja te kako je ono garant sigurnog uništenja onog protiv kog se upotrijebi, ali i onog ko upotrijebi dok su u tajnosti ubrzano razvijale svoj nuklearni arsenal (McMahon, 2003:77).

Još jedna svima zanimljiva karakteristika Hladnog rata bila je svemirska utrka između SAD-a i Sovjetskog Saveza koja je trajala dvadesetak godina. Svaka od ove dvije države je nastojala ostvariti hegemoniju u svemirskom prostoru što je od strateškog značaja. Sovjetski Savez je lansirano svoj prvi satelit, Sputnik, u orbitu 4. oktobra 1957. godine što je dodatno zakomplikovalo situaciju na globalnom planu (McMahon, 2003). Nije trebalo dugo da SAD odgovore na ovaj potez pa je tako 1958. godine Kongres odobrio osnivanje agencije za avionska i svemirska istraživanja NASA (*National Aeronautic and Space Act*) sa budžetom od 111 miliona dolara da bi on bio povećan na 127 miliona dolara koje zahtijevao novi predsjednik Kennedy (McMahon, 2003). Ipak, Sovjetski Savez je u prvim godinama ove utrke bio uspješniji pa je tako 12. aprila 1961. godine sovjetski ratni pilot Jurij Gagarin postao prvi čovjek koji je otupovao u svemir (McMahon, 2003). Tek nakon osam godina 16. jula 1969. godine SAD su uspjele da odgovore Sovjetskom Savezu. Neil Alden Armstrong i pukovnik Edwin E. Aldrin su uspješno realizirali misije Apollo 11 i Gemini 8 pa je tako Neil Armstrong postao prva osoba u historiji čovječanstva koja je sletjela na Mjesec (McMahon, 2003).

Za najopasniji period Hladnog rata smatra se onaj između 1958. i 1962. godine. 1958. godine SAD su izvele tajnu intervenciju u Indoneziji, u Iraku je izbio vojnu udar koji je smijenio prozapadnu vladu te je uslijedilo iskrcavanje američke vojske u Liban. Ono što je posebno bilo zabrinjavajuće jeste priprema Kine da se sukobi sa SAD-om na Tajvanu. Prvi cilj je bio da poremeti američku intervenciju u Libanu, a drugi da istisne SAD iz svoje sfere utjecaja (McMahon, 2003:79). Međutim, SAD su u ovoj regiji podigle vojsku u stanje poptune pripravnosti te su i razmjestili svoj nuklearni arsenal. Predsjednik Eisenhower je bio odlučan da da doznanja Kini da neće tolerirati njene akcije usmjerenе protiv SAD-a. Uslijedila je nova prijetnja miru, ovog puta u Europi tačnije u Njemačkoj. Sovjeti su imali namjeru da preuzmu Belin te donose odluku o oslobođanju Berlina odnosno da kompletan grad pripadne Demokratskoj Republici Njemačkoj. SAD su se usprotivile toj ideji da bi 1961. godine došlo i do fizičke podjele grada poznatim *Berlinskim zidom*¹¹ koji će u narednim decenijama držati

---

¹¹ Vidjeti galeriju fotografija posvećenih Berlinskom zidu na: <https://www.life.com/history/berlin-wall-photos-early-days-cold-war-symbol/>

Berlin podijeljenim između Zapadnog i Istočnog bloka (McMahon, 2003:85). Jedan događaj je možda i najznačajniji u tom dobu, a to je Kubanska kriza.

Najneizvjesniji događaj koji je u strahu državo čitavu planetu u toku Hladnog rata. Ovo je bila posebna opasnost za Sjedinjene Američke Države zbog blizine Kube američkom tlu. Novi predsjednik SAD-a John Fitzgerald Kennedy je kritizirao bivšeg predsjednika Eisenhowera i potpredsjednika Richarda M. Nixona zato što su dozvolili formiranje jednog komunističkog režima pod vodstvom Fidela Castra, praktično na pragu SAD-a (McMahon, 2003:89). Nedugo zatim Kenndy je odobrio invaziju CIA-e u Zaljevu svinja što je imalo za cilj da narod ukloni komunističkog vođu Castra sa vlasti na Kubi. Međutim, akcije su bile bezuspješne što je bio veliki udarac za administraciju predsjednika Kennedy-ja. Kubanska kriza je počela 14. oktobra 1962. godine kada je američki avion U-2 namijenjen za izviđanje primjetio infrastrukturu za instaliranje balističkih raketa srednjeg dometa na Kubi. Na slikama se vidjelo da je već postavljeno između 16 i 32 balističke rakete srednjeg dometa iz Sovjetskog Saveza (McMahon, 2003:91). Procijenjeno je na osnovu podataka CIA-e da bi te rakete mogle biti operativne za sedam dana te da bi opremljene nuklearnim bojevim glavama bile sposobne ubiti i do 80 miliona ljudi ukoliko pogode američke glavne velike gradove (McMahon, 2003:91). Predsjednik Kennedy se nije odlučio na opću vojnu intervenciju na Kubi već je povukao dva poteza. Prvo je blokirao sve morske prilaze prema Kubi kako bi je izolirao, a potom je rekao da ukoliko SAD budu napadnute sa Kube, SAD će smatrati Sovjetski Savez odgovornim te će u tom slučaju odobriti napade iz svojih baza direktno na Sovjetski Savez (McMahon, 2003:92,93). Do direktnog sukoba nije došlo te je svijet odahnuo. Kriza je teško riješena, ali su pregovori ipak bili uspješni. Važno je pomenuti je još jedan značajan svjetski događaj, a to je američka vojna intervencija u Vijetnamu odnosno Vijetnamski rat. Rat je uveliko trajao, a predsjednik Kennedy je ubijen u atentatu 1963. godine. Novi predsjednik je postao Lyndon B. Johnson. On je povećao vojnu podršku Južnom Vijetnamu u borbi protiv Sjevernog Vijetnama i njegovog komunističkog režima. U vremenu kada je Johnson napustio kabinet predsjednika nakon pet godina u Južnom Vijetnamu je bilo stacionirano pola miliona američkih vojnika (McMahon, 2003:99).

U toku Hladnog rata dolazi do masovnih proglašenja nezavisnosti država Trećeg svijeta koje su do tog momenta bile kolonije većinom zapadnih zemalja. Mnoge države Azije uključujući Bliski Istok, Afrike, Kariba su stekle nezavisnost. Međutim, nakon proglašenja nezavisnosti mnoge države su se našle pred velikim dilemama (McMahon, 2003:108) odnosno na čiju će se

stranu svrстати у овом сукобу. То је битно јер би то утјекало директно на њихову унутарњу политику и сигурност.

Државе Западне Европе односно државе у којима на власти нису комунистички реџими почеле су са убрзаним привредним развојем захвалјујући Marshallовом плану. Долази до капиталистичке експанзије у периоду између 1940. и 1970. године. Почине уједињење Европе. У јулу 1952. године Немачка Сојузна Република, Француска, Белгија, Низоземска и Луксембург формирају *Европску јединицу за уједињење и целик*, ау марта 1957. године истих шест земаља иде корак даље те претходно формирана јединица прераста у *Европску економску јединицу* те се формира *Европска јединица за атомску енергију* (McMahon, 2003:113).

У односима између САД-а и Совјетског Савеза услиједило је извесно затије zbog politike *detanta* односно смртивanja ситуације са обе стране како би се изbjegao могући војни сукоб овih сила. Nakon mnogih godina političkih i vojnih previranja pomenute politike detanta promjene predsjednika SAD-а od Richarda Nixon-a, Gerald-a Ford-a, Jimmy-a Carter-a do Ronald-a Reagana te s druge стране od Leonida Brežnjeva, Jurija Andropova, Konstantina Čerenka do Mihaila Gorbačova i završne фазе Hladnog rata. Počela је серија pregovora између predsjednika Reagana isovjetског воде Gorbačova. Prije тога, Reagan је појачавао nuklearne kapacitete SAD-а како би у pregovore ušao spremniji i sigurniji (McMahon, 2003:146). Gorbačov је proveо niz ekonomskih i političkih reformi u Sovjetskom Савезу te се видјело да Sovjetski Савез постепено напушта tvrdi komunizam i totalitarnu strukturu реџима te се sve više otvara ka Zapadu. Potrebno је prije тога pomenuti i sovjetsku војну invaziju na Afganistan od 1979. do 1989. koja је trajала десет година i iz koјег се Sovjetski Савез povukao поражен. Sve је то ukazivalo да је Sovjetski Савез дошао до kraja svog puta. U maju mjesecu 1988. године Reagan i Gorbačov су се сastали u Moskvi nakon niza prethodnih sastanaka održanih по europskim prijestolnicama (McMahon, 2003:165). 1989. године srušen је berlinski zid što је značilo уједињење Немачке da bi se i sam Sovjetski Савез raspao 1991. године te tako zajedno sa Hladnim ratom otiшао u historiju. Hladni rat је jedan од најvažnijih događaja u ljudskoj povijesti te i dan danas se njegove posljedice osjećaju na globalnom političkom planu па tako kada дође до zategnutosti velikih сила svi se pitaju "Da ли је ово novi Hladni rat" ?

KULTURNA HEGEMONIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA – PERIOD HLADNOG RATA

“Give me a hundred million dollars and a thousand dedicated people, and I will guarantee to generate such a wave of democratic unrest among the masses – yes, even among the soldiers – of Stalin's own empire, that all his problems for a long period of time to come will be internal. I can find the people.“ – Sidney Hook

(Michael Warner, *Origins of the Congress for Cultural Freedom 1949. – 1950.*)

U prethodnim poglavljima smo govorili prije svega o kulturi kao pojmu te smo u jednom dijelu samo zagrebali površinu kada je riječ o američkom globalnom utjecaju u političkom, ekonomskom, vojnom i nama interesantnom kulturološkom smislu. Kroz kratki pregled historije SAD-a vidimo da je to “nova država“ za “novo doba“ i koliko god humano i idealno izgledali njeni temelji kao i njena misija u svijetu ona je zapravo samo kontinuitet prethodnih carstava koja su nastojala proširiti svoj utjecaj na čitav svijet i postati globalni hegemon. Neko će naći da se SAD razlikuju od ideja njenih očeva osnivača i ranih generacija koje su došle iza njih i to najviše u njenom vanjsko-političkom djelovanju. Šesti američki predsjednik John Quincy Adams je smatrao da bi SAD trebale imati “iskrene namjere prema slobodi i nezavnisnosti za sve“ nacije te kako ne bi trebale “ići daleko i tražiti čudovište koje treba uništiti“ (Remini, 2008:190). Naravno da nisu svi dijelili isto pomenuto mišljenje, ali mnoga kasnija djelovanja SAD-a se ne uklapaju u prvobitnu i suštinsku ideju na kojoj su izgrađene SAD. Međutim, tako je to bilo sa svim moćnim državama u povijesti i tako će i ostati jer svaka kada u jednom trenutku postane toliko moćna želi izaći van svojih granica i svijetu nametnuti svoj model društva jednostavno proširiti svoju moć. Naravno, ni jedna država nije dovoljna samoj sebi te nema baš sve potrebne prirodne resurse da bi održala svoju moć te joj je s toga potrebno da se “namiri“ na drugom mjestu. Moćne države ne vole dijeliti prvo mjesto pa tako nastoje uništiti rivale koji joj se suprotstave, a ponekad su ti rivali dobro došli kako bi se ostvarili mnogi drugi ciljevi. Svijet je drhtao u periodu Hladnog rata kada su se nakon kraja Drugog svjetskog rata pojavile dvije sile predvodnice Zapadnog i Istočnog bloka, SAD i Sovjetski Savez. To je bio najveći i najopasniji rivalitet do danas, a posljedice toga još uvijek osjećamo. Dvije države su se sukobile na političkom i ekonomskom planu, a što se tiče vojnog plana tu se nisu direktno sukobljavali već su to radili kroz posredne ratove podržavajući i

naoružavajući jednu državu protiv druge kako bi ispunili svoje ciljeve. Međutim, rijetko se govori o tom kulturološkom aspektu Hladnog rata koji je jednako tako važan kao i prethodno navedeni pa u nekom slučaju i mnogo važniji jer meka moć jedne države često dođe do mjesta o kojima ove prethodne mogu samo sanjati, a to su ljudska srca i duše. Naravno, da bi mogli djelovati kroz kulturu potrebne su vam finansije i sigurnost što će vam svakako ekonomija, vojska, sigurnosne službe i politika omogućiti. U ovom centralnom dijelu ćemo govoriti upravo u kulturnoj moći SAD-a u periodu Hladnog rata odnosno kako su SAD uspjele od sebe napraviti državu koju svi vole i svi žele doći u nju, a koje se u isto vrijeme i boje. U isto vrijeme od Istočnog bloka su napravile “Imperiju zla“ koja svijetu ne donosi ništa dobro iako su iz pojedinih država potekla najbolja umjetnička djela u književnosti, klasičnoj muzici, slikarstvu i arhitekturi. Međutim, Zapadni blok i SAD donose jednu novu stvar za koju se svi slažu da je ipak neprocjenjiva, a to je sloboda. Slobode na Istoku nema, a treba je biti, a s obzirom da je sloboda krenula sa Zapada, Zapad će je i dostaviti ostatku svijeta. Kultura postaje važan politički resurs. “U SAD-u, kao i u Sovjetskom Savezu, propaganda je usvojila manje-više prikrivenu formu informacione politike u svim pravcima – javna diplomacija (Shobe, Marten, 2014:261). S jedne strane Sovjetski Savez pokreće kampanju *Mirovnog pokreta*, dok s druge strane SAD pokreću *Kampanju istine*. SAD su imale namjeru kako kažu Shobe i Marten, svijetu predstaviti američki način života počevši od prosječne američke kuće i njene kuhinje, modernih električnih aparata. “Simbol suprotstavljanja ovih kulturnih modela obilježio je susret američkog predsjednika Nixona i predsjednika Sovjetskog Saveza Nikite Hruščova na Međunarodnom sajmu u Moskvi 1959. godine. Na tom mjestu ova dva predsjednika su suočavaju sa prikazom uspjeha prosječne američke kuće za stanovanje, a posebno sa zavodljivošću njene kuhinje prepune odgovarajućih električnih pomagala“ (Shobe, Marten, 2014:262). Nadalje, Shobe i Marten navode kako je američka liberalna elita krajem pedesetih godina shvatila da mora da obori sovjetski narativ o američkom načinu života kao čisto materijalističkom i udaljenom od kulture. Narativ je bio da su SAD nova država i da nemaju stare temelje u kulturi i tradiciji. Shodno tome 1953. godine osnovana je američka kulturna agencija *United States Information Agency (USIA)* koja je “kombinovala politiku klasične kulturne diplomacije (pomoć izdavačkoj djelatnosti, širenje engleskog jezika, promovisanje američke muzike i umjetnosti) i informacione politike koja od tada postala nezavisna od State Department-a“ (Shobe, Marten, 2014:262). Ova agencija je postala veoma značajan instrument u rukama američke administracije posebno tadašnjeg predsjednika Eisenhower-a koji se zalagao za psihološki rat i agresivnu javnu diplomatiju. Agencija je tokom 1963. imala 239 kancelarija u 105 zemalja te je tako istovremeno upravljala “mjerama kulturne pomoći i

informacijama odnosno javnom diplomatom. Ova agencija je pomagala izdavačku djelatnost u funkciji kulturne diplomatiјe, a autori navode da su 1960. godine u svijetu radile 162 američke biblioteke u kojima su bila mjesta i za prikazivanje američkih filmova.“Ove biblioteke posjedovale su više od 2,2 miliona knjiga a posjećivalo ih je 80 hiljada ljudi dnevno“ (Shobe, Marten, 2014:264). Još jedna zanimljiva stvar, nova u to vrijeme, bilo je formiranje različitih grupa koje omogućavaju razvoj mišljenja, a koje se nazivaju *Thin Thank*, a koji je okupljaо političare, profesore, vojna lice i privrednike. Kao primjer od nekih uticajnih transnacionalnih grupa su Međunarodni institut za strateške studije u Londonu (1958), Atlantski institut, Trilateralna komisija New York (1972) pod pokroviteljstvom Davida Rockefellera (Shobe, Marten, 2014).

“Originalnost američkih organizacionih rješenja u vezi sa kulturnim hladnim ratom zasniva se na fleksibilnosti različitih zvaničnih i nezvaničnih oblika saradnje pa čak i onih tajnih (često preko posredničkih organizacija)“ (Shobe, Marten, 2014:263). Također, kada je u pitanju Sovjetski Savez autori navode da su i oni na određeni način koristili isti sistem djelovanja dakle savez između države, zvaničnih i tajnih aktera kao što je sovjetska obavještajna služba KGB. Tu su bili uključeni i privatni akteri, komunisti i simpatizeri u inostranstvu te su odnivana društva saradnje sa oznakom “Društva prijateljstva sa Sovjetskim Savezom) , kao što je udruženje Francuska-Rusija, osnovano u Francuskoj 1958. godine“ (Shobe, Marten 2014). S druge strane jedan od ključnih aktera američke kulturne ofanzive protiv komunizma je bila američka obavještajna agencija CIA. Ona je na različite načine i kroz razne fondove finansirala orkestarske turneje, izložbe moderne američke umjetnosti i časopise te uključuje, a primjer za to su razne fondacije koje su služile kao posrednik odnosno paravan u finansiranju kulturnih događaja od strane CIA-e (Shobe, Marten, 2014). U ovu kulturnu ofanzivu bili su uključeni i američki univerziteti. Američki univerziteti su imali političku ulogu boreći se političkim sredstvima protiv komunizma na način da su podržavali ljevičarske antikomunističke krugove u Europi. U to ime osnovana je koalicija osam velikih privatnih i najprestižnijih univerziteta pod nazivom *Ivy League*¹². “Savez liberala antikomunista i modernista uspostavljen je sa obe strane Atlantika, nasuprot poklonicima komunizma na političkom i konzervativcima na kulturnom planu u Europi (Shobe, Marten, 2014:263). Komunisti i konzervativci u Europi su bili antiamerički te su bile vrlo angažovane u kritikovanju američkog “masovnog društva“ (Shobe, Marten, 2014). Nadalje, CIA osniva odbore diljem Europe koji su imali za cilj da se bore protiv komunizma. CIA je počela sa formiranjem ovih odbora već krajem četrdesetih

---

¹² https://ivyleague.com/sports/2017/8/13/HISTORY_0813173057.aspx

godina XX. vijeka. Tako se 1948. godine formirao Američki odbor o ujedinjenoj Europi koji je tajno bio finansiran od strane CIA-e kao i Nacionalni komitet za slobodnu Europu pri kojem su se okupljale politički disidenti iz zemalja Istočne Europe. Ovaj odbor finansiran od strane CIA-e je objavljivao razne broušre i novine koje subile izbacivane iz balona diljem Istočne Europe, koristio Radio Slobodnu Europu, osnovao univerzitetske centre poput Slobodnog univerziteta u Strazburu i Centra za srednjeeuropske studije u New York-u i osnovao izdavačku kuću "Free Europe Press 1956. godine (Shobe, Marten, 2014). Jedna od najvažnijih kulturnih institucija formirana u Europi je Kongres za slobodu kulture o kojoj će biti govora u narednim poglavljima. Što se tiče univerziteta u tim godinama je bilo primjetan početak reforme europskih univerziteta, a prije svega njemačkih. Njemačka je inače bila u drugačkoj težoj situaciji od drugih država Europe jer je bila podiljenja na Zapadnu i Istočnu kao i njen glavni grad Berlin. Zbog toga SAD su bile odlučne da Zapadnu Njemačku svrstaju što prije pod svoju sferu utjecaja odnosno Zapada kako bi spriječile daljnje širenje komunizma sa Istoka. U tom smislu su joj posvećivale više pažnje. U to se uklapa i ovaj američki plan o reformi njemačkih univerziteta. Počinju obnove njemačkih univerziteta, dešavaju se razmjene studenata i profesora, dolazi do značajnog razvoja društvenih nauka koje podstičku demokratizaciju njemačkog društva, a 1948. je izgrađen novi 'Slobodni univerzitet' u Berlinu. Razmjena studenata Njemačke sa SAD-om, Francuskom i Velikom Britanijom se više povećavala. U septembru 1949. godine šest stotina njemačkih studenata odlazi u SAD, a s druge strane SAD su u Berlin tačnije u svoju okupacionu zonu poslala stotine svojih stručnjaka iz raznih oblasti (Shobe, Morten, 2014).

Kada je u pitanju medijski utjecaj u Berlinu je osnovan radio-stanica *Rundfunk im amerikanischen sektor* – RIAS, čije je osoblje bilo njemačko što je omogućavalo da se demokratski utjecaj brže proširi. RIAS je postao veoma utjecajan medij te je zauzimao 18% medijskog prostora (Shobe, Marten 2014). Kulturni program ove radio-stanice je obavještavao stanovništvo svakodnevno o novostima u umjetnosti i književnosti te o napretku u društvenim naukama. Veliki utjecaj na društvo su imale i američke kuće (Amerika Hauser) koje su bile aktivne u 27 njemačkih gradova, a cilj im je naravno bio širenje američke kulture te sa 135 čitaonica u najmanjim gradovima u Njemačkoj (Shobe, Marten, 2014). "Ovi kulturni centri oslučili su da stave poseban naglasak na visoku kulturu putem knjiga i predavanja. Tako su organizirana predavanja o džez muzici koja je držao glavni zagovornik ovog muzičkog pravca, njemački teoretičar Joakim Ernst Berent" (Shobe, Marten, 2014:269). Američka kulturna ofanziva u Njemačkoj je dala rezultate te je američka masovna kultura postepeno osvajala

Njemačku, a posebno mlade ljude. "Američka kultura, pored svog dostupnog karaktera, koji uključuje materijalnu (radiodifuzna tehnologija) i intelektualnu dostupnost (redukovanje i pojednostavljanje sadržaja) premješta se zapravo u domen imaginarnog" (Shobe, Marten, 2014:270). Masovna kultura promovira individualizaciju i prekida savez za tradicionalnim odnosno nametnutim normama. Shobe i Marten dalje kažu da je "pristup kulturnim dobrima (masovne kulture) kao i američkim materijalnim dobrima, doprinio ovom procesu formiranja modernih identiteta u kome svaka osoba pokušava da izgradi svoj osobeni, sopstveni svijet" (Shobe, Marten, 2014:270). Jedan od primjera je i opsjednutost rock muzikom koja je zavladala krajem pedesetih godina pa su tako mladi htjeli da uživaju u toj muzici slušajući američke radiostanice. Njemačka je postepeno padala pod utjecaj i moderne umjetnosti koji je bio predstavljen kroz američki apstraktni ekspresionizam iako je u njemačkom društvu još uvijek bio duboko ukorijenjen neokršćanski kulturni konzervativizam.

U njemačkom gradu Kaselu 1955. godine je otvoren prvi veliki sajam savremene umjetnosti. Isti takav se još jednom dogodio 1959. godine. Ovo je značilo da se njemačka javnost sve više otvara prema modernoj umjetnosti. "Ista ova ideološka tematike kulturne otvorenosti karakteristična za američku kulturu snažno je bujala i u okviru drugih izložbi u kojima su učestvovali Sjedinjene Države" (Shobe, Marten, 2014:272). Upravo su ovakvi sajmovi postali karakteristični za ovaj period jer su oni bili glavno mjesto kulturne konfrontacije SAD-a i Sovjetskog Saveza. Dakle, sajmovi nisu bili karakteristični samo za SAD već i za Sovjetski Savez. "Sovjetski Savez je stavio akcenat na svoj tehnološki i naučni progres; Amerikanci su s jedne strane insistirali na slobodnom vremenu i porodičnom životu, a s druge, na svakodnevnim predmetima (televizija, automobili) da bi pokazali da se progres zasniva na kupovnoj moći" (Shobe, Marten, 2014:272). Na prvoj međunarodnoj izložbi 1958. godine u Briselu učestvovali su ove dvije svjetske sile. SAD je u izložbu uložio 14 miliona dolara dok je Sovjetski Savez uložio 60 miliona. Mnogi američki industrijalci su privatno finansirali američke izložbene paviljone, a centralno mjesto je zauzeo računar 'Ramac' američke kompanije IBM. Sovjetski savez se pohvalio sa tri modela satelita 'Sputnik'. Borba za promociju svoje kulture kao vrhunske nastavila se na sajmovima u Moskvi i New York-u. Na sajmu u Moskvi je bilo prisutno 450 američkih firmi. Prisustvovali su i predsjednici Nixon i Hruščov. "Dva predsjednika upustila su se u žučnu raspravu ispred štanda koji je predstavljao američku kuhinju sa svim pogodnostima: komunistički lider najprije je izrazio sumnju u opšti karakter takvog modela, a potom izjavio da i svi stanovnici Sovjetskog Saveza posjeduju predmete koji su tu izloženi (frižider, mašina za pranje)" (Shobe, Marten, 2014:273). I ovdje vidimo da je prisutan

sovjetski narativ o Americi kao državi bez tradicije i kulture. Sa tim su se slagali i europski konzervativci koji jednostavno nisu mogli vidjeti dublju i uvjerljiviju pozadinu onog što bi vidjeli na američkim štandovima. Ono što su mogli da vide jeste moć novca odnosno kupovne moći pojedinca kao najvažnije stvari u životu. Zaista su bili potrebni veliki naporci da se američka kultura nametne kao ravnopravna sa europskom pa i da je prestigne iako poptuni američki kulturni utjecaj nikada nije potpuno zavladao Europom. Europa ima dugu kulturnu povijest u književnosti, muzici, jeziku, likovnoj umjetnosti tako da je moderna masovna kultura imala težak zadatak, ali je ipak bila privlačna posebno mladim ljudima što je bilo zapravo i najvažnije.

Početak američke kulturne ofanzive

Nakon završetka Drugog svjetskog rata u SAD-u je 26. jula 1947. godine zakonom o državnoj sigurnosti osnovana obavještajna služba SAD-a poznata CIA (Central Intelligence Agency) koja je u početku imala za cilj da koordinira između vojne i diplomatske obavještajne službe (Saunders, 2013:43). CIA je proširila svoje djelovanje kao što je skupljanje podataka o drugim vladama i pojedincima iako to u zakonu ne piše. Međutim, u zakonu stoji da je CIA ovlaštena da "nespecifikovane usluge od zajedničkog interesa i druge funkcije i zadatke" koje bi joj odredio Savjet za nacionalnu sigurnost. Upravu tu rastezljivu fazu "druge funkcije" američki predsjednici su, jedan za drugim, koristili da Agenciju uprave prema špijunaži, tajnim akcijama, paravojnim operacijama i prikupljanju tehničkih podataka" (Saunders, 2013:43). Formiranje CIA-e postaje prekretnica u politici SAD-a jer je sebi stvorila oružje koje ima skoro pa neograničenu moć. "Osnivanje CIA-e označilo je dramatično zaobilaznje tradicionalnih paradigma američke politike. Odredbe pod kojima je služba osnovana insutucionalizovale su koncepte 'neophodne laži' i 'uvjerljive porecivost' kao legitimnih mirnodopskih strategija, an a duži rok su proizvele nevidljivi sloj vlasti čiju sposobnost da zloupotrebljava, kod kuće i u inostranstvu, nije sprječavao nikakav osjećaj odgovornosti" (Saunders, 2013:43). Dakle, CIA postaje moćan instrument SAD-a sa višestrukom namjenom preko kojeg će SAD moći djelovati i kod kuće i na globalnom planu, a prije svega u novonastalim okolnostima bipolarne podjele svijeta. "Na početku su njeni zvaničnici bili podsticani osjećajem misije – 'da spase zapadne slobode od tame komunizma'" (Saunders, 2013:44). Međutim, u SAD-u CIA nije prva formirana organizacija te vrste. Ona je zapravo nasljednica Službe za strateške usluge odnosno OSS (Office of Strategic Services) koja je formirana 1941. kada su u SAD-u bili šokirani napadom na Pearl Harbor, a ugašena 1945. godine (Saunders, 2013). Ovaj ured je dobro pripremio teren

za CIA-u jer su pripadnici bivšeg ureda OSS-a svojim misijama po Europi sakupili dosta materijala koji je poslužio kao osnova za daljnji rad CIA-e. Drugi svjetski rat je trajao i vodile su se najžeće bitke, a prvi pripadnici OSS-a su krenuli u svoju misiju u Europu. Prvi šef OSS-a je bio William Joseph Donovan. Prvi pripadnik OSS-a koji je dobio zadatak da dođe u Rumuniju poslije povlačenja njemačke vojske 1944. godine postaje neizbjeglan faktor na sastanicma rumunske vlade. Navodno se poslije hvalio kolegama o ugledu koji ima u rumunskoj vladi: "Prije nego što o bilo čemu glasaju, pitaju me šta o tome mislim... Sve moje zakone usvajaju jednoglasno. Nisam ni pomislio da je upravljanje zemljom tako lako" (Saunders, 2013:45). Međutim, upravo su oni bili obučavani kako se upravlja državom što ih je činilo sposobnim na tom polju jer članovi OSS-a su bili školovani ljudi sa najprestižnijih univerziteta, dolazili su kao članovi korporacija, političkog, akademskog i kulturnog establišmenta, a iza sebe su imali vrlo bogate i utjecajne porodice (Saunders, 2013). Primjer je američka bogata i utjecajna bankarska porodica Mellon čiji su članovi ispred OSS-a bili raspoređeni u Madridu, Londonu, Ženevi i Parizu. Paul Mellon je bio šef operacija OSS-ovog ureda u Londonu dok je njegova sestra Alisa bila udata za Paulovog prepostavljenog ujedno i šefa londonskog OSS-a David-a Bruce-a koji potiče iz američke senatorske milionerske porodice. Tu su i članovi moćne bankarske porodice J.P. Morgan kao i porodica Vanderbilt, DuPont, Archbold (*Standard Oil*) Ryan, (*Equitable Life Insurance*), Weil (robne kuće *Macy's*) i Whitney. (Saunders, 2013). Među ostalim pripadnicima OSS-a bili su izdavač turističkih vodiča Eugene Fodor, novinar iz New Yorka Marcello Girosi koji je postao kasnije poznat kao reditelj filmova u kojima je glavnu ulogu nosila Sophia Loren, Ilia Tolsty emigrant i unuk Lava Nikolajevića Tolstoja, Julia McWilliams Child, poznata kuharica i televizijsko lice, Raymond Guest strastveni polo igrač i rođak Winston-A Churchill-a, Antoine de Saint-Exupery Donovanov saradnik i prijatelj kao i Ernest Hemingway čiji je sin John također bio pripadnik OSS-a (Saunders, 2013:45).

Najveći i najpoznatiji pripadnik američke elite iz perioda Hladnog rata i to sa njegovih početaka bio je George Kennan. On je bio diplomata, arhitekta Marshallovog plana i direktor Osoblja za planiranje politike američke vlade i jedan od osnivača CIA-e (Saunders, 2013:48). U svom govoru na Državnom ratnom kolegijumu Kennan je predstavio koncept "neophonde laži" (Saunders, 2013) i proglašio je ključnom u američkoj posratnoj diplomatiji. Kennan je shvatio da Sovjetski Savez već gradi stabilnu poziciju u Europi služeći se upravo taktikom "neophodnih laži" te kako SAD moraju odgovoriti istom mjerom kako bi tamošnje stanovništvo, a u konačnici čitav svijet prešao na njihovu stranu i prihatio njihove vrijednosti. Smatrao je da se nije moguće boriti protiv Sovjetskog Saveza istinom i realnom slikom stvari. "Devetnaestog

decembra 1947. godine, Kennanova politička filozofija dobila je zakoniti oblik u direktivi koju je izdao Trumanov Savjet za državnu sigurnost, NSC – 4“ (Saunders, 2013:48). Izdane su direktive i stvorena je strategija koja će voditi globalnu američku borbu protiv komunizma. Ova strategija je napravljena u strogoj tajnosti. “Počevši od pretpostavke da su Sovjetski Savez i zemlje iz njegove sfere utjecaja započeli program 'opakih' tajnih aktivnosti, da bi 'diskreditovali i porazili ciljeve i aktivnosti SAD-a i drugih zapadnih sila', direktiva NSC-10/2 dala je najviše odobrenje vlade čitavom nizu tajnih operacija: propaganda, ekonomsko ratovanje, preventivno neposredno djelovanje koje obuhvata mjere sabotaže, anti-sabotaže, uništavanja i evakuacije, subverzija neprijateljskih država, uključujući pomoć tajnim pokretima otpora, gerili i grupama za oslobođanje izbjeglica“ (Saunders, 2013:49).

Prvi značajniji pisani otpor komunizmu nastaje 1949. godine pod nazivom “*Bog koji nije uspio*“ (Saunders, 2013). To je zapravo zbirka od šest eseja čiji su autori Louis Fischer, Andre Gide, Arthur Koestler, Ignazio Silone, Stephen Spender i Richard Wright (Saunders, 2013). Ova zbirka govori o razlozima neuspjeha komunizma kao ideje i sistema. Ovdje moramo izdvojiti Arthura Koestlera koji je i sam bio komunista sve dok se nije razočarao u Staljinove čiste u komunističkoj partiji što ga je dovelo do razočarenja da bi kasnije napisao i knjigu o tome. Zbirka eseja “*Bog koji nije uspio*“ je uz organizaciju američkih vladinich agencija munjevitom brzinom dijeljena po Evropi naročito po Njemačkoj. Ulogu u organizaciji i distribuciji ove knjige imalo je i britansko ministarstvo za prikupljanje i istraživanje informacija odnosno IRD (Information Research Department) koje je u suštini bilo ministarstvo za propagandu. Glavni pokretač ovih aktivnosti odnosno pisanja i štampanja knjiga bio je pomenuti Arthur Koestler koji je boravio i u Velikoj Britaniji kao i SAD-u gdje se lično sastao sa Williamom Donovanom.

Komunistička ruka u Americi

U New York-u je 25. marta 1949. godine u hotelu Waldorf Astoria održana konferencija pod nazivom “Cultural and Scientific Conference for World Peace“ (Kulturna i naučna konferencija za mir u svijetu) (Saunders, 2013). Ovaj događaj je privukao pažnju američke javnosti jer su se suočili sa ideologijom koju SAD u tom trenutku sigurno nisu mogle tolerirati a to je bio komunizam. “Komunisti iz Walforda“ (Saunders, 2013), kako ih je javnost prozvala su bili vrijedni pažnje tako da su se te noći u toku održavanja konferencije organizirali protesti ispred hotela. “Protest je organizovala desničarska alijansa, koju su činili Američka legija i grupa katoličkih i patriotskih udruženja. Oni suprotestovali zbog toga što je konferencija pod

pokroviteljstvom Državnog savjeta za umjetnost, nauku i vjeru, bila samo paravan za Sovjete: što komunisti nisu bili tu u interesu, kako su tvrdili, dobre volje i intelektualne razmjene između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza, već da bi blatili Ameriku“ (Saunders, 2013:54). Ovo je za američku javnost, a posebno za demonstrante bilo neprihvatljivo jer su sovjetski uglednici bili u srcu SAD-a, nesmetano rezervisavši hotel za svoje potrebe odnosno za širenje komunističke ideologije. “A. A. Fadejev, predsjednik Saveza sovjetskih pisaca uz kompozitora Dimitrija Šostakoviča, ponos generacije, također su se udobno smjestili u sobama Walforda. 'Dadilje' iz KGB-a i partijski analitičari mogli su da čestitaju sebi na ovom pozorištu. Demonstranti izvan hotela bili su u pravu: 'Crveni nisu bili samo pod krevetima – bili su već u njima' (Saunders, 2013:54). Međutim, kako kaže Saunders (2013) New York u tridesetim godinama dvadesetog stoljeća i nije bilo toliko netolerantan prema marksizmu pa je ovaj događaj s jedne strane bio razumljiv, ali su kasnije bili potpuno razočarani kada je Sovjetski Savez potpisao ugovor o nenapadanju sa Njemačkom.

Konferencija je potrajala nekoliko dana. Sa raznih strana su stizali telegrami protivljenja ovoj konferenciji i zahtjevi da se ona prekine. Među njima su američki književnici T. S. Eliot te John Dos Passos koji je pozivao američke liberalne da “raskrinkaju sovjetsku tiraniju tako da zbog tog raskrinkavanja despotizam nestane od sopstvenog otrova“ (Saunders, 201:58). S druge strane bilo je i podrške konferenciji od strane književnika kao što je Thomas Mann. Kako je konferencija trajala tako su trajali i protesti. Broj ljudi je sve više rastao te je u jednom trenutku došao na brojku od hiljadu ljudi. Sidney Hook američki filozof koji je također bio protivnik komunizma, iako je u mladosti bio pristalica marksizma kojeg je kasnije napustio, je bio prisutan čekavši pogodan trenutak da aktivira svoje medijske i PR saradnike da zadaju konačni udarac komunizma iz Walforda. Njegovu kampanju su vodili medijski magnat William Randolph Hearst i PR menadžer Mel Pitzele (Saunders, 2013). U sve se uključio i FBI koji je nadzirao konferenciju. Na kraju kada se konferencija završila dojmovi nisu bili onakvi kakvimi su se očekivali. Na kraju je konferencija bila neuspješna što je s jedne strane bilo i za očekivati. Međutim, ovo je bilo na neki način korisno za SAD odnosno za nosioca borbe u Hladnom ratu protiv Sovjetskog Saveza CIA-u. Ovdje su shvatili da se moraju ozbiljno pripremiti u borbi protiv komunizma koji je pokušao širiti svoje ideje u njihovom dvorištu. “Bio je to katalitički događaj prisjeća se agent CIA-e Donald Jameson. 'Bilo je to upozorenje da se na Zapadu pokreće ogromna kampanja, zasnovana na ideoškom utvrđivanju uticaja na političkom nivou'. Ono je prenijelo snažnu poruku onima u vlasti koji su mislili da se privlačna priroda komunističke obmane neće rasturiti konvencionalnim metodama“ (Saunders, 2013:61). U

prvim godinama nakon završetka Drugog svjetskog rata SA su shvatile da više ne mogu računati na partnerstva iz prethodna dva svjetska rata sa Sovjetskim Savezom. Tada je u interesu ovih država bilo da budu na istoj strani povijesti u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Sada to više nije slučaj i sada je došlo na red da se nekadašnji saveznici obračunaju.

Odbori, komiteti i Kongres za slobodu kulture

U augustu mjesecu 1949. godine grupa njemačkih intelektualaca sastaje se u Frankfurtu kako bi našli odgovarajući način da se odupru sovjetskoj propagandi u Europi. Ruth Fischer i Franz Borkenau se sastaju sa Melvinom Lasky-jem koji je bio američki obavještajac u Europi tačnije u Njemačkoj. Zajedno sa Koestlerom i Michael-om Josselson-om organiziraju anti-komunističke kongrese u Europi kao odgovor na komunističke kongrese. Godine 1950. formiran je *Congress for Cultural Freedom* odnosno Kongres za slobodu kulture (Saunders, 2013). Kongres za slobodu kulture je formiran kao odgovor na sovjetsku propagandu, a projekt je bio finansiran od strane vlade SAD-a odnosno CIA-e čiji je novac bio obezbjeden preko Marshallovog plana. Saunders navodi kako novac nije bio problem jer je postojao, ali je bilo problem dobiti novac odnosno ponuditi ideju za koju će američki partneri smatrati da se isplati ulagati odnosno da će dati željeni rezultat u borbi protiv sovjetskog režima.

Ono što su bili prvi zadaci ljudi okupljenih oko Kongresa za slobodu kulture jeste privlačenje onih neopredijeljenih. Ako su jedni za Istok, a drugi za Zapad pa sigurno da postoje i oni koji nisu ni za jedne ni za druge. Saunders navodi riječi službenika CIA-e Donalda Jameson-a: "Postojala je naročita briga za one koji su govorili 'Ma, Istok je Istok, a Zapad je Zapad i dodavola i sa jednima i sa drugima'. Mi smo pokušali da ih makar malo poguramo na zapadnjačku stranu. Bilo je mnogo ljudi koji su smatrali da je ta neutralnost...nečist stav. Bio je to stav za koji se čovjek nadao da će se ublažiti. Ali, s druge strane, mislim da je postojalo opšte uvjerenje da niste željeli da skočite na nekog neutralnog i kažete 'Nisi ni ti dobar, isti si kao komunisti' jer bi ih to gurnulo u lijevo, a to svakako nije bilo poželjno. Ali, neutralni jesu bili cilj" (Saunders, 2013:89). Iz ovog citata vidimo zapravo način djelovanja prema "masama" u određenom trenutku u zavisnosti kakve karte imaš na stolu. U tome i jeste umjetnost meke odnosno kulturne moći da pridobiješ ljude na svoju stranu tako da budu uvjereni da je to njihov izbor, a ne što ih je neko natjerao na to. To je plan koji treba da bude dugoročan jer ako se 'stvar neutralnih', u ovom kontekstu, prelomi preko koljena tada ste uveliko pomogli drugoj strani jer će vas shvatiti kao nasilnike koje niko ne voli. Pa čak i ako ne pređu na vašu suparničku stranu

onda sigurno neće ni na vašu te će ostati neutralni. Dakle, vidimo da je potreban sofisticiran pristup jer ovdje sirova snaga nije potrebna već snaga uma i strpljenja.

U martu 1950. godine u SAD-u se izdaje nova direktiva nacionalne sigurnosti koju je izdao Ured osoblja za kreiranje politike na čije je čelo došao novi direktor Paul Nitze¹³. Iste godine se formira i novi Odsjek za međunarodne operacije odnosno IOD (International operation division. Dokument NSC-68 postaje 'vrhovni pisani simbol hladnog rata' (Saunders, 2013:95). Direktiva je bila zasnovana na "prepostavci komunističke monolitnosti liji *spiritus movens* obitava u Kremlju" (Saunders, 2013:95). Direktiva je zaključivala da i "praktični i ideološki razlozi...tjeraju nas na zaključak da nemamo drugog izbora nego da pokažemo superiornost ideje slobode, njenom konstruktivnom primjenom. 'Istini je također potrebna propaganda' nedavno je objavio filozof Karl Jasper'. Bila je to direktiva koja je ovlastila hladnoratnike Amerike da preduzmu 'konstruktivne' mjere kako bi obezbijedili da istina triumfuje nad obmanom" (Saunders, 2013:95). Za djelovanje na principima ove direktive uloženo je mnogo novca tako da je dosadašnjih potrošenih 34 miliona američkih dolara trebalo učetverostručiti. SAD su uzele taktiku 'promoviranja istine' što drugu stranu automatski proglašava 'stranom laži i obmane'. O ovoj taktici govorio je tadašnji glavni državni sekretar SAD-a Edward Barrett. On kaže da "u borbi za umove ljudi istina može da bude pravo američko oružje. Ona ne može da bude izolovano oružje jer je propaganda istine moguća samo kada je povezana sa konkretnim akcijama i politikom...dobro osmišljena i temeljna kampanja istine je neophodna koliko i zračne vojne snage zemlje" (Saunders, 2013:96). Službenik u CIA-i Tom Braden slikovito je govorio o cilju i načinu rada Odjela za međunarodne operacije. "Cilj Odjela je bio da ujedini intelektualce protiv onoga što se nudilo u Sovjetskom Savezu. Ideja da bi svijet mogao da podlegne nekoj vrsti fašističkog ili staljinističkog koncepta slikarstva, književnosti i muzike bila je užasna mogućnost. Željeli smo da ujedinimo sve ljude koji su bili slikari, pisci, muzičari i sve ljude koji prate ove ljude da pokažemo kako su Zapad i SAD posveženi slobodi izražavanja i intelektualnom uspjehu, bez ikakvih strogih ograničenja u tome *šta morate da pišete i šta morate da kažete i šta morate da činite i šta morate da naslikate*, što se zapravo događa u Sovjetskom Savezu. Mislim da smo to uradili prokleti dobro" (Saunders, 2013:96).

Cilj osnovanog Kongresa za slobodu kulture je bio da predstavlja ideju zapadnog načina života u najboljem svijetu. Prije svega potrebno je bilo širiti ideju slobode kao nešto što je za čovjeka kao ljudsko biće najvrijednije. Kongres je izdavao mnoge časopise diljem Europe koji su radili

---

¹³ <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB139/index.htm>

upravo to. Također, jedan od zadataka je bio i promoviranje američke kulture odnosno vršiti njenu odbranu od pojedinaca koji su je i u Zapadnoj Evropi smatrali nedoraslom, novom, nekvalitetnom i bez tradicije. Posebno je to bio slučaj u Francuskoj. Kongres je imao svoju liniju odgovornosti odnosno hijerarhiju. "Kao predstavnici CIA-e tu su bili Michael Josselson i Lawrence de Neufville. Njihove potrebe je zadovoljavao specijalno imenovani agent koji je tokom tri godine službe bio u vezi sa svojim kolegom istog nivoa u Washingtonu, a koji je pak odgovarao šefu podružnice Odjela za međunarodne operacije. Šef Treće podružnice vodio je računa o Kongresu. Odgovarao je zamjeniku šefa i šefu Odjela za međunarodne operacije" (Saunders, 2013:97). U radnjama i zadacima Kongresa posebno se isticao ruski emigrant književnik Vladimir Nabokov. Putovao je po glavnim centrima Europe, a i sam je bio pokretač formiranja mnoštva časopisa u svrhu promicanja slobode kulture. Tako je 1951. godine došao na ideju da bi bilo potrebno organizirati veliki festival umjetnost. Ubrzo je dobio odobrenje i nalog da krene u realizaciju tog plana. Njegov prvi korak je bio put u SAD tačnije u Los Angeles gdje se Hollywood-u sreo sa svojim prijateljem Igorom Stravinsky-jem s ciljem da ga zamoli da se i on kao važna ličnost u umjetnosti tog doba pojavi na budućem velikom festivalu umjetnost u Evropi (Saunders, 2013:107). Kada se vratio u Europu sa 'američke turneje' Nabokov je najavio velika imena iz svijeta umjetnosti, kako iz SAD-a tako i Europe, koja će svojim prisustvom dati ogroman značaj ovom festivalu. Među njima u pojedinci kao i grupe: "Igor Stravinsky, Leontyne Price, Aaron Copland, Samuel Barber; the New York City Ballet, Boston Symphony Orchestra, Museum of Modern Art in New York, James T. Farrell, W. H. Auden, Gertrude Stein, Virgil Thomson, Allen Tate, Glenway Westcott, Jean Cocteau, William Walton, Laurence Olivier, Benjamin Britten, Vienna Opera, Covent Garden Opera, Balanchine troupe, Czeslaw Milosz, Ignazio Silone, Denis de Rougemont, Andre Malraux, Salvador de Madariaga i Guido Pio-vene (Saunders, 2013:109). Festival je otvoren 1. aprila 1952. godine u Parizu. Festival je otvoren baletom Igora Stravinskog *Posvećenje proljeća*. "Bio je to blještav događaj, kome su prisustvovali i Stravinski i francuski predsjednik Vincent Auriol sa prvom damom Auriol. Tokom sljedećih trideset dana, Kongres za slobodu kulture zasuo je Pariz sa stotinama simfonija, koncerata, opera i baleta koje je kombinovalo više od sedamdeset kompozitora dvadesetog vijeka. Čula su se izvođenja devet orkestara, uključujući Simfoniski orkestar Boston, Bečku filharmoniju, Simfoniski orkestar Berlina (finansirani duplim fondovima Marshalllovog plana), Švicarski frankofoni orkestar, orkestar Sveta Cecilija iz Rima, Orkestar Nacionalne radiotelevizije Francuske. Šlag na tortu bili su oni kompozitori koje su zabranili Hitler i Staljin, a neki su, poput Albana Berga imali čast da ga zbrane obojica (Saunders, 2013:110). Također su predstavljena umjetnička djela velikana kao što su bili: "

Samuel Barber, William Walton, Gustav Mahler, Erik Satie, Bela Bartok, Hector Villa-Lobos, Ildebrando Pizzetti, Vittorio Rieti, Gianfranco Malipiero, Georges Auric, Arthur Honegger, Jean Françaix, Henri Sauguet, Francis Poulenc, Aaron Copland, Freud, Borneigg, filozof Bergson, Raymond Mortimer i Bertrand Russel (Saunders, 2013:110). Iako festival nije dao poptuni rezultat koji je Nabokov zamislio i priželjkivao, Saunders navodi dvije važne stvari koje su se proizašle iz ovog festivala: "Prvo, lansirao je Simfonijski orkestar Bostona kao bilbord simfonijske virtuoznosti Amerike. Poslije trijumfalnog izvođenja na pariškom festivalu, orkestar je proputovao većinu velikih gradova Europe, osvojivši Hag, Amsterdam, Brisel, Frankfurt, Belrin, Strazbur, Lion, Bordo i London. Kombajn američke kulture postao je odgovor CIA-e na stare trikove agitpropa (Saunders, 2013:116). Nadalje, Saunders navodi bitan citat pomoćnika u administraciji predsjednika Eisenhower-a, C. D. Jackson-a koji oduševljeno govori u uspjesima Bostonskog simfonijskog orkestra: "Nije bilo lako to postići, ali s tačke gledišta Velikog cilja bilo je od suštinske važnosti i više nego opravdano u odnosu na početnu krv, znoj i suze. Jedan od najvećih rizika, ako ne i najveći s kojim se suočavamo u Europi, jeste europsko neprihvatanje Amerike u svemu ostalom što nije coca-cola, kada za kupanje i cisterne...Doprinos Bostonskog simfonijskog orkestra toj intelektualnoj i kulturnoj oblasti je nemjerljiv" (Saunders, 2013:116). Druga dobra stvar po SAD jeste osnivanje Farfield fondacije. "To je značilo da Irving Brown (jedan od osnivača Kongresa za slobodu kulture) više neće morati da vadi novce iz tajnih fondova za podmićivanje i sada je počeo da se povlači u pozadinu. Farfield je konstituisan 30. januara 1952. godine kao 'neprofitna organizacija'. Prema sopstvenoj brošuri formirala ga je grupa američkih pojedinaca koji su zainteresovani za očuvanje kulturnog naslijeđa slobodnog svijeta i za ohrabrvanje stalnog širenja i razmjene znanja u oblasti umjetnosti, književnosti i nauke. U tom cilju Fondacija pruža novčanu pomoć grupama i organizacijama koje se bave tumačenjem i stavljanjem na uvid javnosti novih kulturnih pomaka i grupama čija djela u oblasti književnosti, umjetnosti i nauke mogu da budu dragocjen doprinos napretku kulture" (Saunders, 2013:117). Saunders objašnjava način kako je CIA zapravo formirala fondacije ovakve vrste te tako navodi citat Brandena: "Fondacija Farfield bila je fondacija CIA-e, a sličnije bilo još mnogo. Koristili smo imena fondacija u različite svrhe, ali fondacija *nije postojala* osim na papiru. Otišli bismo u New York kod nekoga ko je bio veoma poznat kao bogata osoba i rekli bismo: 'Željeli bismo da osnujemo fondaciju' i rekli bismo šta pokušavamo da uradimo i obavezali ga na diskreciju, a on bi rekao: 'Naravno, učiniću to'. A onda biste štampali memorandum s njegovim imenom i eto fondacije. Bilo je to zaista prilično jednostavno" (Saunders, 2013:118).

U SAD-u se 1950. godine formira Nacionalni komitet za slobodnu Evropu na čije čelo dolazi Allen Dulles. Program ovog komiteta pod vodstvom Dullesa je bio visoko sofisticiran, sa jakom infrastrukturom i finansijskom podrškom. “Bio je to instrument u ruci u pravo vrijeme, već dobro osmišljen za pohod prema pobjedi ideja. Brojao je ukupno 412 uposlenika od kojih je 201 bilo američkog državljanstva mnogi porijeklom iz Europe i 212 stručnjaka izbjeglica iz Istočne Europe. Budžet je samo u prvoj godini iznosio 1.703.226. dolara. Poseban budžet od deset miliona dolara je stavljen na stranu za Radio Slobodna Europa osnovan u Berlinu 1950. godine pod pokroviteljstvom Komiteta. Za nekoliko godina Radio Slobodna Europa je imao 20 stanica koje su emitovale program na šesnaest različitih jezika“ (Saunders, 2012:122). Također, značajno je pomenuti i mnoge velike kompanije, korporacije koje su u suradnji sa Komitetom za slobodnu Evropu finansirajući ga davale veliki doprinos u širenju ideja slobode. Naravno, kako smo već pojasnili novac je išao preko fondacija koje bi oni osnivali. Ovdje ćemo pomenuti porodicu i istoimenu fondaciju Ford.

Fondacija Ford je postala jedan od ključnih saveznika u borbi protiv komunizma. “Fondacija Ford je postala zvanično angažovana kao jedna od onih organizacija koje CIA može da lično mobilizira za politički rat protiv komunizma. Arhivi fondacije Ford otkrivaju hrpu zajedničkih projekata. Istočnoeuropski fond paravan CIA-e u kome je George Kennan imao značajnu ulogu, dobio je većinu svog novca od fondacije Ford. Ford je iskovao čvrste veze sa izdavačkom kućom Čehov koja je od fondacije Ford dobila 523.000 dolara za kupovinu zabranjenih ruskih djela i prijevode zapadnih klasika na ruski jezik. Fondacija je dala 500.000 dolara Međunarodnom komitetu pisaca Bill-a Casey-ja i značajne donacije još jednom paravanu CIA-e Svjetskom udruženju omladine. Fondacija je bila i jedan od najvećih darodavaca Odbora za odnose sa inostranstvom, nezavisnost trusta mozgova koji je imao ogroman utjecaj na američku vanjsku politiku i koji je radio (što i dalje čini) u skladu sa pravilima stroge povjerljivosti koja podrazumijeva dvadeset petogodišnji embargo na uvid u njegove zapisnike“ (Saunders, 2013:130). Također, važno je napomenuti da je 1947. godine u Washingtonu finansirana izgradnja Instituta za modernu umjetnost od strane fondacije Ford.

Bitno je pomenuti i još jednu moćnu porodicu i istoimenu fondaciju Rockefeller koja je kao i fondacija Ford bila sastavni dio američke globalne borbe protiv komunizma. Ona je osnovana 1913. godine, a njen osnivač je milijarder John D. Rockefeller (Saunders, 2013). Budžet fondacije je bio 500 miliona dolara, a pored toga su imali Rockefeller Brothers Fund Inc., što je bilo veliko think-thank društvo osnovano u New York-u 1940. godine (Saunders, 2013). “Fond je 1957. godine okupio najuticajnije umove tog perioda u projektu Specijalnih studija,

čiji je zadatak bio pokušaj definiranja američke vanjske politike“ (Saunders, 2013:131). Unutar projekta djelovala je radna grupa II čiji je zadatak bio proučavanje ciljeva i strategije međunarodne sigurnosti, a čiji su članovi bili Henry i Clare Booth Luce, Laurence Rockefeller, Townsend Hoopes, Nelson Rockefeller, Henry Kissinger, Frank Lindsay i William Bundy kao predstavnik CIA-e (Saunders, 2013). Saunders navodi kako je ipak utjecaj i uključenost Rockefeller fondacije u američku politiku u jednom trenutku prerasla Ford fondaciju te su postali mnogo utjecajni u američkoj politici. “John Foster Dulles i kasnije Dean Rusk otišli su sa mesta predsjednika fondacije Rockefeller na mjesto državnog sekretara SAD-a“ (Saunders, 2013:132). Također vrlo značajna ličnost ove fondacije jeste poznati bankar David Rockefeller. Tom Braden je često govorio o svom poznanstvu sa Davidom te je iznio i neke detalje o načinu njegove saradnje sa njim: “Često sam ukratko izvještavao Davida, poluzvanično i uz Allen-ovu dozvolu, o tome šta smo radili. Mislio je isto kao i mi i potpuno je odobravao sve što smo mi činili. Imao je isto osjećaj kao i ja da je pravi način da se dobije hladni rat – *naš* način. David mi je ponekad davao novac da uradim stvari koje nisu bile u našem budžetu. Dao mi je mnogo novca za ciljeve u Francuskoj. Sjećam se da mi je dao 50 hiljada dolara za nekoga ko je bio aktiva u promovisanju ujedinjene Europe među omladinskim grupama u Europi. Taj čovjek je došao kod mene sa svojom idejom, ja sam ispričao Davidu i David mi je prosto dao ček od 50 hiljada dolara. CIA nikada nije mogla da se mjeri s tim“ (Saunders, 2013:132,133).

Nakon velikog festivala umjetnosti u Parizu u SAD-u su shvatili da moraju nastaviti sa širenjem kulturnog utjecaja međutim imali su problema u organizaciji svog rada. Nedostajao je jedinstven program koji bi zamijenio rasparčanost zadataka i ideja između ranih ureda i agencija. “U to vrijeme, psihološko ratovanje i propagandne operacije bile su podijeljene između State Department-a, Administracije za ekonomsku saradnju (koja je rukovodila Marshallovim planom) CIA-e, i u okviru CIA-e, mada često prilično nezvanično, Ureda za kreiranje politike“ (Saunders, 2013:135). U januaru 1953. godine predsjednik SAD-a postaje Dwight D. Eisenhower koji brzim potezom imenuje C.D. Jacksona kao specijalnog savjetnika za psihološko ratovanje u svojoj administraciji, čime Jackson postaje neformalni ministar za propagandu u SAD-u te dobija neograničene mogućnosti da djeluje (Saunders, 2013). Jackson je smatrao da SAD treba biti prihvaćena u svijetu preko svojih ideja, a ne samo preko dolara. Smatrao je da to nije dovoljno i da SAD ne mogu se nametnuti svijetu kao glavna sila preko donacija u novcu i oružju već je prezentiranje ideje američkog načina života kao najpoželjnijeg zapravo ključ da se osvoje ljudska srca. U prilog tome predsjednik Eisenhower je na preskonferenciji izjavio: “Naš cilj u Hladnom ratu nije osvajanje teritorije ili potčinjavanje silom.

Naš cilj je u suštini, dugotrajniji, kompletnejši. Mi pokušavamo da uvjerimo svijet mirnim sredstvima da vjeruje u istinu. Ta istina glasi da Amerikanci žele mir u svijetu, svijet u kome će svi ljudi imati mogućnost za maksimum ličnog razvijanja. Sredstva koja ćemo koristiti da proširimo ovu istinu često se zovu 'psihološka'. Nemojte se plašiti ove riječi samo zato što zvuči ozbiljno i ima pet slogova. 'Psihološko ratovanje' predstavlja borbu za um i volju ljudi" (Saunders, 2013:136).

D.C. Jackson je nastavio sa realizacijom ciljeva iz Odbora za psihološku strategiju odnosno PSB (Psychological Strategy Board) kojeg je 1951. godine tajnom direktivom, na nagovor George-a Kennan-a, odobrio i osnovao predsjednik Truman. Prije toga važno je pomenuti je da se George Marshall protivio ovom odboru i njegovom djelovanju jer je to smatrao medotom koju koriste totalitarni režimi i da će to zapravo biti elitistički. Smatrao je da ako je ideja SAD-a ideja slobode kako je moguće imati jedan takav odbor koji će služeći se totalitarističkim metodama širiti istinu. Međutim, njegov otpor nije urođio plodom, stvari su već postavljene. Već 1952. godine Odbor je krenuo u realizaciju ciljeva preko CIA-e i već su se određene stvari dešavale u Europi na polju američke kulturne propagande. Tako je CIA utjecala na vodeće ljudе u Europi koji kreiraju javno mišljenje odnosno brojne utjecajne novinare, komentatore, umjetnice, naučnike, profesore koji su već u jednoj mjeri pali pod utjecaj komunističkih ideja. Sada ih je bilo potrebno 'osloboditi' tih ideja. "Pridobijanje ovih utjecajnih ličnosti za stvar 'nezavisnosti i slobode' zahtijevao je program naučnih operacija poput seminara, simpozijuma, specijalnih knjiga, naučnih časopisa, biblioteka, razmijene ljudi, stipendiranje profesure itd." (Saunders, 2013:137). Nakon toga, Odbor je preuzeo nadzor nad glavnim američkim propagandnim tijelima u Europi koja su već bila postavljena kako bi efektnije pratila i utjecala na njihov rad. "PSB je sada preuzimao nadzor nad Pokretom za moralno naoružavanje, Krstaškog pokreta za slobodu, Radija Slobodna Europa, Paix et Liberte, Američkog komiteta za slobodu kulture pa čak i nad operacijama koje podrazumijevaju emirovanje sa brodova, trodimenzionalne filmove i korištenje narodnih pjesama, folklora, narodnih bajki i putujućih priповjedača" (Saunders, 2013:138). C.D. Jackson dolaskom na funkciju specijalnog savjetnika za psihološku strategiju dobija potpuno otvoren pristup PSB-u i svim njegovim tajnama kao i potpunu kontorlu nad svojim uredom. "C.D. Jackson je postao najtraženija osoba u tom malenom krugu moćnika koji je postao poznat kao 'nevidljiva vlada" (Saunders, 2013:138). Jackson je smatrao da je Kongres za slobodu kulture od iznimnog značaja te ga je u narednom periodu snažno podržavao.

Centralnu figuru u "posrtnoj intelektualnoj historiji" (Saunders, 2013) imao je britanski časopis *Encounter* koji je izlazio od 1953. do 1990. godine. Časopis se čitao i u Americi, Europi, Africi i Aziji te je njegova glavna namjena bila konstantna intelektualna borba protiv vrijednosti koje nameće Sovjetski Savez. Međutim, on nije bio jedini časopis te vrste. Pokrenuti su i mnogi drugi časopisi sa istom namjenom koji su često bili finansirani od strane fondacija o kojima smo prethodno govorili. Međutim, mnogi časopisi su imali i finansijskih problema koji su s vremena na vrijeme bili izazvani posrtnom politikom štednje što je nekada utjecalo na njihov tiraž. Važno mjesto zauzima i drugi britanski časopis *Tribune* kojeg je finansiralo britansko ministarstvo za informisanje odnosno IRD (Information Research Department), ukratko britansko ministarstvo propagande.

U tim godinama Kongresu za slobodu kulture je išlo jako dobro odnosno uspješno su realizirali ciljeve Kongresa. U Hamburgu je 1953. godine izašao časopis *Science and Freedom*. Časopis je dobio naziv po istoimenoj konferenciji koja je održana u Hamburgu 1953. godine, a koju su finansirale fondacije Rockefeller sa 10 hiljada dolara i Farfield sa 35 hiljada dolara (Saunders, 2013). Prvi urednik je bio Michael Polanyi. "Privlačeći pažnju na rasnu segregaciju u Americi kao i na apartheid u Južnoj Americi, Polanyijev časopis je govorio o temama o kojima je Kongres, uopšte uzev, šutio. Prepoznao je i *detente* mnogo prije nego što je većina ljudi znala šta znači ovaa riječ znači, ohrabrujući intelektualnu razmjenu sa sovjetskim blokom i omekšavanje stava Zapada u vezi sa Hladnim ratom" (Saunders, 2013:188). Međutim, iako je bio vizionarski časopis nikada nije došao u centar pažnje koji je možda zasluzio jer njegov poziv na dijalog i smirivanje situacije jednostavno se nije čuo ili možda niko nije želio da čuje. U Beču je 1954. godine izašao časopis *Forum* čiji je urednik bio Friedrich Torberg. Pod uredničkom palicom historičara Waltera Laqueur-a izlazi časopis *Soviet Survey* koji je bio djelatnik Kongresa za slobodu kulture u Izraelu te je pisao pod pseudonimom Max Alexander (Saunders, 2013). U aprilu 1956. godine u Italiji izlazi časopis *Tempo Presente* čiji su urednici bili Ignazio Silone i Nicola Chiaromonte (Saunders, 2013).

Pored časopisa uporedo su se razvijale i druge umjestnosti pa je tako Vladimir Nabokov oduševljen festivalom u Parizu iz 1952. godine odlučio krenuti dalje i organizirati budući umjetnički događaj još bolje i još blještavije. Vladimir Nabokov je bio od 1953. do 1954. godine na funkciji muzičkog direktora Američke akademije u Rimu (Saunders, 2013). Nabokov je smatrao da je sada potrebno uraditi nešto novo pogotovo kada se radi o muzici tačnije da je potrebno svijetu predstaviti muziku koja će biti kompatibilna sa dvadesetim vijekom. Nabokov je isplanirao da organizira Međunarodnu konferenciju za muziku dvadesetog vijeka. "U Rim

ćemo pozvati, uz sve plaćene troškove, dvadeset mlađih i obećavajućih, ali međunarodno nepoznatih kompozitora. Svaki će donijeti kompoziciju i one će biti izvedene...Konačno, specijalni žiri, demokratski izabran od svih koji prisustvuju konferenciji, izabraće pobjedničko djelo među tih dvanaest. A sama nagrada je zamamna: prvo, biće to novčana nagrada; drugo, djelo će izvesti tri velika orkestra u Europi i tri u Americi; treće, djelo će biti objavljeno i četvrto, biće snimljeno kod vodeće kompanije. Osim besplatnog putovanja u Rim, oni će dobiti jamstvo konferencije da će i njihova djela biti objavljena i da će im biti plaćeno za izvođenje“ govorio je Nabokov (Saunders, 2013:193). Glavni finansijer ovog muzičkog festivala je bila Farfield fondacija. Fondacija je finansirala i druge projekte i umjetnike iza kojih je stajao Kongres za slobodu kulture. “U januaru je dala dvije hiljade dolara Akademskom orkestru Mozarteum akademije iz Salzburga, za Međunarodni kurs mlađih orkestara. Iz svog 'specijalnog diskrecionog fonda' u Farfieldu, Josselson je nagradio poljskog kompozitora-izgnanika Andrzeja Panufnika koji je jedva živ umakao iz Varšave preko Ciriha u London, godišnjom stipendijom od dvije hiljade dolara, u dvanaest mjesecnih rata“ (Saunders, 2013:196). Također, Josselson je tražio da se novčano nagradi i rumunski muzičar Georges Enesco za kojeg će Bostonski simfonijski orkestar godinu dana nakon njegove smrti održati koncert u njegovu čast. Koncert je finansijski podržala Farfield fondacija (Saunders, 2013). Ovaj koncert je bio održan u okviru europske turneje ovog simponijskog orkestra koji je opet oduševio sve u Europi, a iz SAD-a su gledali ponosno na činjenicu da američki simponijski orkestar ponovo pokorava Europu. U tom duhu C.D. Jackson je izjavio: “Kultura više nije riječ za mukušce. Nacija kao što je naša može da bude fantastično ekonomski uspješna. Ali, na jedan neobičan način, lijepak koji drži stvari zajedno jeste koeficijent idealizma nacije... Opipljiv, vidljiv i čujan izraz nacionalnog idealizma je kultura. Od svih ispoljavanja kulture, Simponijski orkestar Boston je najbolji“ (Saunders, 2013:196). Nadalje, 1956. godine u Europi natupa i Metropolitan opera iz New Yorka. I ova turneja je imala podršku C.D. Jackson-a kao i sva potrebna finansijska sredstva. Sjedinjene Američke Države su uspjehom simponijskog orkestra iz Bostona dokazale da mogu da budu nosioci Zapadne kulture jer su i pored svojih originalnih pravaca u likovnoj kulturi i muzici mogli da pariraju i Europi, a i Sovjetskom Savezu sa originalnom i tradicionalnom muzikom Europe.

Moderna američka umjetnost u službi američke propagande

Predsjednik Harry S. Truman ostao je poznat po svom interesovanju za umjetnost. To je za SAD bila važna stvar da njen glavni čovjek vidi vrijednost umjetnosti. “Tokom svog

predsjedničkog manda Harry Truman je volio rano da ustaje i odlazi u Nacionalnu galeriju. Stigao bi prije nego što se grad probudio nijemo klimajući stražaru koji je imao naročitu dužnost da otključa vrata za predsjednikovu šetnju po galeriji prije doručka. Truman je volio ove posjete i bilježio ih je u svom dnevniku“ (Saunders, 2013:217). Međutim, Truman je bio protivnik modernizma koji se u SAD izražavao kroz apstraktni ekspresionizam kojeg je smatrao za degenerativnu umjetnost ili djelo subverzivnih aktivnosti. On nije bio sam u tome već je dobar dio američke javnosti imao isto mišljenje. Saunder (2013) navodi kako su mnogi europski umjetnici, predstavnici avangardne umjetnosti, koji su pobegli iz Europe u Ameriku od fašističkih režima bili začuđeni da se modernizam u jednoj Americi našao na udaru i da se dio javnosti i politika boriti protiv njega. Čudno je to da je Amerika ohrabrilala europske i druge države da hrabro koračaju naprijed i afirmiraju modernu umjetnost dok je u isto vrijeme u svom dvorištu nastojala da je uguše.

Što se tiče likovne umjetnosti u SAD-u se javlja niz slikara koji postaju nosioci moderne likovne umjetnosti. Jedan od tipičnih i najpoznatijih predstavnika apstraktnog ekspresionizma u slikarstvu bio je Jackson Pollock. Budd Hopkins ga opisuje slikovito na slijedeći način: “On je bio pravi veliki američki slikar. Ako zamišljate takvu osobu, ona, prije svega, treba da bude pravi Amerikanac, a ne transplantirani Europljanin. I treba da ima američke vrline velikog mača – treba da bude Amerikanac iz lošeg kraja – idealno, čutljiv – a još ako je kauboj, utoliko bolje. Svakako ne sa istočne obale, ne neko ko je išao na Harvard. Ne treba da bude toliko pod utjecajem Europljana koliko pod onim iz sopstvene zemlje – Meksikanci, američki Indijanci itd. Treba da izraste iz rodnog tla, ne iz Pikasa i Matisa. I mora mu se dopustiti veliki američki porok, hemingvejevski porok, da bude alkoholičar“ (Saunders, 2013:219). Pored Pollocka tu su i druga imena američke moderne kao što su Arshile Gorky i David Smith. Već je polako moglo da se nasluti da će ova američka moderna umjetnost preuzeti primat na Zapadu bez obzira na sve otpore jer to je proces koji je nezaustavljiv. Zapad se u svakom smislu sve više “seli“ u SAD. U prilog tome stoji i komentar Jasona Epsteina koji kaže: “Amerika, a naročito New York sada je postala središte svijeta politički i finansijski i naravno postala je i središte kulture. Pa šta bi jedna velika sila bila bez odgovarajuće umjetnosti? Ne možete biti velika sila ako nemate i umjetnost koja ide s njom kao što je Venecija imala Tintoretta i Firenca Giotta“ (Saunders, 2013:220).

Međutim, tu dolazi i do određenih problema u samoj Americi. Neki pojedinci kao što je republikanski kongresmen George Anthony Dondero su smatrali modernu umjetnost bogohulnom i neprirodnom za američko društvo. Smatrao je da su to zapravo komunistički

proizvodi koji imaju za cilj istjerati Boga iz američkog društva i uvesti jedno opće duhovno nezadovoljstvo i pesimizam kod američkog naroda. Prema tome, smatrao je da ne treba promovirati američku modernu umjetnost, a to je bilo jedno od oružja u ovom kulturnom hladnom ratu. Dondero i mladi američki modernisti se nisu nikako slagali. Dondero ih je konstantno napadao da su proizvod komunističke zavjere, a oni su to odbacivali i branili se. Saunders (2013) kaže kako su se mladi američki modernisti branili na način da su isticali svoju anti-komunističku prirodu te da su se zalagali za slobodu, za slobodno preduzetništvo. Moderna američka umjetnost je bila isključivo američki proizvod te je kao takva bila isključivo američka intervencija u globalnom kanonu modernizma. Ovo je bio vid samostalnosti američke umjetnosti. "Izgleda da, u estetskom smislu, umjetnost SAD više nije mjesto za odlaganje europskih utjecaja, da nije puki amalgam stranih 'izama', okupljena, sastavljena i acimilirana s manje ili više inteligencije" (Saunders, 2013:218). Međutim, Dondero nije odustajao pa je tako sa svojim saradnicima i pristalicama uspio 1947. godine da pod njihovim utjecajem američka vlada povuče izložbu pod naslovom "Napredna američka umjetnost" na kojoj su bila predstavljena djela progresivnih umjetnika kao što su Georgia O'Keeffe, Adolph Gottlieb i Arshile Gorky koja su trebala da se prikažu u Europi i Južnoj Americi (Saunders, 2013). Prije povlačenja izbložba je bila prikazana u Parizu, a potom i u Pragu gdje je doživjela neočekivani uspjeh. Saunders (2013) kaže kako je izložba u Pragu izazvala toliku pažnju da su se Rusi ozbiljno zabrinuli te odmah poslali svoju izložbu u Prag. Međutim, kako smo već rekli politika se umješala i dala negativan stav o ovoj izložbi te je donijet zaključak da ovo nije bila nikakva promocija američke kulture i širenje kulturnog utjecaja već da je ovim činom Amerika osramoćena i da joj je učinjena šteta. Kongresmeni su dali niz negativnih izjava o ovoj izložbi i generalno o ovoj vrsti umjetničkog pravca: "Jedan govornik otkrio je zlobnu namjeru da se strancima kaže kako su Amerikanci bez nade, slomljeni ili u jadnom stanju – temeljno nezadovoljni svojom sudbinom i spremni da promijene vladu", drugi govornik je izjavio slijedeće: "Ako u ovom Kongresu postoji i jedna osoba koja vjeruje da ovakva vrsta bedastoće... doprinosi boljem razumijevanju američkog života, onda je treba poslati u onu istu ludnicu iz koje potiču ljudi koji su nacrtali ovakve stvari" (Saunders, 2013:220). Agent CIA-e Tom Braden je i sam priznao da su imali velikih problema sa ovim ljudima, a prije svega sa kongresmenom Donderom. "Imali smo prilično neprilika sa kongresmenom Donderom. On nije mogao da podnese modernu umjetnost. Mislio je da je to travestija, da je grešna, da je runa. Započeo je paklenu bitku za slikarstvo i veoma je otežao da se američki kongres složi sa nekim stvarima koje smo mi željeli da uradimo – da pošaljemo slike u inostranstvo šaljemo simfonije u inostranstvo, štampamo časopise u inostranstvu, šta bilo. To je jedan od razloga zbog kojih je

to moralo da se obavi tajno; moralo je biti tajno, jer ne bi uspjelo ako bi se stavilo na glasanje u jednoj demokratiji. Da bismo ohrabrili otvorenost morali smo da ostanemo skriveni“ (Saunders, 2013:221). Saunders (2013) kaže da je ovo još jedan primjer paradoksa u američkom načinu rada koji ima demokratska načela, ali koja ne funkcioniraju baš uvijek. To je bila američka strategija, nisu se birala sredstva da se postigne cilj. Naravno, to nije samo karakteristično za SAD, ali zbog njene demokratske prirode i širenja slobode koju ona postavlja na pijedestal paradoksalno je da se ona često branila nedemokratskim metodama. Zbog ovakvih situacija ponovo se krenulo u privatnu inicijativu.

Otvoreni su mnogi privatni muzeji savremene umjetnosti. Najugledniji među njima je *Museum of Modern Art* u New Yorku kojeg je osnovala porodica Rockefeller. Njegov dugogodišnji predsjednik je bio Nelson Rockefeller, a njegova majka Abby Aldrich Rockefeller je bila suoasnivač muzeja. “Nelson je snažno podržavao apstraktni ekspresionizam o kome je govorio kao o slobodnom preduzetničkom slikarstvu. Tokom godina samo u njegovoј ličnoј kolekciji nakupilo se više od 2,500 radova. Još koja hiljada pokrivala je hodnike i zidove koje su pripadale Rockefellerovoj Chase Manhattan banci“ (Saunders, 2013:221). Muzej je bio ogromna podrška umjetnicima apstraktog ekspresionizma. Inače, u SAD-u je među ljudima koji su širili američki kulturni utjecaj posebno u CIA-i vladalo mišljenje da bez mecenstva nema uspješne umjetnosti i umjetnika. Oni su ovo mišljenje temeljili na objavljenom članku likovnog kritičara Clementa Greenberga koji je napisao: “Avangardu su napustili oni kojima ona u stvari pripada – naša vladajuća klasa. U Europi tradicionalno, podršku pruža 'elita u vladajućoj klasi' od koje avangarda smatra da je odsječena, ali sa kojom uvijek ostaje povezana pupčanom vrpcem zlata. U Sjedinjenim državama mora da preovlada isti mehanizam. Istinski duboka veza između apstraktog ekspresionizma i hladnog rata za kulturu može se upravo tu pronaći“ (Saunders, 2013:222). CIA je upravo preuzeila ovakav model djelovanja. Također, Tom Braden je bilo veliki zagovornih Greenbergovih načela te je u korist njih rekao jednu zanimljivu misao: “Zaboravio sam koji je to papa bio koji je naručio Sikstinsku kapelu, ali prepostavljam da bi prijedlog, da je bio stavljen na glasanje italijanskom narodu dobio mnogo negativnih odgovora. 'Oni su goli' ili 'To nije nalin na koji mi zamišljamo Boga' ili već šta bilo. Ne vjerujem da bi prošao kroz italijanski parlament da je u to vrijeme bilo parlamenta. Potreban je jedan papa ili neko s mnogo novca da prepozna umjetnost i podrži je. I poslije mnogo stoljeća ljudi kažu: 'Vidi! Sikstinska kapela, najljepša tvorevina na zemlji'. To je bio problem s kojim se civilizacija suočavala još od prvog umjetnika i prvog multimilionera ili pape koji ga je podržavao, a ipak da nije bilo multimilionera, ili papa, ne bismo imali umjetnost“ (Saunders, 2013:222,223).

Likovni kritičar Philip Dodd je bio fasciniran koliko je CIA bila zainteresovana za umjetnost. Dodd dalje nastavlja i kaže: "Sjajna stvar u vezi s političarima kada se uključe u umjetnost jeste što im ona nešto znači, bilo da je fašistička, sovjetska ili američka CIA. Tako se može izreći istinski perverzan argument koji kaže da je CIA bila najbolji likovni kritičar tokom pedesetih, zbog toga što su gledali rad koji je u stvari trebalo da im bude antipatičan – stvarali su ga stari ljevičari, izrasli iz europskog nadrealizma – avidjeli su moguću snagu te vrste slikarstva i priključili joj se. To ne možete reći za mnogo likovnih kritičara tog doba" (Saunders, 2013:223).

Kako kaže Saunders (2013) CIA je na sve načine podržavala širenje američke moderne umjetnosti zapravo ona je smatrala da ima centralnu ulogu u tom planu. Naravno to se odnosilo i na finansijsku podršku što se moglo kasnije vidjeti u arhivu Farfield fondacije. Tako je Farfield fondacija MoMA muzeju proslijedila nekoliko donacija kao što je ona od dvije hiljade dolara Međunarodnom odboru MoMA muzeja koje će iti utrošene u kupovinu knjiga o modernoj umjetnosti za čitaoce u Poljskoj.

Muzej moderne umjetnosti je postao veoma aktivan u širenju utjecaja američke kulture, a posebno apstraktnog ekspresionizma ulagajući u izložbe diljem zemlje, ali i u državama Južne Amerike jer je jedno vrijeme Nelson Rockeffeler bio i načelnik odjela za odnose među državama američkog kontinenta (Saunders, 2013). John Hay Whitney je bio blizak prijatelj Nelsona Rockefellera te jedno vrijeme i direktor i predsjednik izvršnog odbora muzeja. U vremenu dok je bio direktor odjeljenja za filmove unutar Rockefellerovog muzeja nadgledao je stvaranje poznatih filmova tog doba kao što je film kompanije Disney *Sauldas Amigos* koji je promovirao dobre odnose između Sjeverne i Južne Amerike (Saunders, 2013). William Paley je također bio saradnik Rockefellerovog muzeja. Pored toga on je važan jer je bio povezan sa CIA-om u toliko što je bio i prijatelj njenog direktora Allen-a Dulls-a. Saunders (2013) navodi kako je Paley televizijskoj mreži CBS čiji je on ujednio bio i vlasnik, da obezbijedi paravan agentima CIA te su na vrhuncu ovog njihovog odnosa dopisnici za CBS su se pridruživali jednom godišnje šefovima CIA na zajedničkoj večeri i brifingu. Također, Saunders (2013) navodi još jednog saradnika Muzeja moderne umjetnosti, a to je Joseph Verner Reed. On je u isto vrijeme bio i saradnik u fondaciji Farfield. Naravno nakon nekog vremena su počele da se šire glasine o utjecaju politike kroz CIA na razvoj apstraktnog ekspresionizma koji je korišten u svrhe američkog kulturnog ratovanja. O ovome je prvi put pisala Eva Cockcroft 1974. godine u autorskom radu "Apsktraktni ekspresionizam: oružje hladnog rata" u kojem zaključuje: "Veze između politike kulturnog hladnog rata i uspjeha apstraktnog ekspresionizma nikako nisu slučajne... Njih su u to vrijeme svjesno stvorile neke od najistaknutijih ličnosti koje su

kontrolisale muzejsku politiku i zastupale prosvijećenu hladnoratovsku taktiku, osmišljenu da primami europske intelektualce. U pogledu kulturne propagande, funkcije, kako kulturnog aparata CIA tako i međunarodnih programa Muzeja, bile su slične i u stvari uzajamno su se podržavale“ (Saunders, 2013:226). Naravno, iz Muzeja moderne umjetnosti su negirali ovakve izjave nazivajući ih insinuacijama te kako muzej uopšte nije imao namjeru i nije bio u službi bilo kakve državne propagande već je samo služio svrsi u čije ime je osnovan. Utjecaj muzeja se širio i na Europu što je svakako bio jedan od glavnih ciljeva. “Pozajmice Europskih zbirk Muzeja najbolje ilustruju bogatstvo Njujorške škole. Pod pokroviteljstvom Međunarodnog programa, koji je uspostavljen 1952. godine, kao petogodišnja redovna donacija od 125 hiljada dolara iz Fondacije Rockefeller Brothers muzej je započeo masovni izvoz apstraktnog ekspresionizma o kome je sam Alfred Barr govorio kao o jednom obliku 'dobronamjerne propagande za inostranu inteligenciju“ (Saunders, 2013:229). Direktor ovog programa je bio Porter McCray. Međutim, nastalo je jedno nerazumijevanje za američki apstraktni ekspresionizam u Europi kojeg je trebalo ispraviti jer ono što je bilo najopasnije je to da je to nerazumijevanje ili jaz između shvatanja umjetnosti u Americi i Europi išao je na ruku Sovjetima koji su vež duže vremena tvrdili da je američka kultura prazna i bez korijena te da ona ne može biti nosilac Zapadne civilizacije. McCray je postavio sebi zadatak da ispravi ovakav dojam odnosno posljedice. Ono što je uslijedilo je značjana izložba Muzeja moderne umjetnosti u Parizu pod nazivom “Twelve Contemporary American Painters and Sculptors“ (Saunders, 2013). Izložba se nije zaustavila u Parizu vež je krenula njena europska turneja te je prikazana u Zurich-u, Dusseldorf-u, Stockholm-u, Oslu i Helsinkiju). Također, Muzej moderne umjetnosti je organizirao izložbu u Rimu 1954. godine u saradnji sa Nabukovim pod nazivom “Young Painters“ u Nacionalnoj galeriji moderne umjetnosti. Nakon toga je prikazana i u Briselu, Parizu i Londonu. Bitnu ulogu u svemu ovome je imao i sam predsjednik SAD-a Eisenhower. On je za razliku od svog prethodnika Trumana prepoznao mogućnosti američke moderne umjetnosti i znao je da ona može biti jedno od oružja za širenje američke kulture i načina života. Eisenhower je prepoznao da je moderna umjetnost “stub slobode“ (Saunders, 2013). U tom duhu Eisenhower je izjavio: “Sve dok umjetnici imaju slobodu da osjećaju svoju ličnu veliku snagu, sve dok naši umjetnici slobodno stvaraju, iskreno i s ubjeđenjem, postojaće i zdravo protivrečenje i napredak u umjetnosti... Koliko je to drugačije u tiraniji. Kada su umjetnici robovi i oruđe države; kad umjetnici postanu glavni propagandisti nekog cilja, napredak prestaje, a stvaranje i genije se uništavaju“ (Saunders, 2013:232). Rockeffelerov Muzej moderne umjetnosti je sistemski promovirao američku modernu umjetnost kroz apstraktni ekspresionizam što je omogućilo da se američka moderna umjetnost predstavi

svijetu. Nesumnjivo je ovaj muzej bio dio sveukupne američke strategije širenja kulturnog utjecaja.

Veliku ulogu u afirmaciji američkog apstraktnog ekspresionizma imao je naravno i Kongres za slobodu kulture. Kongres je muzeju iz New Yorka otvorio vrata najuglednijih europskih umjetničkih galerija i instituta. Saunders (2013) navodi da s obzirom da su u Umjetničkom savjetu kongresa bili direktori Palate lijepih umjetnosti u Briselu, Švicarskog muzeja moderne umjetnosti, Londonskog Instituta za savremene umjetnosti, Muzeja cara Fridriha u Berlinu, Nacionalnog muzeja modernih umjetnosti u Parizu, Muzeja Guggenheim (New York i Venecija) i Nacionalne galerije moderne umjetnosti u Rimu. Ovo je bilo ono što je trebalo popularnom MoMA (Museum of Modern Art) muzeju, a to je upravo pristup ključnim tačkama u Europi za promoviranje svog slobodnog umjetničkog izraza, a muzej je s druge strane imao moćnu finansijsku zaledinu. Na ovaj način postojala je dobitna kombinacija za neometano širenje američkog kulturnog utjecaja. Jedan od velikih zagovornika moderne slobodne umjetnosti i širenja njenog utjecaja u svijetu bio je i Goerge Kennan. "Mi treba... da pokažemo spoljnom svijetu da imamo kulturni život i da nam je do njega stalo. Da nam je do njega prilično stalo, u stvari, toliko da ga ohrabrujemo i podržavamo ovdje, kod kuće, i da se pobrinemo da se on obogaćuje upoznavanjem sa sličnim aktivnostima na drugim mjestima" (Saunders, 2013:233). Moćna američka mašinerija je iznijela apstraktni ekspresionizam i pokazala ga svijetu. On je trebao da bude lična karta Amerike u umjetnosti jer je bio avagarda i rušio je do tada poznate granice u slikarstvu. Njegov motiv je sloboda koja proističe iz slobodnog američkog društva. Upravo je zbog toga bio najpovoljniji da bude predstavnik američke moderne umjetnosti. Već smo pomenuli da tu i američki predsjednici shvatali važnost umjetnosti. Nakon Trumana, Eisenhowera i predsjednik John F. Kennedy je afirmirao umjetnost pa je jedan dio svog govora iz novembra 1963. godine posvetio umjetnosti: "*Radujem se Americi koja će nagraditi dostignuća u umjetnosti kao što mi nagrađujemo postignuća u biznisu ili državnom upravljanju... radujem se Americi koja izaziva poštovanje u cijelom svijetu ne samo zbog svoje snage već i zbog napretka svojih civilizacijskih vrijednosti. Umjetnost je veliko iskustvo koje ujedinjuje i humanizira. Umjetnički život, ne smije da bude smetnja u životu nacije, on predstavlja jednu od kvaliteta nacije – i test kvaliteta jedne nacije jesu njene civilizacijske vrijednosti. Siguran sam da ćemo i mi, nakon što se prašina stoljeća prospere po našim gradovima, ostati upamćeni ne po pobjedama u bitkama ili u politici, već po doprinosu ljudskom duhu. Da više političara razumije poeziju, a više pjesnika politiku, uvjeren sam da bi svijet bio bolje mjesto za život. Kada moć vodi čovjeka ka aroganciji, poezija ga*

podsjeca na njegova ograničenja. Kada moć sužava područja čovjekove brige, poezija ga podsjeća na bogatstvo i raznolikost njegovog postojanja. Kada moć kvari, poezija čisti, jer umjetnost uspostavlja osnovnu ljudsku istinu koja mora poslužiti kao kamen temeljac našeg suda“ (McCullough, 2017:152).

Uloga religije i filma u američkoj hladnoratovskoj strategiji

Pored moderne američke umjetnosti i apstraktnog ekspresionizma SAD su tragale za još nekim jakim oružjem koje bi kao i umjetnost oplemenile ljudsku dušu, a to je bio Bog. Religija je bilo nešto na što su donosioci odluka u američkoj vlasti računali kao sredstvo s kojim će postići cilj. “Religiozna vjera u moralni zakon je ugrađena u Ustav SAD-a 1789. godine, ali je Amerika na vrhuncu Hladnog rata otkrila koliko korisno može da bude prizivanje najvišeg bića. Bog je bio sudbina: bio je u deset hiljada balona sa Biblijama koji su poslani preko Željezne zavjese u projektu Biblijski balon 1954“ (Saunders, 2013:239). Također, usvojen je i moto *One nation under God* odnosno “Jedna nacija pod Bogom“, kojom su htjeli učvrstiti taj savez američke nacije i Boga. Također, 1956. godine Kongres je usvojio zaključak da je zvanični moto SAD-a *In God We Trust* odnosno “Vjerujemo u Boga“. Zanimljiva je i izjava jednog američkog historičara koji komentarišući sovjetske petoljetke koje je uveo Staljin kaže: “Zbog čega bismo mi pravili petogodišnji plan za same sebe kad je Bog, izgleda, već napravio hiljadugodišnji plan za nas?“ (Saunders, 2013:293). Civilni direktor CIA-e Allen Dulles je uživao koristeći citate iz Biblije one koji su u tom trenutku bili kopatibilni sa američkom strategijom promoviranja istine. Tako je u novim prostorijama CIA-e 1961. godine naredio da se u zid jednog hodnika ugravira citat iz Novog zavjeta “I vi ćete spoznati istinu i istina će vas oslobođiti“ (Saunders, 2013:240). Jedan od uglednijih američkih građana Henry Luce (osnivač magazina Time, Life, Fortune) također je bio duboko religiozna osoba. Njegov politički narativ protkan religijskom tematikom je imao utjecaja na javno mišljenje. “On je insistirao na tome da je 'sposobnost Amerike za uspješnu saradnju u direknoj vezi sa Ustavom povezanošću naše zemlje sa Bogom i vjerovao je da nijedna nacija u historiji osim starog Izraela, nije bila toliko očigledno obilježena za neku naročitu fazu Božije vječne promisli. Za Luce-a Hladni rat je bio sveti rat u kome je Time (magazin) bio posvećen dominantnom cilju i svrsi – pobjedi nad komunizmom širom svijeta“ (Saunders, 2013:240). Američki teolog Reinhold Niebuhr, Luce-ov duhovni učitelj te počasni zaštitnik Kongresa za slobodu kulture i politički realista kada je u pitanju Hladni rat. Bio je omiljen među američkom elitom. Sav taj religijski narativ u ovoj političkoj globalnoj borbi koji je on zagovarao, a i njegovi saradnici i prethodnici je sadržan u rečenici “O budućnosti će

odlučiti dva velika tabora ljudi – oni koji poštuju Boga i oni koji su ga odbacili“ (Saunders, 2013:241) ili kako je Truman izjavio: “Ne smije da nas zbunguje problem sa kojim se svijet danas suočava. To je tiranija ili sloboda i što je još gore komunizam poriče samo postojanje Boga“ (Saunders, 2013:241). Saunders navodi i izjavu mladog sveštenika Billy-ja Graham-a da “komunizmom rukovodi Sotona“ te nastavlja: “mislim da nema drugog objašnjenja za neverovatne uspjehe komunizma u kojima izgleda da nas na svakom koraku nadmudre osim ukoliko nisu dobili natrpirodnu mož i mudrost i inteligenciju“ (Saunders, 2013:241).

Religijski narativ je došao i do američke filmske industrije. Pod utjecajem rukovodećih religioznih ljudi iz Američkog komiteta za slobodu kulture u Hollywood-u kreće čistka koja za cilj ima da osloredi američku kulturu “od svih bezbožnih nečisti“ (Saunders, 2013) koje su povele Hedda Hooper i Louella Parsons. Naravno njihovo djelovanje je bilo proizvedeno od strane vlade i službi jer ni one same nisu bile ono za šta su se borile već suprotno od toga. Međutim, u tom svom radu one su označene kao “militantni libertisti“ što je označavalo supertajnu kampanju Pentagona, ratne mornarice, Savjeta za državnu sigurnost i Koordinacionog odbora za operacije kako bi se tema slobode ubacila u američke filmove (Saunders, 2013). U decembru 1955. godine na tajnom sastanku zajedničke komande odlučeno je da se stvori ideja “militantne slobode“ (Saunders, 2013) a koja bi se provlačila kroz holivudske filmove. “Militantna sloboda je trebala da na jednostavan način objasni prave uslove u kojima se živi u komunizmu, kao i načela na kojima je zasnovan život u Slobodnom svijetu i da probudi slobodne narode da shvate eličinu opasnosti sa kojom se susreže Slobodni svijet i da stvore motivaciju za borbu protiv ove prijetnje“ (Saunders, 2013:243). Prema objašnjenju historičara kulture Christopher-a Simpson-a “ideja je bila da se napravi slogan, neka politička fraza za koju bi većina ljudi imala utisak da je nastala spontano, ali bi ona zapravo namjerno bila uvedena u kulturu“ (Saunders, 2013:243). Članovi zajedničke komande John Ford, Merian Cooper, John Wayne i Ward Bond su održali u narednom periodu niz sastanaka kako bi razraili taktiku pravljenja filmova sa idejom “militantne slobode“ i kako bi to u realnosti izgledalo. Na jednom takvom sastanku u kući John-a Wayne-a pogledali su dva filma *They Were Expendable* i *The Quiet Man* te su ih proučavali “u pogledu načina na koji su pogodni stavovi za Mornaricu i kulturne obrasce slobodnog svijeta bili ubačeni u ta dva filma“ (Saunders, 2013:244). U ovu akciju se uključuje ugledni industrijalac, filmski producent te bivši ministar trgovine Cornelius “Sonny“ Vanderbilt Whitney. Whitney je bio blizak CIA-e te se odlučio da se uključi u ovaj projekat. Bio je uključen u izradu inicijative za psihološko ratovanje pod nazivom Informativna služba Državne sigurnosti odnosno *National Security Information Agency (NSIA)*. 1954.

godine Whitney je osnovao filmsku produkciju C.V. Whitney Pictures Inc. izjavivši: "Želim da snimam ono što bih opisao kao 'američku seriju' da pokažem našem narodu njihovu zemlju kao i da obezbijedim da ostatak svijeta sazna nešto više o nama" (Saunders, 2013:244). Prva serija koja je snimljena se zvala *The Searches* čiji je reditelj bio John Ford, a koja je koštala tri miliona dolara (Saunders, 2013). Filmovi koji su nosili ideju "militantne slobode" su bili specifični samo za SAD jer je ona imala namjeru da izraste u veliku silu, u carstvo u kojem će svi vidjeti priliku za život i samim time što bi postali njeni građani već bi bili stepen više iznad drugih. Kao nekada što su bili građani antičkog Rima. Svi izvan njega su bili barbari. "Artikulišući imperative (i žrtve) *pax Americana*¹⁴ ovi filmovi su slavili dužnost, grupu, reagovanje na komandu, dominaciju muške smjelosti. Upravo u tom kontekstu se John Wayne, koji se nesebično potudio da izbjegne vojnu službu u Drugom svjetskom ratu, počeo doživljavati kao model američkog vojnika, oličenje "amerikanizma." (Saunders, 2013:245). Američki kongres ga je čak odlikovao za ovaj njegov trud i uspjeh 1979. godine.

Davno je već bilo shvaćeno da su filmovi odlično propagandno oružje koje zabavlja široke narodne mase ubijajući dosadu, usput dostavlja poruke koje gledateljstvo možda i nije svjesno, ali kroz njih često gradi i svoj obrazac ponašanja. "Filmovi kao i propaganda, trguju fikcijom međutim, ukoliko se ova fikcija vješto proizvodi, smatra se stvarnošću. Da bi ovu funkciju dobro obavljaо, Hollywood je odavno shvatio potrebu da u svoje mitske obrasce ugradи preovlađujuće političko i društveno raspoloženje" (Saunders, 2013: 245). Tako je Hollywood u skladu sa potrebama hvalio i ponižavao Rusiju, u skladu sa potrebama. Tako je u periodu dvadesetih i tridesetih godina dvadesetog vijeka Hollywood pravio anti-boljševičke filmove da bi u periodu Drugog svjetskog rata hvalio Rusiju kao saveznika protiv zajedničkog neprijatelja što se najbolje vidjelo u filmovima "*The North Star, Days of Glory, Song of Russia i Mission to Moscow*". Onda je ponovo u toku Hladnog rata došlo vrijeme produkcije anti-sovjetskih odnosno anti-komunističkih filmova kada je već bilo jasno da će SAD i Sovjetski Savez ući u dugotrajno globalno suparništvo i natjecanje. Tako smo dobili filmove "*The Red Nightmare, The Red Menace, Invasion USA, I Was A Communist for the FBI, Red Planet Mars, Iron Curtain, My Son John, Invasion of the Bodysnatchers. Walk East on Beacon Street*". Međutim, Europa je i kada su u pitanju filmovi pružala otpor na određeni način. Bilo je tu potrebno mnogo više da se uradi kako bi američki filmovi pokrili europski kontinent. Cecil B. DeMille postaje savjetnik za film u vlasti SAD-a te dolazi u kontakt sa C.D. Jacksonom. DeMille iznosi ideju kako bi ubuduće trebalo koncipirati američke filmove čijih je velikih mogućnosti bio svjestan.

---

¹⁴<https://politicaldictionary.com/words/pax-americana/>

Tu teoriju Jackson opisuje u pismu upućenu Henry-ju Luce-u: "On ima jednu teoriju, kojoj se ja u potpunosti pridružujem da najdjelotvornija upotreba američkih filmova nije da osmisle čitav film kako se boriti s nekim problemom, već prije da se potrudimo da u 'normalan' film unesemo odgovarajuću rečenicu, usputnu primjedbu, naglašavanje, podizanje obrve. Rekao mi je da će on ako mu samo dam jednostavan problem za neku zemlju ili oblast naći način da ga obradi u filmu" (Saunders, 2013:246). Ubrzo nakon toga DeMille postaje savjetnik u velikoj filmskoj producijskoj kući Motion Picture Service. "Radom u 136 jedinica pri uredu za američki informacioni servis u 87 zemalja svijeta, Filmska služba je pri ruci imala ogromnu distributivnu mrežu. S obiljem vladinih sredstava, praktično je bila "producent" sa svakom ispunjenom potrebom. Zapošljavala je producente-reditelje koji su bili vrhunski provjereni i pravili filmove koji su artikulisali 'ciljeve koje Sjedinjene Države žele da postignu' kao filmski medijum moramo da obradimo" (Saunders, 2013:247). U junu 1954. godine izašlo je 37 filmova spremnih za prikazivanje među kojima se izdvajaju: *Peter Pan*, *The Jolson Story*, *The Glenn Miller Story*, *The Boy from Oklahoma*, *Roman Holiday*, *Little Women*, *Showboat*, *The Caine Mutiny*, *Go, Man, Go*, *Alice in Wonderland* i *Executive Suite*. Motion Pictures se brinuo o tome da filmovi iz njene produkcije budu zastupljeni i na europskim filmskim festivalima. Na ovim festivalima su se prikazivali filmovi koji su ogledalo uspješnog američkog života skoro savršenog. Jedan takav film je i "*The Bob Mathias Story*" koja oslikava "gotovo savršen portret najbolje faze američkog života – dečko iz malog grada sa svojom porodicom, njegova draga, njegova karijera, njegovo zanimanje za sport – i sve to doprinosi nejgovom dvostrukom uspjehu kao jednog od izvanrednih atletičara u historiji Olimpijskih igara (Saunders, 2013:247).

Jedan od uspješnijih agenata CIA-e u Hollywood-u je bio Carleton Alsop. Jedna od njegovih uloga u Hollywood-u je bila praćenje i detektiranje nepoželjnih scenarija odnosno onih koji bi mogli napraviti ružnu sliku o Americi i američkom društvu. Ubrzo je Alsop primjetio jedan takav scenarij za film koji je bio zasnovan na romanu pod nazivom "Div" Edne Ferber. Alsop je naveo tri stvari u ovom scenariju koje su problematične i na koje treba obratiti pažnju: "Nimalno laskav opis bogatih, neotesanih, okrutnih Amerikanaca (Teksašana). Rasno potčinjene Meksikance u Teksasu. Implikaciju da je bogatstvo Angloamerikanaca izgrađeno na iskorištavanju rada Meksikanaca" (Saunders, 2013:249). Alsop je našao još jedan scenarij "*Daughter of Iorio*" koji je bio problematičan, a se ticao i religije na što je Alsop bio posebno osjetljiv. Još mu je veći problem stvorio scenarij za film "*Francesco, Giullare di Dio*". "To je strašno nesšto. Ne možete ni da se nadate boljem filmu za raskrinkavanje religije nego što je ovaj" , govorio je Alsop. "Sveti Francisco i njegovi kompanjoni... opisuju se toliko krajnje

pojednostavljeni da imate osjećaj kako su oni gomila budala, ne sasvim pri zdravoj pameti, a neki od njih vjerovatno i homoseksualci“ (Saunders, 2013:250). Također, Hollywood je u tom vremenu bio zainteresiran za snimanje filmova na osnovu dva kultna romana George-a Orwell-a, '*Animal Farm*' i '*1984*'. koji su Hollywoodu poslužili kao propagandni filmovi protiv Sovjetskog Saveza s obzirom da *Animal Farm* govori o boljševičkoj revoluciji, Lenjinu, Trockom i Staljinu te pogubnosti ovakve ideologije odnosno o razbijanju iluzija o komunizmu te *1984*. u kojoj Orwell piše o totalnoj kontroli koja se pirprema čovječanstvu od strane *Velikog Brata* što je aluzija producenata u ovom slučaju na Sovjetski Savez.

Najznačajniju ulogu u američkoj filmskoj industriji ima korporacija MPEA (Motion Picture Export Association) koja je osnovana davne 1922. godine. Jedan od značajnijih čelnika ove asocijacije bio je Jack Valenti, lobista i bivši savjetnik predsjednika Lyndona Johnsona (Schobe, Marten, 2014). Pod njegovim vodstvom ova asocijacija je postala vidljiva u važnim političkim krugovima kako u SAD-u tako i u svijetu. Valenti je na unutrašnjem planu 1971. godine, omogućio filmskim studijima da uzimaju zajmove od Banke za uvoz-izvoz (Export-Import Bank) što ih je finansijski ojačalo dok je na međunarodnom planu koristio svoj status kao član zvaničnih delegacija da se sretne sa političarima svih nivoa kako bi lobirao da američki filmovi dobiju sloboden pristup ovim tržištima (Schobe, Marten, 2014). Tako su se američki filmovi proširili na kinesko i korejsko tržište, a posebno je interesantno ovo kinesko jer se to dešavalo u trajanju projekta otvaranja Kine prema svijetu u saradnji sa SAD-om.

Uloga muzike u američkoj hladnoratovskoj strategiji

Američka rock i jazz muzika su bila glavna dva pravca koja su bila u službi širenja američke kulturne hegemonije u Hladnom ratu krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. “Džez diplomatiја¹⁵ – zvanične turneje američkih umjetnika finansirane iz javnog budžeta – bila je najprije usmjerena u pravu Azije i Afrike, a potom Istočne Europe i Sovjetskog Saveza“ (Shobe, Marten, 2014:273). Ova vrsta muzike je bila specifična za SAD i širenjem ovog muzičkog pravca svijet se upoznao sa do tada manje poznatim melodijama. Jazz je bio dobra prilika da se popuni američka kultura odnosno da se ponudi svijetu nešto što mu je nepoznato. Ono što je specifično za džez jeste da se ona vezuje za afroameričku populaciju, a upravo su ova vremena širenja džeza na globalnom nivou obilježena borbom afroamerikanaca za ljudska prava u SAD-u. “Tako je ovo promovisanje 'džezokratije' uvijek bilo prilično delikatno u turbulentnim

¹⁵<https://www.state.gov/dipnote-u-s-department-of-state-official-blog/jazz-diplomacy-then-and-now>

okolnostima u multirasnoj Americi između 1957. i 1967. godine“ (Shobe, Marten, 2014:273). Usljedile su džez turneje po svijetu. Prva je bila turneja velikog rasno mješovitog orkestra Dizi Gillespija 1956. godine. Za dva mjeseca su postigli veliki uspjeh od Grčke i Jugoslavije pa sve do Insijskog poluostrva (Shobe, Marten, 2014). Druga turneja je uslјedila u Aziji koju je sa svojim orkestrom vodio Benny Goodman koja je doživjela uspjeh na Tajlandu, ali nesupjeh u Japanu (Shobe, Marten, 2014). Orkestar *Wilburde Paris* je tokom 1975. godine bio na turneju po Africi gdje su reakcije bile odlične. Ono što je bila još jedna misija ovih orkestara jeste što su promovirali rasnu integraciju, a rasna segregacija je bila ukinuta u SAD-u 1954. godine. Oni su to htjeli dodatno osnažiti upravo kroz muziku i zabavu pokazujući da su tu problemi u Americi prevaziđeni. Međutim, 1957. godine u jednoj američkoj školi u saveznoj državi Arkansas guverner Orval Faubus odbivši da integrira afroamerikance u jednu školu izaziva incident tako da se mnogi džez muzičari afroameričkog porijekla distanciraju od ovih turneja kao znak protesta. Među njima je bio i Louis Armstrong (Shobe, Marten, 2014). Ovaj događaj je poslužio sovjetskoj propagandi da pokaže svijetu kakve to zapravo vrijednosti Amerika želi da nametne svijetu. Da bi ublažili reakcije američka vlada je umjesto Armstronga angažirala pjevačicu klasične muzike afroameričkog porijekla Marian Anderson čija je turneja po Aziji doživjela veliki uspjeh (Shobe, Marten, 2014). Usljedila je turneja benda koji je vodio Dave Brubeck 1958. godine. Obišao je Poljsku pa Bliski Istok i na kraju Aziju. U konačnici desilo se da i Sovjetski Savez prihvati turneju američkih džez orkestara pa je tako 1962. godine turneja Goodman-a održana u Sovjetskom Savezu i ponovo 1966. godine koju je vodio Earl Hines (Shobe, Marten, 2014).

Što se tiče medija i njihove uloge u promoviranju džeza i rocka tu se izdvaja radio-stanica *Voice of Amerika* i njihova muzička emisija 'Music USA'. Ona je pokrenuta 1955. godine i cilj joj je bio prođor na zemlje Istočne Europe, a kako bi došla do krajnje ciljne skupine, a to su mladi. Urednik je bio Willis Conover. "Ova emisija postala je jedna od najpoznatijih na VOA. U kontekstu relativne liberalizacije Poljske imedju 1956. i 1958. godine, Conover je postao jedan od najpoznatijih Amerikanaca u toj zemlji" (Shobe, Marten, 2014:274). Također, već smo pominjali dvije radio-stanice koje je subvencionirala CIA, a to su *Radio Slobodna Europa* i *Radio Sloboda*. Radio Slobodna Europa daje preddnost upravo muzičkom sadržaju te emituje u to vrijeme neke od najpoznatijih američkih pjesama od poznatih izvođača poput Franka Sinatre i Elvisa Prislija. Svi ovi izvođači su većinom bili zabranjeni na Istoku. Vidimo da je američka vlada vidjela izuzetnu priliku da muziku iskoristi u svrhu promocije svoje kulture. Američka muzika je uzimala sve više i više maha među europskoj mладeži što sve više budi

interesovanje među njima šta se to nalazi tamo na Zapadu. To je dovelo i do neke vrste idealizacije Zapada među mladim ljudima. Međutim, u Evropi nisu svi blagonaklono gledali na džez muziku. Ona je u pojedinim krugovima bila označena kao dekadentna i bez kvaliteta. To se prije svega odnosilo na kulturne elite Zapada. Među njima se ističe Theodor Adorno koji je bio najglasniji kritičar džez muzike. S druge strane, muzički kritičar Ernst Berendt, specijalist za džez, kontinuirano je zastupao sve veće prisustvo džez muzike i njegovim uzrokom ga je doveo na radijske, a kasnije i na televizijske programe (Shobe, Marten, 2014). U Američkim kućama diljem Njemačke počele su promocije i izbložbe o džezu pa je tako 1957. godine u Frankfurtu otvorena izložba "Džez u Americi", a 1958. godine u Američkoj kući u Berlinu otvorena je izložba o historiji ovog muzičkog pravca. Ono što je bitno za daljnji razvoj džeza, a odlična stvar za američku kulturnu ofanzivu je to da je džez uključen u program Muzičke akademije u Kelnu. Dodatno je vlada u Zapadnom Berlinu organizirala *Jazz cafe* večeri u toku 1959. godine (Shobe, Marten, 2014). Džez je originalni američki proizvod u kojem je kako smo vidjeli iz prethodnog teksta, Amerika pronašla oružje za širenje kulturnog utjecaja. To je bio zahtjevan zadatak prije svega iz kulturnih razlika jer dolazite sa novom vrstom muzike u Europu koja već stoljećima ima svoj originalni muzički ukus za kojeg potajno smatraju da je bolji od ostalih. Međutim, sistem koji je stajao iza džeza je mogao dovoljno da uloži sredstava da se promocija realizira. Naravno, ipak je džez muzika kvalitetna i privlačna, ne spada u kič pa su ljudi ipak vremenom shvatili da zaslužuje visoko mjesto u povijesti muzike.

Borba za slobodu

Neke države Istočnog bloka su već u prvoj fazi Hladnog rata izrazile nezadovoljstvo komunističkim sistemom tačnije narod je izrazio nezadovoljstvo komunističkim režimom te je zahtjevao njegovu smjenu. Htjeli su se okrenuti Zapadu, liberalnom tržištu, ljudskim pravima i slobodama. Takav jedan ustanak se dogodio u oktobru 1956. godine u Mađarskoj. "Pažnja! Pažnja! Dragi slušaoci, sada ćete čuti manifest Federacije pisaca Mađarske... Ovo je Federacija psiaca Mađarske. Obraćamo se za pomoć i podršku i svakom piscu na svijetu, svim naučnicima, svim federacijama pisaca, svim naučnim udruženjima, intelektualnoj eliti svijeta. Nema mnogo vremena. Vi znate činjenice. Nema potrebe da dajemo specijalni izvještaj. Pomozite Mađarskoj. Pomozite Mađarima, Pomozite mađarskim piscima, naučnicima, radnicima, seljacima i našoj inteligenciji. Pomozite. Pomozite. Pomozite" (Saunders, 2013:257). Radio Slobodna Europa je snažno podržavao proteste mađarskog naroda. Međutim, pobuna koja je trajala nekih desetak dana ugušena je u krvi 4. novembra 1956. godine kada je Crvena Armija sa tenkovima ušla u

Budimpeštu. U narednom vremenu ubijeno je oko 15 hiljada Mađara dok ih je oko 5 hiljada uhapšeno i ispitivano (Saunders, 2013).

Nakon neuspjele pobune Zapadna Europa, a najviše Beč, se suočila sa mnoštvom izbjeglica iz Mađarske od straha od daljnje sovjetske odmazde. SAD su morale brzo reagirati na novu situaciju u Europi i nekako izađi u susret mađarskim izbjeglicama. Za mnoge mađarske intelektualce i studente pobrinuo se Melvin Lasky smjestivši mnoge na razne europske univerzitete. Lasky kao i mnogi drugi akteri tog vremena su bili uzbuđeni i veseli zbog pobune mađarskog naroda iako je ona ugušena, ali je pokazala da otopora ima i što je još važnije da će ga biti. Ovo je bilo ozbiljno upozorenje u vlast u Kremlju jer sa ovim protestom sa današnje distance gledišta posijano je sjeme budućih revolucija koje će se dogoditi kada za to dođe vrijeme. Lasky je govorio: "Pa, Mađarska je to učinila umjesto nas. Mislim, niste morali da date ni peni. Bilo je to opravdanje analize, naše analize, da je totalitarizam samo farsa. A sloboda, buržoaska sloboda, čvrsto je zakoračila na scenu" (Saunders, 2013:259). Kancelarija Kongresa za slobodu kulture u Parizu je također zahvaćena sveopćim oduševljenjem pobune mađarskog naroda tako da su se i oni aktivno uključili u zbrinjavanje izbjeglica što je dalo jednu novu energiju pariškoj kancelariji Kongresa. "Bilo je to vrijeme visoke napetosti i strasti. Bilo je nevjerovatno uzbudljivo, kao da je to bilo ono zbog čega smo tu", govorio je John Hunt koji je u Kongres stigao samo nekoliko mjeseci ranije (Saunders, 2013:259). Pokrenute su i javne osude ovakve krvave intervencije Sovjetskog Saveza u Mađarskoj tako da su se diljem slobodnog svijeta javljali protesti što je bio jedan svojevrsni pritisak na režim u Kremlju. Zapad je bio ujedinjen. Pariška kancelarija je koordinirala javnim protestima putem svoje široke mreže saradnika "od Santjaga do Danske, od Libana do Njujorka, od Hamburga pa do Bombaja" (Saunders, 2013). "U Švedskoj je lokalni komitet ubijedio osam dobitnika Nobelove nagrade da potpišu telegram protesta maršalu Bulganjinu" (Saunders, 2013:259). Još jedan pozitivan ishod ove pobune je bilo i formiranje Mađarske filharmonije. Ovaj orkestar je formiran na inicijativu Josselsona pod muzičkim vodstvom Antala Doratija i Zoltana Rozsnayaja koji je bio mađarski disident. On je na već na samom početku sovjetske vojne intervencije pobjegao iz Budimpešte zajedno sa stotinu članova Budimpeštanske filharmonije. "S početnom donacijom od 70 hiljada dolara orkestar je postao moćno sredstvo *Kulturkampf-a* i još uvijek organizuje turneje (Saunders, 2013:259). Ova pobuna je dakle otvorila pitanje koje se više nikada nije moglo zatvoriti, a Sovjetski Savez je odlučno nastojao da uguši svaki otpor ne želeći da vidi da ako su se desili protesti u vrijeme kada je on bio na vrhuncu snage šta će se desiti kasnije kada to više ne bude. Možda je Kremlj to i video, ali nije imao drugog izbora nego da interveniše.

Europski pokret

Zapadni blok je sakupljen oko ideje ujedinjene Europe koja bi uz podršku SAD-a trebala biti realizirana. Shodno tome stvara se Europski pokret koja je bila krovna organizacija za različite aktivnosti, političke, vojne, ekonomске i kulturne (Saunders, 2013:277). Pokret je bio konstantno i sa pažnjom nadziran od strane CIA-e, a od iste je bio i finansiran. Paravan za finansiranje ovog pokreta je bio Američki komitet za ujedinjenu Europu. Direktor je bio Tom Braden (Saunders, 2013). Što se tiče kulture odjel unutar Europskog pokreta koji se bavio kulturološkim pitanjima je bio Europski centar za kulturu. Direktor ovog centra je bio Denis de Rougemont (Saunders, 2013). Ubrzo je ovaj pokret krenuo sa velikim izdvajanjima za stipendiranje studenata i to posebno onih koji dolaze iz raznih ljevičarskih organizacija kako bi im ponudili nešto drugo odnosno umjereni socijalizam koji bi mogao biti za početak prihvataljiv. "Uz smjernice CIA-e ove organizacije su bile udarna pesnica kampanje propagande i prodora smišljenog da povuče oštrinu sa ljevičarskih političkih pokreta i omogući prihvatanje umjerenog socijalizma" (Saunders, 2013:278). U projektu 'razbijanja tvrdokorne ljvice' centralnu ulogu je imao Jay Lovestone. Njegov zadatak je bio da se infiltrira u europske radničke sindikate te da prati i iskorijeni 'sumnjive elemente' i da promovira uspon onih lidera sindikata koji bi bili prihvataljivi za Washington (Saunders, 2013). Lovestone je to radio u Velikoj Britaniji te je redovno podnosio detaljne izvještaje nadređenima. On i njegova grupa su razvili mrežu svojih ljudi u britanskoj Laburističkoj stranci i koji su tu ujedno bili u usponu. Što se tiče kulture s druge strane, britanski magazin *Ecounter* je još uvijek djelovao i tekstovi o kulturi su privlačili najviše pažnje kako ljudi tako i mnogih autora kojima se činilo atraktivnim pisati za takav časopis. Ono što je bilo zanimljivo Zapadu, a posebno američkim obavještajcima jesu djela i život Lava Nikolajevića Tolstoja. "Američki obavještajci već su se dugo zanimali za Tolstoja kao simbola 'ideje o slobodi pojedinca'. Ovo zanimanje poticalo je još iz starih dana OSS-a kada je Ilia Tolstoy emigrant i unuk slavnog pisca, bio oficir OSS-a" (Saunders, 2013:279). Njegovi drugi potomci su također surađivali sa SAD-om posebno sa Svjetom za psihološku strategiju te su za svoju Tolstoy fondaciju dobijali sredstva od CIA-e. Ubrzo se pojavila ideja da se napravi festival u čast i sjećanje na Lava Tolstoya na pedesetu godišnjicu od njegove smrti. "U decembru 1958. godine Cass Canfield je rekao Nabokovu da je Fondacija Farfiels zainteresovana da pomogne 'proslavu Tolstoja na Zapadu' kao odgovor na Tolstojev festival koji su planirali Sovjeti, koji će, kako je ispravno predvidio, velikog pisca prisvojiti kao preteču boljševizma" (Saunders, 2013:280). Uporedo s tim CIA je nastavila obilato finansirati europske časopise koje su oni smatrali odličnim oružjem u svojim rukama. Bili su to časopisi

Partisan Review, *Kenyon Review*, *Hudson Review*, *Sewanee Review*, *Poetry*, *The Journal of the History of Ideas* and *Daedalus* (Saunders, 2013). Od njih se najviše izdvajao *Partisan Review*. Časopisi koje je izdavao Kongres bili su namijenjeni i za druga tržišta međutim nisu postigli zavidne rezultate. Primjer je arapski časopis *Hiwar*. Kongres je pokušao da sakrije da je ovaj časopis njihov, ali im nije uspjelo te je brzo kod domaće inteligencije bio označen kao “trojanski konj”. “Jedan muslimanski list tvrdio je da Kongres pokušava da propagira svoje zle teorije time što dijeli novac na sve strane, osniva privlačne časopise i priređuje velike prijeme i konferencije i pozivao je da se Kongres raskrinka i bojkotuje“ (Saunders, 2013:282). Još jedan primjer je časopis *Transition* u Ugandi koji je na početku postigao značajne rezultate i ozbiljan tiraž. Međutim, 1968. godine njihove kancelarije su napadnute i oštećene, a urednici pohapšeni. Kongres je nastavio snažno sa svojim djelovanjem i us svu željenu pažnju imao je i onu neželjenu. Konkretno radi se o slučaju kada je popularni britanski teatarski kritičar Kenneth Tynan sa svojim timom emisije *That Was The Week That Was* koju je emitirao BBC. “A sada vruće vijesti iz hladnog rata u kulturi. Ovaj dijagram predstavlja sovjetski kulturni blok. Svaka tačka na mapi predstavlja strateške kulturne položaje – pozorišne baze, centri za proizvodnju filmova, plesne trupe koje izbacuju interkontinentalne balističke projektile, izdavačke kuće koje štampaju ogromne tiraže klasika za milione porobljenih čitalaca. Gdje god da pogledate, odvija se masovno okupljanje kulture. Ali, šta je sa nama na Zapadu? Da li imamo djelotvornu sposobnost da uzvratimo u slučaju totalnog kulturnog rata? Da, tu je stari dobri Kongres za slobodu kulture koji je uz pomoć američkog novca, uspostavio veliki broj naprednih baza u Europi i drugdje da destvuju kao udarna pesnica kulturne odmazde. Ove baze zamaskirane su kao časopisi i imaju tajna imena – *Encounter* što je skraćenica za 'Strategija susretanja'. Potom ja nastavio predstavnik Kongresa koji se hvali gurpom časopisa koji su neka vrta kulturnog NATO-a čiji je cilj kulturno zaustavljanje neprijatelja ili kao neki naši vole da kažu, ograda oko liberala. U stvari, ja ne bih rekao da imamo cilj. Rekao bih da imamo historijsku misiju. Sjajsku čitalačku publiku... Ali, šta god da se desi mi u Kongresu smatramo da je naša dužnost da naše baze budu cakum-pakum u borbeno gotovosti – stalno pazeći na to šta onaj drugi radi umjesto da dragocjeno vrijeme trošimo na ispitivanje sopstvenih postupaka“ (Saunders, 2013:286,287). “Satira je bila oštra i savršeno pripremljena. Dok je predstavnik Kongresa kritikovao filistejstvo sovjetskog ministra kulture, Tynan je učinio da on oktrije, bez trunke ironije, ko su prosvijećeni zaštitnici Kongresa: Fondacija okruga Majami u Sinsinatiju, fondacija Hoblitzelle iz Teksasa i švicarski Komitet za pomoć mađarskim patriorama.“ (Saunders, 2013:287). Iako je krajnja meta odnosno CIA promašena ovo je opet bilo dovoljno da na određeni način zada glavobolju Kongresu. Nakon toga dogodio se određeni broj

kadrovske promjene u Kongresu, a on je nastavio da djeluje. Možda je i ovo na neki način dokaz slobode koja postoji na Zapadu, a to je da možete javno iznijeti zamjerke koje imate na račun bilo koga, a da sutra ne završite u kampovima na prisilnom radu. Naravno, veliki sistemi ne vole kritike pa i u takvom slobodnom svijetu možete se suočiti sa posljedicama u ovisnosti koliko vaša kritika ide daleko i kakve će posljedice ostaviti, ali generalno sistem postoji i rijetko ko da se izvuče ukoliko je izvršio pritisak na slobodu mišljenja i govora.

Hladni rat i društvene nauke

Još i prije Hladnog rata u SAD se javila potreba za što većim uključivanjem društvenih nauka koje bi omogućile da dobiju jasan obrazac ljudskog ponašanja u svakodnevnom životu i vanrednim situacijama. Shodno tome u SAD-u se već tokom Drugog svjetskog rata širila nova metodologija pod nazivom “društvene bihevioralne nauke”, a što je uključivalo sociologiju, psihologiju, antropologiju i političke nauke (Schobe, Marten, 2014). Radilo se o interdisciplinarnom, empirijskom i kvantitativnom pristupu društvu, a centri su joj bili na Harvardu i na Univerzitetu u Čikagu. Ovdje se radilo o stavljanju nauke na raspolaganje državi odnosno njenom djelovanju na različitim poljima u toku Hladnog rata. Nakon prvih istraživanja koja su se ticala američkih vojnika izala je studija pod nazivom *Američki vojnik* 1949. godine. Ovo je zainteresiralo vojno-industrijski kompleks u SAD-u te počeli u masovnom broju vršiti narudžbe ovog časopisa. Bitno je napomenuti da u ovo nisu bili direktno uključeni univerziteti već su profesori sa navedenih univerziteta redom bili članovi *think-thank* grupa, a od kojih su onda ove studije naručivali iz vojno-industrijskog kompleksa ili nekih drugih grupa. Ono što je uslijedilo u Hladnom ratu jeste to da su sada profesori, naučnici usmjerili pažnju ka svijetu komunizma pokušavajući odgonetnuti psihološki profil komunističkog vojnika. To je posebno došlo do izražaja u periodu Korejskog rata 1950. – 1953. “Tokom Korejskog rata mnogi profesori društvenih nauka daju svoj doprinos stručnim poznavanjem komunističkog svijeta koji je opisan i analiziran kao cjelina (prije svega koristeći psihološke analize porodične disfunkcionalnosti u totalitarnim režimima) koliko god da su inače bile velike razlike iumeđu ovih komunističkih zemalja. Te ratne godine obilježili su povjerljivi izvještaji namijenjeni vojnim komandantima“ (Shobe, Marte, 2014:276). U prilog tome neki su se bavili proučavanjem kineskih i korejskih ratnih zarobljenika sve u cilju da se što bolje shvati njihov prihodoški profil. Također, vojska SAD-a se služila i izbacivanjem antikomunističkih letaka iz aviona sve u cilju vršenja američke propagande tako da su se mnogi profesori bavili i veličinom utjecaja koji ostavljaju te brošure na stanovnike i vojnike. Međutim, neka od tih studija su

postala djela koja su bila namijenjena široj javnosti, a jedno od takvih je knjiga *The Reds take a city* iz 1951. godine koju je napisao stručnjak za masovne komunikacije Wilbur Schramm koji je prikupljaо informacije sa terena iz pojedinih azijskih država (Schobе, Marten, 2014).

Jedan događaj koji je proslavio ovu grupu profesora intelektualaca jeste učestvovanje u pregovorima o primirju u Korejskom ratu 1951. godine profesora Herberta Goldhamera koji je bio član američke delegacije. "Goldhamer je uspio da ubijedi američke generale u važnosti psihokulturalnog prosuđivanja tokom pregovora. Po njegovim analizama, komunističke predstavnike karakterisali su potraga za maksimalnim uspjehom, ekstremna rigidnost i nesposobnost za rad na kompromisu" (Schobе, Marten, 2014). Shodno tome na njegov savjet Amerikanci su se počeli ponašati isto te su 1952. godine prekinuli pregovore. Međutim, kako smo već napisali ovakav pristup je bio generaliziran i imao je stav da su komunistička društva monolitna, da im je obrazac ponašanja isti od prvog do zadnjeg čovjeka zanemarujući historiju neke azijske komunističke države koja nije tokom svog dugog postojanja bila uvijek komunistička. Ona to nije bila ni u tom trenutku. Komunizam jeste nametao diktatorske režime i jednoumlje, ali nikada u jednoj državi ne možete natjerati sve da isto misle. Ljudi pod strahom od represije mogu da glume tu uvjerenost i udivljenost režimom, ali ukoliko se ukaže dobra šansa za otpor, u bilo kom smislu, oni će je iskoristiti. "Većina ovih analiza o monolitnom komunističkom svijetu sačinjenom od rigidnih osoba koje (začudo) nisu bile pod dubljim ideološkim utjecajem (izvještaji uglavnom savjetuju napuštanje bilo kakve propagande tog tipa), bez ikakvog obzira prema kulturnoj, historijskoj i ideološkoj raznolikosti društva, bila je karakteristična za ove angažovane naučne krugove koji su vješto skrivali "pozorište terora" i krili se iza kvantitativnog metoda da bi prikrili značajna pojednostavlјivanja historije" (Schobе, Marten, 2014:277).

Studije o historijskim i geografskim oblastima

"U svijetu obilježenom dekolonizacijom i promovisanjem novih država u Aziji, Africi ili na Bliskom Istoku, studije o velikim historijskim i geografskim oblastima bile su jedan od odgovora dvije velike suparničke sile u cilju nadmudrivanja ovih novih aktera" (Schobе, Marten, 2014:277). Shodno tome i SAD-u i Sovjetskom Savezu je bilo bitno proširiti svoj utjecaj na ove regije i države, ali je bilo potrebno se pripremiti na to. Sovjetska vlada je pokrenula aktivnosti učenja istočnočkih jezika i kulture pa su tako jezici hindi i urdu dobili mjesto u pojedinim srednjim školama u Sovjetskom Savezu. Također vlada je razvila niz

programa afrikanistike i orijentalistike (Schobe, Marten, 2014). Posebno se javlja interes za orijentalizam koji je prije evč postojao u Rusiji, ali je interesovanje za njega toliko opalo da je skoro pa i nestao, međutim u ovim novim okolnostima se ponovo javlja. Tako je Institut za orijentalistiku Akademije nauka reorganiziran 1950. godine i ponovo 1956. godine. "Revija Sovjetski *orijentalizam* izlazi 1955. a od 1958. godine objavljaju se i četiri publikacije na ovu temu. Taškent je postao jedan od najvažnijih centara orijentalistike pored Instituta za orijentalne jezike u Moskvi" (Schobe, Marten, 2014).

S druge strane, SAD su se isto tako posvetile regionalnim studijama još tokom Drugog svjetskog rata tako da je za te potrebe osnovana Agencija za strateške usluge koja je promovirala učenje stranih jezika, a u isto vrijeme te usluge je nudila i američka vojska. "Tako je 'sovjetsko' odjeljenje u okviru Agencije uvedeno na Univerzitetu Columbia kao glavni oslonac budućeg Centra za rusistička istraživanja, otvorenog 1947. godine" (Schobe, Marten, 2014). Postojali su isti centri za rusistička istraživanja i na drugim univerzitetima kao što je Harvard, a svi su djelovali u okviru Agencije za strateške usluge. Mnogi univerzitetski profesori koji su radili u tim centrima su ujedno radili i za CIA-u kao njeni saradnici kao što su Frederic Barghorn i Filip Mosley. Mosley je na univerzitetu Columbia bio direktor centra za rusistička istraživanja kao i član u odborima fondacije Ford (Schobe, Marten, 2014). Kao saradnik CIA-e navodi se još i predsjednik Harvarda James Conant. "Fordova fondacija, najčešće u saradnji sa CIA zahvaljujući ličnostima poput Mosley-ja, također je postala dobra vila ovih istraživanja, dodijelivši 270 miliona dolara za 34 univerziteta između 1953. i 1966. godine" (Schobe, Marten, 2014:278). Ipak, ovi centri zajedno sa profesorima saradnicima u periodu rata u Vijetnamu i američke vojne intervencije postali meta osuda i kritika od strane politke koji su u jednu ruku krivili upravo ove centre kako nisu uradili dobro svoj posao i kako je falilo istraživanja o Aziji prije same intervencije. Tako je bivši ministar odbrane SAD-a i glavni učesnik u oblikovanju vojnih akcija u Vijetnamu osudio je nedovoljan broj istraživačkih radova o Aziji koji bi pomogli oblikovanje tih akcija, a za šta je optužio profesore da djeluju površno i čak subverzivno (Schobe, Marten, 2014). Međutim, pitanje je da li je do američkog neuspjeha u Vijetnamu dovela nestručnost i nezainteresiranost istraživača o azijskim društвima ili je to pak stvar vojne i političke prirode.

Globalna društvena promjena i modernizacija

Sjedinjene Američke Države su u toku Hladnog rata vodile operacije skoro u svakom dijelu svijeta. Nakon Drugog svjetskog rata SAD su se aktivno angažirale u Europi, a već šezdesetih godina su se pojavile u Aziji i Južnoj Americi. "Osjećajući sve veći izazov komunizma u ovim zemljama, Sjedinjene Države su pokušale da mu suprotstave globalno rješenje, prije svega ekonomskog karaktera, nazvano 'modernizacija'" (Schobe, Marten, 2014:279). Fordova fondacija je kao što smo već govorili finansirala razne CIA projekte u Europi, ali u isto vrijeme davala je ogromna sredstva i drugim dijelovima svijeta pa je tako ona "između pedesetih i šezdesetih godina zapravo posvetila dvije trećine svojih inostranih programa zemljama Trećeg svijeta" (Schobe, Marten, 2014). Strategija je išla sa vrha američke države pa je tako predsjednik Harry S. Truman 1949. godine u inauguracionom govoru pomenuo "Četiri tačke" u svijetu odnosno potrebu da se zemljama u razvoju na tim lokacijama pomogne na svaki način. "Pojam modernizacija postao je i naučni i ideološki talisman koji je omogućio da se uspješno osmisli, zahvaljujući velikoj spoljnoj pomoći (finansijskoj i tehničkoj) istovremeno promjena ekonomске, društvene i političke strukture zemalja ovog potkontinenta" (Schobe, Marten, 2014:279). Ovakva američka nastojanja su dakle bila usmjerena na zemlje koje su zaostajale u ekonomskom, društvenom, tehničkom, kulturnom i političkom smislu za uveliko moderniziranim zemljama Zapada. Stav teoretičara modernizacije je bio da su države Azije i Južne Amerike zemlje u razvoju sa duboko ukorijenjenom tradicijom koju je bilo potrebno modernizirati kako bi išle u korak sa svijetom. Naravno, uz to ide i neizostavna ekonomска podrška koja bi im pomogla da provedu veliku društvenu reformu. "A u očima ovih teoretičara modernizacije ta moderna zemlja *par excellence*, žarište svih drugih nacija – 'najveća svjetska nada', bile su upravo Sjedinjene Države. Modernizacija je predstavljala način da se američka kultura i identitet povežu sa spoljnim političkim programom u kome se prosvijetljeni kapitalizam suprotstavlja vrlo dinamičnom komunizmu krajem pedesetih godina" (Schobe, Marten, 2014:279). Veliki broj američkih profesora ekonomskih i političkih nauka se uključio u propagiranje modernizacije kao što su Walt Rostow, Robert Aleksander, Lincoln Gordon, Lucian Pye i Karl Deutsch (Schobe, Marten, 2014).

Walt Rostow je bio ekonomista Tehnološkog instituta Massachusetts te savjetnik u administraciji predsjednika Kennedy-ja. Rostow je iznio prijedlog plana pomoći Južnoj Americi pod nazivom "Savez za progres" (Schobe, Marten, 2014) kojeg je predsjednik Kennedy prihvatio. Plan je bio da se na početku u prvoj godini pomoći obezbijedi mlijardu dolara, a poslije toga dvadeset milijardi dolara u narednih deset godina. U isto vrijeme pripremala se i

ekonomski intervencija u Aziji posebno u domenu poljoprivrede. Pokreće se ideja o ambicionom projektu preuređenja rijeke Mekong u Jugoistočnoj aziji koja prolazi kroz nekoliko država. SAD su izradile plan na osnovu projekta preuređenja doline Tennessee u SAD-u koji je bio predstavljen u velikom planu obnove Amerike New Deal. "Predsjednik Johnson ljubitelj brana i zagovornik ekonomskog razvoja Vijetnama od kako je održao govor 7. aprila 1965. godine, pružio je punu podršku projektu Mekong, u koji je Fordova fondacija također uložila finansijska sredstva subvencionirajući ekipu istraživača kojima je rukovodio geograf Gilbert White" (Schobe, Marten, 2014:280). Već 1966. godine je osnovana Azijska banka za razvoj sa kapitalom od milijardu dolara. Međutim, kada je bilo jasno da će se sukob u Vijetnamu pretvoriti u opšti rat ti projekti su zaustavljeni tako da je plan ekonomске američke intervencije u ovom dijelu svijeta propao no nisu bolje prošli ni u Južnoj Americi. Tamo su postojale brojne poteškoće što je onemogućilo realizaciju plana. "Glavna od njih bila je nerealističnost ovog ekonomsko-tehnološkog prometejskog poduhvata koji je imao namjeru da transformiše društva novcem, naučnim planiranjem i pasivnom imitacijom američkog modela. Da bi se u tome uspjelo nedostajalo je u najmanju ruku više brižljivo pripremljenih programa i planova" (Schobe, Marten, 2014:281).

Bitno je pomenuti da su se projekti modernizacije pojavili i ranije i prije početka Drugog svjetskog rata, samo su se intenzivirali u periodu Hladnog rata. SAD su bili nosioci ove modernizacije iako su i druge države Zapadne Europe imale svoje urede i kulturne institucije širom svijeta koje su bile dio vanjske kulturne ekspanzije ovih zemalja. "Ovi projekti koji su doveli do stvaranja spoljnih državnih kulturnih institucija dobro pokazuju veću svijest država o dobropit politika meke moći u vremenima mira. Tako je u suštini rat podstakao većinu velikih sila da povećaju sredstva djelovanja koristeći instrumente kulturne propagande i javne diplomatičke" (Schobe, Marten, 2014:281). SAD su zapravo kroz Prvi svjetski rat vidjele potrebu da djeluju globalno pa je tako već 1921. godine u New York-u osnovan Savjet za vanjske odnose. To je bila privatna institucija u kojoj su djelovali univerzitetski profesori, biznismeni i političari. Dakle, ovdje se radi o jednom sveukupnom društvenom angažmanu kako bi se provela globalna modernizacija. Zbog toga su u službu državi išli i univerzitetski profesori, biznismeni, intelektualci koji su smatrali da je to njihova misija. Ovo je suprotno od onoga što pojedina društva u svijetu misle da je samo zvanična vlada jedne države dužna djelovati sama bez aktivnog uključenja intelektualnih elita pa tako imamo situacije da vlada misli da je najpametnija i sve zna, a s druge strane kada i pozove u pomoć rijetko ko da se od intelektualaca oglasi i odgovori pozivu jer misle da je njihov posao da u anonimnosti i tišini svoje sobe pišu

knjige. U SAD-u je priča drugačija. "U toku definisanja kulturnih normi ostvarili su se trajni odnosi i veze između određenog broja intelektualaca i političara, naročito u Sjedinjenim Državama nakon 1945. godine" (Schobe, Marten, 2014:281).

Moć ekonomije i kulture nikad ne smije biti potcijenjena. Iako su se i u toku Hladnog rata vodili oružani sukobi oni su demonstracija čvrste sile u kojima možete da pobijedite ili izgubite. U slučaju pobjede sve je jasno kao i u slučaju poraza. Međutim, vojni poraz ukoliko on nije onaj odlučujući u kojem izgubite državu, se može "ispeglati" pomoću prije svega kulturne moći. Primjer upravo imamo u Sjedinjenim Američkim državama. Američki porazi u Južnoj Americi, a posebno onaj u Vijetnamu su donekle naštigli američkom ugledu. Iako je generalno gledajući SAD bio pobjednik u vojnem smislu kada uzmemu u obzir utrku u naoružanju sa Sovjetskim Savezom ipak su ovi porazi određena mrlja. Međutim, ono što su SAD uspjeli, a to je da ekonomski, a najviše kulturološki zavedu svijet i u drugi plan bace ove poraze koji se ponekad pomenu. "Opšta pobjeda Sjedinjenih Država zapravo je zavisila od vitalnosti ispoljene na ekonomskom i kulturnom planu" (Schobe, Marten, 2014). SAD su svijetu ponudile Jacksona Pollocka, Elvisa Prelesy-ja, Williama Faulknera i Louisa Armstronga, Johna Cagea i Marilyn Monroe. "Američka kulturna ponuda početkom šezdesetih godina pokazala se isto toliko raznovrsnom koliko i zavodljivom. Masovna kultura kojoj su radovi u domenu američkih društvenih nauka dali dodatni legitimitet, postala je krajem pedesetih godina jedan od ključnih stubova američke kulturne akcije. Doktrina Marilyn Monroe uspješno je zamijenila panameričku doktrinu Monroe uspostavljenu davne 1823. godine" (Schobe, Marten, 2014:282). Ono što je posebno karakteristično za Vijetnamski rat jeste nevjerovatni uspjeh kulturnog američkog filma *Top Gun* iz 1986. godine. To je film koji je uslijedio nakon američkog vojnog neuspjeha u Vijetnamu i služio je kao propagandni materijal odnosno odgovor na poraz. (Dodds, 2015). Ovi filmovi kako kaže Dodds (2015) su služili da povrate povjerenje u američku vojsku. Prikazivali su nove generacije mladih ljudi sa snažnim tijelima i autoritarnom figurom koji odlaze na vojne misije na Bliski Istok, područja Indijskog okeana, Centralne i Jugoistočne Azije. Misije uspješno izvršavaju pokazujući time novu moć američkih vojnih snaga i ljudi koji se na dalekim mjestima bore za svjetsku pravdu i mir.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ovaj rad treba da potakne čitaoce na kritičko promišljanje. On je koncipiran na način da se prije svega upoznamo sa kulturom i njenim mjestom u društvu. U uvodnom dijelu rada govorimo o kulturi koja bi trebala da formira sistem vrijednosti u jednom društvu. Svako društvo ima izgrađen sistem normi i pravila koja svoj temelj imaju u tradiciji i na osnovu toga se ono suočava za potencijalnim promjenama koje donose nova vremena. Da li je u izazovnim vremenima u kojima se nađe jedno društvo, tradicija ta koja govori kako društvo treba da ide dalje? Politička, ekonomска i vojna moć su često uvjetovane kulturnoškim promjenama pa su tako male države često prisiljene preispitati svoju tradiciju odnosno da li odbaciti sopstvene kulturne navike u korist one koju dobiju u paketu pomoći. Dakle, da bismo pokušali razumjeti ovu prolematiku, potrebno je prije svega kako smo rekli da se upoznamo sa pojmom kulture. Zbog toga u uvodnom dijelu smo govorili o nekim teorijskim pristupima pojmu kulture te o njenoj poziciji u društvu odnosno da li ona sama kreira društveni sistem ili vladajuće političke strukture pomoću kulture formiraju društvo po svojim kriterijima? Trebamo se zapitati da li je u tom slučaju kultura zloupotrijebljena ili je to prirodan proces jer kulturom neko mora da upravlja? Da li je stvarno kultura lična karta pojedinca i države, pitamo se u narednom poglavljju? Šta jedna mjesta predstavljaju u odnosu na druge i zašto su neka poželjna za život dok druga to nisu? Nastavljamo o američkoj globalnoj poziciji što je jedan mali uvod u ono što slijedi u glavnom dijelu. Već je tu postalo jasno da su Sjedinjene Američke Države upostavile jedan globalni sistem vrijednosti koji nema namjeru da ostane da sjedi u Washingtonu već da se proširi na ostatak svijeta.

Povijest je mnogo važna i uvijek kada govorimo o sadašnjim ili budućim događajima moramo da se vratimo u prošlost. Neizbjegno je govoriti o historiji Sjedinjenih Američkih Država kao jedne globalne sile koja kako kaže Brzezinski (1997) jedina u povijesti čovječanstva ima sve potrebne elemente da bi to bila, a to su politička, ekonomski, vojna i kulturna moć. SAD su država novog doba i one su uspjeli napraviti moderan i novi sistem za to doba koji traje i danas. Kao i svaka druga država morala se boriti za svoju nezavisnost pa su nakon toga uslijedili unutarnji politički i oružani sukobi što dovodi do građanskog rata jer novonastala država mora odrediti budući kurs kretanja, a uvijek postoji dva ili više mišljenja kako dalje. Ovo je dakle historijski pregled, predstavljanje informacija koje su potrebne da razumijemo o kakvoj se državi radi. Nakon unutrašnjih previranja i sukoba SAD su se vremenom stabilizirale i one stupaju na globalnu pozornicu u toku dva svjetska rata. Tada SAD dolaze do izražaja, a naročito nakon završetka Drugog svjetskog rata kada se nameću kao lider novog poretku u svijetu.

Međutim, da to neće ići tako lako za SAD bilo je jasno ubrzo kada se na Istoku ukazala još jedna sila, a to je Sovjetski Savez. Uspostavlja se bipolarni svjetski poredak kojeg je obilježio višedecenijski Hladni rat između ove dvije sile. Ovo je sigurno jedno od najzanimljivijih perioda u ljudskoj povijesti jer takav sukob do tada nije bio zabilježen. SAD i Sovjetski Savez su se natjecali u svemu što je bilo moguće. Tako je uslijedila utrka u naoružavanju što je rezultiralo drastičnim povećanjem broja nuklearnog oružja potom svemirska utrka te za ovaj rad najvažniji sukob kultura odnosno pokušaj i jedne i druge strane da predstavi svoju kulturu kao ispravniju, moralniju i nadmoćniju. Dakle, period Hladnog rata je važan historijski kontekst jer je on ostavio utjecaj na budućnost odnosno na ono što mi danas živimo. Vidjeti ćemo da je masovna kultura o kojoj danas mnogo govorimo počela zapravo onda kada su SAD odlučile da kulturološki pokore svijet trošeći velika finansijska sredstva na promociju moderne likovne umjetnosti, muzike, filma i društvenih nauka. Temelji ovog danas su u počecima Hladnog rata i američkoj nadmoći koja se definitivno dokazala padom Sovjetskog Saveza 1991. godine.

U glavnom dijelu smo vidjeli da su SAD bile odlučne da pobijede u kulturnom nadmetanju sa Sovjetskim Savezom. Iza tog projekta je stajao moći sistem američke političke i ekonomске moći koji je kroz državne agencije i privatne fondacije širio svoju kulturnu moć. Francis Stonor Saunders je u svojoj knjizi “Hladni rat u kulturi – CIA u svijetu umjetnosti i književnosti” predstavila obilno gradivo sa preko dvadeset poglavlja koja govore o učestvovanju CIA i privatnih fondacija u izgradnji globalnog ugleda SAD-a. Pored institucija i agencija Saunders govori i o ljudskim sudbinama odnosno ljudima koji su bili direktno uključeni u odbrani Europe i SAD-a od sovjetskog utjecaja i nametanju zapadnog odnosno američkog. Naravno, nije ni Amerika u svakom trenutku bila jedinstvena oko nekih stvari pa tako imamo primjere da su mnogi američki političari bili protiv “novih američkih vrijednosti” koje su strane tradiciji, a koje treba da predstavljaju SAD na globalnom nivou. U tom slučaju vidjeli smo da su se mnoge stvari radile tajno zaobilazeći institucije, a glavnu riječ u tim tajnim operacijama vodila je naravno CIA i privatne fondacije kao što su Farfield i Rockefeller. Ovdje je demokratija odnosno volja većine bila na ispitu.

Europa je bila premrežena američkim kulturnim utjecajem što se nije sviđalo svima. Nisu samo Sovjeti govorili da je američka kultura prazna i materijalistička već i neki intelektualci iz europskih država naprimjer Francuske. Mnogi su smatrali da je američka kultura zapravo izgradnja potrošačkog društva gdje se sve duhovne praznine mogu popuniti materijalnim. Sada se trebamo zapitati da li je ovo tačno prije svega i ako jeste da li mi zapravo danas živimo

vrhunski potrošačkim životom? Da li je to nametnuto ili je to jednostavno prirodan proces razvoja ljudske civilizacije? To je pitanje za razmišljanje koje bi čitalac trebao sebi da postavi.

Ono što je zanimljivo kada je u pitanju budućnost svijeta na kulturnom planu, da li će se utjecaj masovne kulture nekada završiti? Da li će se dogoditi neki globalni kulturni reset? S jedne strane sve je moguće, ali s druge strane da li vidimo neku novu silu koja ima kulturni kapacitet kao što su to imale i još uvijek imaju Sjedinjene Američke Države? Međutim, šta ako je ova kulturna moć nadrasla i samu Ameriku pa više se ne računa samo kao američka već kao i svjetska? Zapitajmo se da li su svi ljudi prihvatili masovnu kulturu kao svoju ne obazirući se odakle je potekla? Da li je uspjeh američkog kulturnog utjecaja na svijet taj što sve više ljudi, posebno novije generacije, doživljavaju američku kulturu ne kao američku već kao svoju?

LITERATURA

Knjige

1. Bakić, Sarina, Kontroverze recepcije kulture, Fakultet političkih nauka; Sarajevo, 2021.
2. Bound, K., Briggs, R., Holden, J., Cultural Diplomacy, Demos, 2007.
3. Fransois, Chaubet, Laurent Martin, Međunarodni kulturni odnosi, CLIO; Beograd, 2014.
4. Frank A. Ninkovich, The Diplomacy of Ideas: US Foreign Policy and Cultural Relations 1938-1950
5. Kissinger, Henry, Diplomatija, Golden marketing, Zagreb, 2000.
6. Lary May, The Big Tomorrow: Hollywood and the Politics of the American Way, The University of Chicago Press Books, 2000.
7. McCullough, David, The American Spirit, Simon&Schuster, New York, 2017.
8. McMahon, Robert, Cold War, Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York, 2003.
9. P.M. Von Eschen, Here, There, and Everywhere: The Foreign Politics of American Popular Culture, University Press of New England, 2000;
10. Remini, V., Robert, A Short History Of The United States, HarperCollins Publishers Inc., New York, 2008.
11. Saunders, Stonor, Frances, Hladni rat u kulturi, Dosije Studio, Beograd, 2013.

Tekstovi

1. Bill Nichols, „How Rock 'n' Roll Freed the World', USA Today, November 6, 2003;
2. Blouet, Biran W., “ The Imperial Vision of Halford Mackinder - The Geographical Journal, Vol. 170, No. 4, Halford Mackinder and the 'Geographical Pivot of History' pp. 322-329“, December, 2004
3. Christopher Marquis: „US Image Abroad Will Take Years to Repair, Official Testifies“, New York Times, February 5, 2004;

4. Cyntia P. Schneider: „Diplomacy that Works: Best Practices in Cultural Diplomacy“, Center for Arts and Culture, 2003 (www.culturalpolicy.org);
5. George F. Kennan, „International Exchange in the Arts“, Perspectives USA, no. 16, 1956, pp. 6-14;
6. J. William Fulbright: „Open Doors, Not Iron Curtain“, The New York Times Magazine, 5 August 1951, p.26;
7. Joseph S. Nye, Jr.: „Today, It's a Question of Whose Story Wins“, latimes.com, July 21, 2004;
8. Margaret J. Wyszomirski, Christopher Burgess, and Catherine Peila, „International Cultural Relations: A Multi-Country comparison“: Arts International (www.artsinternational.org) and Center for Arts and Culture (www.culturalpolicy.org), 2003;
9. Warner, Michael, “Origins of the Congress for Cultural Freedom 1949-50“

Biografija kandidata

Adnan Ajanović rođen je 1992. godine u Jajcu. Osnovnu i srednju školu je završio u Zenici. Nakon završene Srednje muzičke škole u Zenici školovanje nastavlja na Filozofskom fakultetu univerziteta u Sarajevu na odsjeku Orijentalna filologija, smjer Turski jezik i književnost. Godine 2016. upisuje Fakultet političkih nauka na Univerzitetu u Sarajevu odsjek Politologija usmjerenje Međunarodni odnosi i diplomatija. Diplomirao je 2019. godine, a iste nastavlja master studij na istom smjeru. Njegov završni magistarski rad je iz oblasti kulturne diplomatijske pod mentorstvom prof. dr. Sarine Bakić, a nosi naziv "Kulturna hegemonija Sjedinjenih Američkih Država – Period Hladnog rata". Učestvovao je na nekoliko konferencija, seminara i ljetnih škola. Govori engleski i turski jezik. Trenutno je angažiran kao asistent oficira za vezu u međunarodnoj vojnoj misiji ALTHEA koju realizira EUFOR u Bosni i Hercegovini.

Naziv odsjeka i/ili katedre: Politologija / Međunarodni odnosi i diplomatija
Predmet: Kulturna diplomacija

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Adnan Ajanović
Naslov rada: Kulturna hegemonija Sjedinjenih Američkih Država – Period Hladnog rata
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 74

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 23.06.2023.

Ime i prezime

Adnan Ajanović